

ISSN 2959-815X (print)

**ҚОРҚЫТ АТА АТЫНДАҒЫ ҚЫЗЫЛОРДА
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ХАБАРШЫСЫ**

**ПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ ПСИХОЛОГИЯ
СЕРИЯСЫ**

2023, №1, (1)

2023 жылдан бастап шығады
Выходит с 2023 года
Founded in 2023

Жылына төрт рет шығады
Выходит четыре раза в год
Published four times a year

**Қызылорда/Кызылорда/Kyzylorda
2023**

Редакциялық алқа

- Майгельдиева Ш.М. - ғылыми редактор, педагогика ғылымдарының докторы, доцент, Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қазақстан Республикасы
- Осипов П.Н. - педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Қазан федералды университеті, Ресей Федерациясы
- Фоминых Н.Ю. - педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Г.В.Плеханов атындағы Ресей экономикалық университеті, Ресей Федерациясы
- Саудабаева Г.С. - педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Қазақстан Республикасы
- Абильдина С.Қ. - педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қазақстан Республикасы
- Зубова Л.В. - психология ғылымдарының докторы, профессор, Орынбор мемлекеттік университеті, Ресей Федерациясы
- Атемова К.Т. - педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Қазақстан Республикасы
- Туребаева К.Ж. - педагогика ғылымдарының докторы, Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Қазақстан Республикасы
- Турдалиева Ш.Т. - психология ғылымдарының кандидаты, М.Х.Дуллати атындағы Тараз өңірлік университеті, Қазақстан Республикасы
- Сангилбаев О.С. - психология ғылымдарының докторы, профессор. Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Қазақстан Республикасы
- Кенжебаева Қ.С. - жауапты хатшы, PhD, Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қазақстан Республикасы.

Редакционная коллегия

- Майгельдиева Ш.М. - научный редактор, доктор педагогических наук, доцент, Кызылординский университет имени Коркыт Ата, Республика Казахстан
- Осипов П.Н. - доктор педагогических наук, профессор, Казанский федеральный университет, Российская Федерация
- Фоминых Н.Ю. - доктор педагогических наук, профессор, Российский экономический университет им. Г.В.Плеханова, Российская Федерация
- Саудабаева Г.С. - доктор педагогических наук, профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Республика Казахстан
- Абильдина С.К. - доктор педагогических наук, профессор, Карагандинский университет им. Е.А.Букетова, Республика Казахстан
- Зубова Л.В. - доктор психологических наук, профессор, Оренбургский государственный университет, Российская Федерация
- Атемова К.Т. - доктор педагогических наук, профессор, Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева, Республика Казахстан
- Туребаева К.Ж. - доктор педагогических наук, Актюбинский региональный университет имени К. Жубанова, Республика Казахстан
- Турдалиева Ш.Т. - кандидат психологических наук, Таразский региональный университет им. М.Х.Дулати, Республика Казахстан
- Сангилбаев О.С. - доктор психологических наук, профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Республика Казахстан
- Кенжебаева К.С. - ответственный секретарь, PhD, Кызылординский университет имени Коркыт Ата, Республика Казахстан.

Editorial Board

- Maigeldiyeva Sh.M. - scientific editor, Doctor of pedagogic sciences, associate professor, Korkyt Ata Kyzylorda University, Republic of Kazakhstan
- Osipov P.N. - Doctor of pedagogical sciences, professor, Kazan Federal University, Russian Federation
- Fominyh N. Yu. - Doctor of pedagogical sciences, professor, Plekhanov Russian University of Economics, Russian Federation
- Saudabaeva G.S. - Doctor of pedagogical sciences, professor, Abay Kazakh National Pedagogical University, Republic of Kazakhstan
- Abildina S.K. - Doctor of pedagogical sciences, professor, Karaganda Boketov, Republic of Kazakhstan
- Zubova L.V. - Doctor of Psychology, Professor, Orinbor State University, Russian Federation
- Atemova K.T. - Doctor of pedagogical sciences, professor, L.N.Gumilyov Eurasian National University, Republic of Kazakhstan
- Turebayeva K.Zh. - Doctor of Pedagogical Sciences, K. Zhubanov Aktobe Regional University, Republic of Kazakhstan
- Turdaliyeva Sh.T - Candidate of psychological sciences, MH Dulati Taraz Regional University, Republic of Kazakhstan
- Sangilbayev O.S. - Doctor of psychological sciences, professor. Abay Kazakh National Pedagogical University, Republic of Kazakhstan
- Kenzhebayeva K.S. - executive editor, PhD, Korkyt Ata Kyzylorda University, Republic of Kazakhstan.

Баспа атауы – «Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті»

Баспа адресі – индекс 120014, Әйтеке би, 29А, Қызылорда қ., Қазақстан Республикасы

Наименование издателя – «Қызылординский университет имени Коркыт Ата»

Адрес издателя – индекс. 120014, ул Айтеке би, 29А, г.Кызылорда, Республика Казахстан

Name of the publisher – «Kyzylorda university named after Korkyt Ata»

The publisher's address is an index. 120014, Aiteke bi street, 29A, Kyzylorda, Republic of Kazakhstan

ОҚЫРМАНҒА!

«Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университетінің Хабаршысы. Педагогика және психология» сериясы – ғалымдарға, педагогтарға, психологтарға, білім беру ұйымы қызметкерлеріне, сонымен қатар, педагогика мен психология саласы мәселелеріне қызығушылық танытатын оқырмандарға арналған рецензияланатын ғылыми-әдістемелік журнал.

Журналдың негізгі мақсаты – Қазақстандағы және әлемдік қоғамдастықтағы психология-педагогика ғылымының теориялық және практикалық жетістіктерін ғылыми қамту, оларды педагог-психологтардың кәсіби қызметінде пайдалану. Сонымен қатар педагогика мен психологияның жалпы мәселелері мен тарихының, тұлға психологиясының, білім тарихының, этнопедагогиканың, білім мен тәрбие беру теориясы мен практикасының, білім беру жүйесін басқарудың кең ауқымды өзекті мәселелерін талқылау.

Журнал беттерінде теориялық, әдістемелік, эксперименттік және қолданбалы сипаттағы материалдар, Қазақстан Республикасының, жақын және алыс шетелдердің жоғары оқу орындары оқытушыларының, студенттердің, магистранттар мен докторанттардың психология-педагогика саласындағы ғылыми зерттеулерінің нәтижелері жарияланады.

Құрметті оқырман! Біздің журнал арқылы Сіз бәсекеге қабілетті кадр даярлаудың әдіснамасы, мазмұны, тұжырымдамалық инновациялық психологиялық-педагогикалық үлгілері, оқыту технологиялары туралы түсінігіңізді кеңейтесіз. Сонымен қатар, психология саласындағы ғылыми білімдер, кәсіби педагогикалық білім беруде инновациялық процестерді пайдалану, рухани-адамгершілік мәдениетті, тілдік және гуманитарлық мәдениетті қалыптастыру, үздік ұлттық дәстүрлерді сақтау және озық шетелдік идеялармен танысу сияқты нақты деңгейдегі мәліметтер арқылы құзыреттілігіңізді байытасыз деп үміттенеміз.

Біздің «Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университетінің Хабаршысы. Педагогика және психология» сериясы жылына 4 рет жарық көреді.

Редакциялық алқа

К ЧИТАТЕЛЮ!

«Вестник Кызылординского университета имени Коркыт Ата. Серия Педагогика и психология» является рецензируемым научным-методическим журналом, предназначенным ученым, педагогам, психологам, работникам системы образования и читателям, которые интересуются проблемами педагогики и психологии.

Основная цель данной серии - научное освещение теоретических и практических достижений психолого-педагогической науки в Казахстане и в мировом сообществе, использование их в профессиональной деятельности педагогов и психологов, а также обсуждение широкого круга актуальных вопросов общей педагогики и психологии, истории педагогики и психологии, психологии личности, истории образования, этнопедагогики, всех отраслей теории и практики обучения и воспитания, управления системой образования.

На страницах журнала представлены материалы теоретического, методического, экспериментального и прикладного характера, результаты научных исследований преподавателей, студентов, магистрантов, докторантов вузов Республики Казахстан, стран Ближнего и дальнего зарубежья по актуальным вопросам в области психолого-педагогической науки, а также практических работников системы образования.

Уважаемый читатель! Надеемся, что Вы расширите представления о методологии, содержании, концептуальных инновационных психолого-педагогических моделях, технологиях подготовки конкурентоспособных кадров, а также обогатите свои компетенции в области интегрирования данных о человеке на уровне конкретно-научного знания как психология, использования инновационных процессов в профессиональном педагогическом образовании, формирования духовно-нравственной культуры, лингво-гуманитарной культуры, сохранения лучших национальных традиций и приобщения себя к лучшим зарубежным идеям и др.

«Вестник Кызылординского университета имени Коркыт Ата. Серия Педагогика и психология» издается 4 раза в год.

Редакционная коллегия

TO THE READER!

«Bulletin of the Korkyt Ata Kyzylorda University. Pedagogy and Psychology series of is a peer-reviewed academic and methodological journal intended for researchers, educators, psychologists, educators and readers who are interested in the problems of pedagogy and psychology.

The main goal of this series is research coverage of theoretical and practical achievements of psychological and pedagogical science in Kazakhstan and in the world community, their use in the professional activities of teachers and psychologists, as well as a discussion of a wide range of topical issues in general pedagogy and psychology, the history of pedagogy and psychology, personality psychology, history of education, ethnopedagogy, all branches of the theory and practice of training and education, management of the education system.

Dear reader! We hope that you will expand your understanding of the methodology, content, conceptual innovative psychological and pedagogical models, technologies for training a competitive specialist, and also enrich your competencies in the field of integrating data about a person at the level of specific academic knowledge like psychology, using innovative processes in professional pedagogical education, the formation of spiritual and moral culture, linguistic and humanitarian culture, the preservation of the best national traditions and familiarizing others with the best foreign ideas, etc.

«Bulletin of the Korkyt Ata Kyzylorda University. Series Pedagogy and Psychology» is published 4 times a year.

Editorial board

CONTEMPORARY AND INNOVATIVE METHODS OF COUNSELING AS A FORM OF PSYCHOLOGICAL SUPPORT

Zhaneta Stoykova, Professor, PhD in Psychology, Doctor of Pedagogical Sciences
jj_stoykova@abv.bg, <https://orcid.org/0000-0001-6907-6503>

Faculty of Education, Trakia University, Stara Zagora, Republic of Bulgaria

Annotation. The living conditions in the world of today necessitate the involvement of specialists in the helping professions that can contribute to the effective resolution of a number of social and personal issues. In this context, the integrated approach to counseling is becoming increasingly important in practical terms. The synthesis of elements of techniques and technologies, developed by different schools of thought and approaches, has proved its utility and effectiveness, thereby increasing in popularity. It makes it possible to compensate for the limitations of a specific counseling approach by harnessing the strengths of another approach. This “synthesis technology” could bring significant benefits in helping to accomplish practical goals. Our experience is based on the application of the “Keykis” method in counseling and practical pedagogy, which allows for harmonization of human relationships and successful management of situations from the teaching practice through development of multivariate solutions to identified problems. This article is designed to serve as an attempt to introduce the “Keykis” method for counseling and practical pedagogy, which exists within the broader framework of the case study approach. It describes the method’s aims and objectives, its unique features and advantages, as well as its place among other similar approaches.

Keywords: counseling, counseling approaches, “Keykis” method, integrated approach to counseling

Introduction. Counseling as an activity is based on a system of academic knowledge and practical skills, and it has asserted its place as a necessary and integral part of education and social practice.

The world of today is dominated by reforms occurring in all fields of social life. This necessitates the training of specialists in the helping professions who, within the framework of the application of good practices in counseling, would contribute to successful resolution of life crises, developmental problems, professional issues, conflicts, personal dilemmas and human relationships.

The integrated approach to counseling, which until recently used to follow the tradition of strict adherence to the principles of specific theories, is gaining importance in practical terms. The synthesis of elements of techniques and technologies, developed by different schools of thought and approaches, has proved its utility and effectiveness, thereby increasing in popularity. It makes it possible to compensate for the limitations of a specific counseling approach by harnessing the strengths of another approach. This “synthesis technology” could bring significant benefits in helping to accomplish practical goals. Our experience is based on the application of the “Keykis” method in counseling and practical pedagogy, which allows for harmonization of human relationships and successful management of situations from the teaching practice through development of multivariate solutions to identified problems.

Historically, the term “counseling” has most often been associated with the terms “training” and “guidance”. Most popular definitions are focused on the proffering of advice and exchange of information.

Formal counseling is defined by most authors as a 20th century phenomenon. It appeared as a result of the development of various reform movements, spawned by the industrial revolution of the 19th century and the arising need for a diverse and skilled workforce. Social change would be impossible to implement without the advent of the public school. Society relies on its resources, approaches, personnel and curricula to prepare people for life in highly

industrialized democracies. This laid the foundation for education based on practical needs related to seeking and finding individuals with optimal capabilities for effective work.

1. It is important to highlight that from the perspective of its history and theory, counseling is a way of working with people that is subject to certain rules. Counseling is carried out in specific workplaces and is linked to specific professional functions. Today, as in the past, counselors mostly operate within the field of education – schools and universities. They primarily perform consultation and teaching services, and are focused on the educational, professional and personal adaptation of the individuals. Many authors claim that the counseling approach also has its place in industry and healthcare. Nowadays there are tendencies to perform counseling in nontraditional environments for this type of activity – private practice, general care hospitals, corporations and mass media. A number of authors recommend group work and consultation as a primary form of service [1].

Counseling as a form of psychological support is linked to different activities, some of which are particularly important for this type of work. A number of them are characteristic of other professions, while others are only specific to counseling, for instance:

- A science-based approach to practice and research has been adopted;
- The human being is the center of attention, with a specific focus on the development of the individual's abilities, instead of the existing pathology;
- Human development is emphasized, including the process of making decisions concerning education, career choice and interpersonal adaptation;
- Professional competence encompasses the skills and knowledge necessary for the establishment of a therapeutic relationship, problem assessment, inducing change, maintain said change and outcome evaluation. Certain specific competences often linked to counseling are: interviewing skills; relationship improvement skills; assessment; skills training; human relationships and professional career [2].

• Counseling will continue to search and struggle for its professional identity, which will separate its functions from those of other specialties, and will simultaneously remain true to its rich and diverse heritage [3].

In general, various methods of counseling to provide psychological assistance to people are widespread in modern society. Scientists around the world are conducting various studies on various methods of counseling [4,5].

Research methods and materials. Keykis counseling is a form of psychological support in which, as a result of the interaction between counselor and client within the counseling discourse, the client is provided with ideas about multivariate solutions to a problem he has posed [6].

The philosophy of Keykis counseling is based on three main principles.

The first of them is continuity, which is the foundation upon which the whole approach is based.

The second principle is that of the fractal nature of self-similarity. It allows the counseling process to clarify the relationships, connections and interdependences that the client has entered into.

The third principle is defined as the idea of cenology.

Any community of organisms can be defined as a cenosis. Science distinguishes different type of cenoses (communities) such as the zoocenosis – a community of animals, phytocenosis – a community of plants, microcenosis – a community of microorganisms, economic cenoses, etc.

The idea of cenology assumes that, as part of his services, the counselor generates and offers the client advice and solutions, which are based on scientifically sound objective truth and socially acceptable models of relationships, behaviors and interactions.

In the search of a way out of a problem situation, the client most commonly bases his decisions on his own private logic, his system of beliefs that does not always match the objective reality.

As part of the counseling process, both client and counselor need to enter into agreement that the former will at least partially accept the objective scientific position the latter's proposals are based upon.

Keykis counseling is equipped with a set of instruments that allow it to describe adequately and correctly problem fields, including the client's presenting problem.

Every stated problem can be described using the terms and resources employed by Keykis counseling. The physical resources include time, space, materials and stimuli for change, while the psychological resources are the following: human, information, technical, mental stimuli.

The instruments used by Keykis counseling are the following: research question, research problem, research tasks and research solutions.

This approach is applicable not only when conducting psychological research, but also research into any other type of human activity.

There are two important tasks of the counselor in the first stage of Keykis counseling:

1. The first stage of any counseling process, including Keykis counseling, is the case presentation and description. This stage is exceedingly important because it leads to the accumulation of the necessary and accessible information, which the counselor will need at a later stage to initiate the analytic process. As a rule, Keykis counseling commences during the session with the client, but does finish at its end. Practically the counselor works for his client continually, 24 hours a day, both mentally and emotionally. In order to perform the most objective analysis of the given case, the counselor employs the conversation (interview) method and asks questions, whose answers aim to provide the most complete picture of the client's presenting problem.

It often becomes apparent during this primary analysis of the information that client's stated problem is a result of another Main Problem the client fails to notice or acknowledge. In such cases, it is an important task for the counselor to work on proposing multivariate solutions to the client's stated problem, as well as to make the client aware of the fact that the presenting problem is caused by the Main Problem, showing him the connection between the two. One of the general duties of the counselor is to present a complete list of the problems stemming from the Main Problem and to propose to the client the idea of the necessity of working towards solving the aforementioned Main Problem.

2. The second important task of Keykis counseling is recognition of the client's values, what he thinks is true, his beliefs and private logic, which is not always objective; the static conditions and goals the client perceives as desirable and undesirable. Examples of these values could be the following: health; competence; decency; presumption of innocence; collectivism or individualism; love (for oneself, for a spouse, for a loved one, for the Motherland, for comfort); diligence; laziness and selfishness (as examples of negative values).

The formal description of the client's values and goal preferences can be done comfortably using the term "resources", which are comprised of (see Table 1) of two types: physical (material) and psychological (non-material).

Resources can also have their derivative constituents. For example, for the resource "time", those are the date, the event duration and frequency. One resource or a combination of several resources can lead to the emergence of another class or type of resource. It must be emphasized that all listed types of resources can be subjected to mutual conversion, which is the essence of any activity, including the counseling process. The skill to accurately and synergistically convert the available resources (deficit and non-deficit ones) into desired deficit resources represents the essence of the new ideas, advice, knowledge and competencies received by the client [7].

Instruments used in Keykis counseling. The key terms used in Keykis counseling are: "field of research questions", "field of research problems", "field of research tasks", "field of research solutions", "reflection". These terms reflect the logic of developing the research case in the Keykis format.

Reflection.The term Reflection describes “self-analysis of one’s own thoughts and experiences”. This is a process in which the person becomes aware of his own inner psychological states. The individual reflects on what is taking place within his consciousness. The term is derived from the Latin word “reflexio”, which means “reflection”, “turning back”.

Reflection is the human being’s ability to mentally separate himself from the world, to become aware of himself as an individual, unique and different from everything and everyone around him. It is precisely reflection that is seen as the main psychological difference between the human being and all other living organisms in the natural world.

Research question.Research questions are the first step in the study of the phenomenon, problem, case that we are interested in. In science, clarity concerning the aim of the research is necessary before it can be decided in what direction the research will be projected and what methods will be used. In psychology, pedagogy and other similar fields like biology and sociology, there are still many questions that have not been answered. The research questions show the possible ways to conduct new research in order to increase the level of knowledge on a certain topic.

Research questions can be of different types such as:

- open-ended questions that cannot be provided with a direct answer;
- questions that can be answered within the research framework and provide structure and direction to the study;
- questions that find their answer in the conclusion.

In the field of educational psychology, research questions can arise from any of the following:

- classroom practice;
- questions by parents;
- school development strategy;
- questions raised in a study, report or newly proposed education policy.

Research problem.The research problem is essentially the disparity or gap between the existing perceptions of processes, phenomena, substances, objects, events, etc. and real facts, discovered empirically or through more in-depth analysis of the given object. The problem is the barrier that needs to be overcome in order to attain a certain goal. It arises where knowledge is insufficient and social practice requires finding solutions to issues that have emerged.

The term research problem is linked to the specific phenomenon to be studied.

Research tasks. In pedagogical practice, research tasks are focused on solving educational problems through independent discovery conducted in the application of innovative experience, good practices, data collection, analysis and aggregation of information.

According to V.V. Uspenski (cited by Kiselev), the research tasks in pedagogical practice arise from the active pedagogical environment, the given pedagogical goals and/or questions, stemming from the personal cognitive motivation of the learners, which provokes their active creative and cognitive activity. Every type of research task has its own assessment criteria and indicators.

In the most general terms, they are focused on the following:

- the goals and tasks of the specific research;
- the learner’s skills in formulating goals, tasks, object, subject and hypothesis, as well as in selecting and accurately presenting the methodology (research stages and methods);
- skills for seeking, selecting and presenting scientific information;
- skills for conduct of scientific observation;
- modeling skills (in experimental settings);
- skills for reliable and accurate presentation of the results and the information;
- correspondence between the attained results and the preset goal, tasks, hypothesis;
- structure and content of the written material;
- as well as skills for managing and organizing time, tasks and workplace.

Research solutions. The research solutions are specifically chosen actions that can be taken in order to attain the desired goal and result. The solutions can be univariate or multivariate. The latter are particularly applicable in the dynamically changing social practice and the environment of the education system [7].

Results and discussion. Similarities and differences between traditional approaches and Keykis counseling.

The similarities between Keykis counseling and the psychodynamic approach are few, other than the common procedural structure:

- A) A client seeking help and a counselor ready to offer it;
- B) Help and support is provided within the psychological sessions as a result of the interaction between client and counselor;
- C) Effectiveness is assessed in the client's ability to conceptualize his experiences, thoughts and feelings, and to acquire in the process new ideas on how to find a solution to his problems.

The differences can be found in the following:

- goals

The goal of psychoanalysis is to actualize unconscious thoughts and feelings in the client's consciousness, while the goal of Keykis counseling is to offer multivariate solutions to the client's problem

- methods

Psychoanalysis uses the method of the associative stream of consciousness, which is manifested by the client and interpreted by the psychoanalyst.

Keykis counseling relies on dialogue and discourse between client and counselor, providing the cooperation necessary for the counselor to provide the client with multivariate ideas on how to solve the problem.

- roles

Within the disposition of the client-counselor dyad, the psychoanalyst takes on the leading role, while the client is subordinate.

Keykis counseling is characterized by equality of position, as the discovery of viable options for a solution is only possible under the conditions of willing cooperation.

Keykis counseling and the Behaviorist approach. The similarities between the Behaviorist approach and Keykis counseling can be found in the client's preparation for making a decision. In both approaches, the counselor's task is to support the client in the search for information leading to a decision.

The primary difference between the two approaches is the manner of making the decision.

While the Keykis counselor offers the client multivariate solutions to choose from, the behaviorist relies on training the client for the purpose of reaching a specific decision or solution, i.e. this approach seeks a stimulus that will lead to a certain response.

When comparing Keykis counseling with Trait and Factor counseling, it becomes apparent that there are more differences than similarities, other than the shared mission the two approaches espouse, namely the goal of providing psychological support and help to the client.

The differences between these two types of counseling can be found in the algorithm for providing psychological help. The main task of Trait and Factor counseling is to identify the problem and clarify its underlying causes. The counselor pays particular attention to the client's subjective presentation of the problem and undertakes the task of attempting to explain its origins. The main task of Keykis counseling is essentially the opposite, namely to objectivize the problem, to find the possible solutions and to offer the client the possibility to choose one or more solutions depending on the specific situation.

Developmental counseling has the purpose of stimulating the client's development and constructing a clear self-concept, while Keykis counseling aims at offering multivariate solutions to the problem.

Keykiscounseling and Client-centered counseling share many procedural similarities. For instance, both approaches do not attempt to formulate a diagnosis, but instead compile a list of the client's problems, recognizing the difference between the stated (topical) problem and the real (main) problem.

The difference between the two approaches can be seen mostly in their ultimate goal. Client-centered counseling aims to encourage the client in the search for a clear self-concept and role fulfillment, while Keykis counseling is focused on developing multivariate solutions.

Keykis counseling and the Adlerian approach to psychological counseling. These two approaches share great similarities, although they do exhibit certain divergences as well.

The main similarities can be found in the following characteristics:

- They are both based on holism in the search for solutions to the client's problems;
- The principle of cooperation is fundamental in solving problems related to interpersonal conflicts;
- They do not diagnose but focus instead on solving the client's real-life problems;
- They can be applied in different spheres of human activity and not only as part of the therapy practice.

Conclusion. Keykis Significance and Application. Keykis counseling is a novel counseling approach that is based upon the best achievements of the counseling practice. Its methodological foundation is the case study method, which is used in all types of scientific research. For that reason, this method can be used in different spheres of human relationships and activity, and is practically unlimited in terms of its applicability.

At the onset of its development, it was primarily used in business and management, but the universality of its algorithm makes it effective in every other area of human life.

Литература:

[1] **Стойкова, Ж.** Психологическое консультирование – теории, модели, практики. Ст.Загора: Медиа-СИСТЕМИ, 2011.

[2] **Whiteley, J. M.** (Ed). The history of counseling psychology. Monterey, Calif.: Brooks/Cole, 1980.

[3] **Корсини, Р.** Энциклопедия «Психология». София: Издательство «Наука и изкуство», 1998, 1512 с.

[4] **Донцов, Д.А.,** Донцова М.В., Поляков Е.А. Методология и методы психологии и консультирования семьи // Сборник: НАУКА РОССИИ: ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ. Сборник научных трудов по материалам международной научной конференции. «Л-Журнал» Екатеринбург, 2017. DOI: 10.18411/sr-10-02-2017-1-14

[5] **Хусяинов, Т.М.,** Костригин А.А. Методология и теория онлайн-консультирования. // Психология и Психотехника., 2014. №9. – С. 996 – 1002. DOI: 10.7256/2070-8955.2014.9.12713

[6] **Stoykova, Zh.,** Kiselev V. Using the “Keikis” method within the framework of psychoanalysis to interpret and overcome defense mechanisms. Е-списание «Педагогически форум» брой 1, година, 2022.

[7] **Кисельов, В.** Методика на формулиране и решаване на случаи в подхода кейкис (теория на частния случай). Ст.Загора: Издательство «Литера принт», 2020.

References:

[1] **Stojkova, Zh.** Psihologicheskо konsultirane – teorii, modeli, praktiki. St.Zagora: Media-SISTEMI, 2011. [in Russian]

[2] **Whiteley, J.M.** (Ed). The history of counseling psychology. Monterey, Calif.: Brooks/Cole, 1980.

[3] **Korsini, R.** Enciklopedija «Psihologija». Sofija: Izdatelstvo «Naukaiizkustvo», 1998, 1512 s. [in Russian]

[4] **Doncov, D.A.**, Doncova M.V., Poljakov E.A. Metodologi jaimetody psihologii konsul'tirovanijasem'i. // Sbornik: NAUKA ROSSII: CELI I ZADACHI. Sbornik nauchnyh trudov po materialam mezhdunarodnoj nauchnoj konferencii. «L-Zhurnal» Ekaterinburg, 2017. DOI: 10.18411/sr-10-02-2017-1-14. [in Russian]

[5] **Husjainov, T.M.**, Kostrigin A.A. Metodologija i teorija onlajn-konsul'tirovanija. // Psihologija i Psihotehnika., 2014. № 9. – С. 996–1002. DOI: 10.7256/2070-8955.2014.9.12713. [in Russian]

[6] **Stoykova, Zh.**, Kiselev V. Using the “Keikis” method within the framework of psychoanalysis to interpret and overcome defense mechanisms. E-spisanie «Pedagogicheski forum» broj 1, godina, 2022.

[7] **Kisel'ov, V.** Metodika na formuliranej reshavane na sluchai v podhod akejkis (teorija na chastnija sluchaj). St.Zagora: Izdatelstvo «Literaprint», 2020. [in Russian]

СОВРЕМЕННЫЕ И ИННОВАЦИОННЫЕ МЕТОДЫ КОНСУЛЬТИРОВАНИЯ КАК ФОРМА ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ПОДДЕРЖКИ

Жанета Стойкова Добрева, доктор психологии, доктор педагогических наук, профессор

Педагогический факультет, Тракийский университет, Стара Загора, Республика Болгария

Аннотация. Условия жизни в современном мире требуют привлечения специалистов помогающих профессий, которые могут способствовать эффективному решению ряда социальных и личных проблем. В этом контексте комплексный подход к консультированию становится все более важным в практическом плане. Синтез элементов техник и технологий, разработанных различными школами мысли и подходами, доказал свою полезность и эффективность, тем самым набирая популярность. Это позволяет компенсировать ограничения конкретного подхода к консультированию, используя сильные стороны другого подхода. Эта “технология синтеза” могла бы принести значительные выгоды, помогая достичь практических целей. Наш опыт основан на применении метода “Кейкис” в консультировании и практической педагогике, который позволяет гармонизировать человеческие отношения и успешно управлять ситуациями из педагогической практики путем разработки многовариантных решений выявленных проблем. Эта статья призвана служить попыткой представить метод “Кейкиса” для консультирования и практической педагогике, который существует в более широких рамках подхода case study. Описываются цели и задачи метода, его уникальные особенности и преимущества, а также его место среди других подобных подходов.

Ключевые слова: консультирование, подходы к консультированию, метод “Кейкис”, комплексный подход к консультированию.

ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚОЛДАУ ФОРМАСЫ РЕТІНДЕГІ КЕҢЕС БЕРУДІҢ ЗАМАНАУИ ЖӘНЕ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТЕРІ

Жанета Стойкова Добрева, психология докторы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор

Фракия университеті, „Білім беру“ факультеті, Стара Загора қ, Болгария Республикасы

Андатпа. Заманауи қоғамда өмір сүру бірқатар әлеуметтік және жеке мәселелерді тиімді шешуге ықпал ете алатын көмекші кәсіптерге мамандарды тартуды талап етеді. Осы тұрғыда кеңес берудің интеграцияланған тәсілі практикалық тұрғыдан маңыздырақ болып келеді. Өртүрлі мектептер мен тәсілдер әзірлеген техникалар мен технологиялар элементтерінің синтезі пайдалы және тиімді болып шықты, осылайша танымал болды. Бұл басқа тәсілдің күшті жақтарын пайдалану арқылы кеңес беруге белгілі бір тәсілдің шектеулерінің орнын толтыруға мүмкіндік береді. Көрсетіліп отырған «синтез технологиясы» практикалық мақсаттарға жетуге көмектесе

отырып, айтарлықтай пайда әкелуі мүмкін. Біздің тәжірибеміз «Кейкис» әдісін кеңес беру және практикалық педагогикада қолдануға негізделген, ол анықталған проблемалардың көп нұсқалы шешімдерін әзірлеу арқылы педагогикалық тәжірибеден адами қарым-қатынастарды үйлестіруге және жағдайларды сәтті басқаруға мүмкіндік береді. Бұл мақала кейс-стади әдісін кең көлемде кеңес беруге және практикалық педагогиканың «Кейкис» әдісін ұсыну әрекеті ретінде қызмет етуге арналған. Әдістің мақсаттары мен міндеттері, оның бірегей ерекшеліктері мен артықшылықтары, сондай-ақ басқа ұқсас тәсілдер арасындағы орны сипатталады.

Кілт сөздер: кеңес беру, кеңес беру тәсілдері, Кейкис әдісі, кеңес берудегі интеграцияланған тәсіл.

ISSUES OF INNOVATION ACTIVITY IN HIGHER EDUCATION

Sadybekova S.I., candidate of philology sciences, associate professor

ssi_1@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-0951-1774>

Tashenova Zh.A., senior lecturer

zhanat.tashienova@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-6132-1818>

Abzhekenova B.G., master of sciences

nur_bakonti@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-7347-5811>

Korkyt Ata Kyzylorda University, Kyzylorda city, Republic of Kazakhstan

Annotation. The given article considers the innovative activity in the sphere of higher education as an activity to transform the pedagogical process, to introduce innovations aimed at its improvement.

Significant role in the formation of a new Kazakhstan and the successful development of the regions is played by universities, which innovation developments are carried out in accordance with the requirements of local consumers and training of personnel in demanded specialties. The advanced training of highly qualified competitive specialists speaking several languages is the most important and crucial factor in the terms of the country's transition to the innovative way of development. In this regard, we considered it also necessary to study the importance of finding innovative ways and approaches to increase motivation to learn foreign languages. One of these forms is modern learning technology, the introduction of which contributes to effective language learning, and will ensure a high level of learning, corresponding to the challenges and opportunities of today's world, allow young people to adapt in a rapidly changing, unstable environment.

Innovations in higher education are really important and systematically self-organizing ones arising from a variety of initiatives and innovations that are promising for the evolution of education, and make a significant contribution to the development of all forms and methods of learning in higher education.

Keywords: innovation activity, pedagogical technology, teaching foreign languages, higher education, specialist training.

Introduction. In recent years, significant changes covering almost all aspects of the educational process have been taking place in education system.

One of them is the use of pedagogical technologies in teaching foreign languages [1]. Search for innovative pedagogical technologies is associated with a lack of motivation among students to learn a foreign language. There is very often no positive motivation, because when learning a foreign language, students face some difficulties and do not assimilate the material due to their psychological characteristics. Work experience shows that the use of various, advanced, fresh sources and means provokes students' interest, increases their motivation to study.

At the present time, it is impossible to imagine the educational process in general, and the process of a foreign language lesson, in particular, without the use of innovative teaching technologies that are firmly established in the modern education system. To solve this problem, new methods and forms of teaching are required, which, in turn, represent both various technologies for exchanging and transmitting information necessary for delivering the educational process, and a unified system of teaching methods aimed at improving speech skills, developing students' communicative knowledge [2].

It should be noted that in comparison with the traditional method of teaching, new implementations in teaching radically change a role of teacher, whose task is to make an all-round contribution to the development of personality, providing with great steps in the independent work of students. In this case, a foreign language teacher has a lot of opportunities, which helps to deliver classes much more interesting and informative. At the same time, undoubtedly, these opportunities contribute to more intense activity of students. In turn, the invariable result of such training is an increase in motivation to learn, interest in the subject

being studied, and along with this, it gives significant results in the formation of communication skills compared to the traditional method.

Materials and methods of research: In the course of the study, theoretical (general logical) methods of scientific research: analysis, synthesis, analogy, axiomatic; metatheoretical methods: dialectical, method of system analysis were used.

Results/discussion: Innovative learning technologies are put down in the modern education system. In the conditions of the country's transition to an innovative path of development, the most important factor of decisive importance is the advanced training of highly qualified competitive specialists [3]. Foreign language, being one of the basic humanities disciplines at the university, has a task of humanizing the learning process, developing the student's personality. Nevertheless, there is a contradiction between the increasing need for the development of the student's personality and the existing practice of teaching a foreign language at a university which is not able to meet this need. The basic task of a foreign language is to teach practical mastery of a foreign language, to form basic knowledge, that is, the ability to carry out foreign and international communication with native speakers.

It is well known that the main purpose of the training provided by the foreign languages program at high school was practical knowledge of a foreign language, implying the ability to extract information from texts in the specialty and deliver a conversation on certain everyday topics covered in previous classes. The professional specialization of students determined the goals and content of language education [10].

In this regard, the departments of foreign languages were engaged in teaching students their specialty by means of a foreign language. In this process, the only theoretical and methodological basis was a professionally oriented approach, which led to the oblivion of the cultural foundations of the discipline "Foreign Language". It cannot but be mentioned that the situation was significantly worsened by the weak school training of the majority of first-year students in a foreign language. This was due to the fact that the training began with the basics and, in principle, was a repetition of the material of the school curriculum, or it was carried out on the activity of texts in the specialty, which were difficult in terms of the content of foreign-language didactic materials of a highly specialized orientation, which obviously down-graded interest in the discipline and motivation.

The use of pedagogical teaching technologies as a set of techniques, a field of pedagogical knowledge that reflects the characteristics of the deep processes in pedagogical activity, the peculiarities of their interaction, the management of which ensures the necessary effectiveness of the educational process in the process of teaching foreign languages, should contribute to the formation of fundamental skills of foreign language communication from awareness of the possibility of expressing thoughts in another language to the independent solution of communicative tasks, improve the desire and interest of students in obtaining knowledge. At the same time, it motivates to take a fresh look at the subjects studied, thus revealing their creative and intellectual capabilities, talents, allows them to reproduce learning situations, benefits to complement traditional teaching methods [6].

Currently, an indispensable source of knowledge is electronic, educational Internet content, which involves such technological operations that provide feedback to teachers and students, their exchange of knowledge. In this regard, it is necessary to highlight the importance of smart education, the concept of which provides for a comprehensive modernization of all educational processes, as well as methods and technologies used in these processes [4]. Along with this, this type of innovative learning technology has many advantages, such as the ability to provide a high level of learning that meets the challenges and opportunities of the modern world, the ability for young people to adapt in a rapidly changing, sensitive environment, ensuring the transition from book content to active one using a single common repository of educational materials with an analytical search system. In this case, it is important that the quality of educational materials in the repository requires constant monitoring due to the introduction of

various materials and interaction in a single bundle with educational process management systems.

In addition, when considering modern innovative technologies, it is impossible not to touch upon the issue of using Internet resources in teaching a foreign language, since the possibilities of using online resources are limitless [5]. The use of web resources contributes to the solution of the following tasks: the introduction of web materials into the content of the lesson; the implementation of an independent search for information by students as part of the work on the project; the development of reading skills using materials from the network of any degree of complexity; improving listening skills based on sound texts of online resources; vocabulary replenishment with lexics, abbreviations of a modern foreign language; study of the culture of a particular language.

At present, thanks to new innovative technologies, students are given the opportunity to listen to a native speaker in real time, which makes learning a foreign language much easier and more interesting.

As mentioned above, the country's transition to an innovative path of development presupposes the presence of such an important factor of crucial importance as an advanced training of highly qualified competitive specialists. At the same time, it should be noted that such factors as the phenomenon of "rapid obsolescence" of knowledge; the processes of intensive informatization of society; the "delay" in the transfer of social experience; the organizational and structural crisis of the world education system (a mono-system, in general, focused on the "transfer" of only knowledge, and not knowledge and experience, in particular) fully complement the innovative approach to teaching. In this regard, innovative activity in the field of education can be considered as a complex reaction to the socio-cultural dynamics of the development of civilization in general and individual society in particular.

It is well known that innovations in terms of innovations are a multidimensional phenomenon in the field of education; at the same time, the qualitative renewal of pedagogical activity is one of the main tasks [8]. An innovative approach to building a learning system provides for the development of the technological process of innovation, at the same time, problems in the field of development and implementation of innovations in the educational process are identified.

It can be argued that since innovative learning technologies are still more often considered as an educational phenomenon, less often as a cultural phenomenon of society, they can be classified as poorly studied didactic phenomena. Innovations in general, and pedagogical ones in particular, are difficult to fully classify and technologize, because there are a large number of approaches to the classification and definition of pedagogical technologies and the conservatism of most teachers, which forms their idea of innovative teaching as another method, and not about a new way of life and activity of a teacher and a student [3].

Currently, high schools, being a driver of the development of territories, are set to be useful to society and work for the benefit of their region. In this regard, the issues of improving the material and technical base of the university, social and living conditions for students, faculty, the creation of innovative projects, improving the quality of knowledge, digitalization of educational and scientific activities are on the present and upcoming agenda.

In the formation of a new Kazakhstan and the successful development of the regions a big role is played by universities, innovation developments which are carried out due to the requirements of local consumers and training of personnel in demanded specialties.

When examining the issue of innovation in higher education, we cannot but mention the fact of Kazakhstan's entry into the international educational space, the transition to a three-tiered education system (Bachelor, Master, Doctorate) and the signing of the Bologna Declaration. Here is a new classification of universities, developed and implemented by the scientists of Kazakhstan.

At the same time, new requirements were developed for six categories of universities: national research universities, research universities, national universities, academies and

institutes. Both the above classification of universities in our country, and the introduction of management models, such as the rating of HEIs, contribute to the own incentives to increase the attractiveness of HEIs. Within the framework of the Strategic Plan of Higher Education Development, a long-term State Program of Education Development has been implemented, where one of the main objectives of the program is the further development of the three-level system of degrees. Now both public and private universities are under training bachelors and masters.

Thus, innovative activity in higher education is an activity to transform the pedagogical process, to introduce innovations aimed at improving it. It contributes to the development of motivation, creativity, operational components, reflection.

Summary/conclusions. Thus, in the course of the study, certain conclusions were drawn. Structural restructuring and changes in the structure of the national economy of the country create the ground for the modernization of higher professional education.

At the same time, considering innovative activity in higher education in general in this article, and in teaching foreign languages in particular, as the basis of prerequisites for changing the situation at the university, we found it expedient to consider the changes that have occurred around the world, the importance of the role of science, the formation of an international scientific space, the expansion of international relations, the development of mass media, related to the expansion of communication opportunities, as well as the transition to a personal paradigm as a higher degree of integrity in cognition and the design of educational processes.

Nowadays, the educational process in the classroom requires the mandatory use of innovative pedagogical technologies. Compared with the traditional method of teaching, new implementations in training can increase motivation to learn, significantly increase interest in absorbing knowledge, and also give good results in the formation of communication skills. The world experience of overcoming crisis phenomena has demonstrated that the only possible way to overcome the danger of the country lagging behind global trends in economic, technological and social development is to choose an innovative development path. The high scientific and pedagogical potential of the domestic higher professional education should ensure adequate intellectual and personnel support for the innovative economy and the preservation of the country among the leading technologically developed countries.

It follows herefrom this that the advanced training of highly qualified competitive professionals who speak several languages is the most important factor of decisive importance in the conditions of the country's transition to an innovative path of development. In this regard, we considered innovative activity in the field of education as a complex reaction to the socio-cultural dynamics of the development of civilization in general and individual society in particular.

The indispensable tasks of innovative activity of the teacher are such as: progressive (defect-free) changes in the pedagogical process and its components, changes in goals, changes in the content of education; new ideas of education; innovative ways and techniques of training, development, education, new teaching tools and others.

Innovations in vocational education imply new educational programs and courses that serve as information and technological culture for each student. The main tasks for each training session are determined in accordance with the goal of training. At the same time, such training is impossible without a qualified teacher, because it is the teacher who creates such a basis as nurturing an emotionally valuable attitude to it, forming, scientific knowledge related to the future profession.

Innovations in vocational education contribute to the expansion of the training program with the help of already known educational technologies, allowing the proper direction of their abilities and capabilities and motivating students' need for knowledge. In addition, they allow the development of active forms of learning. As a subject of study, we can consider the rapidly developing forms of information and communication technology that enter the education system

on the basis of extensive use. Fast turnaround throughout the learning process contributes to the mastery of a quarter of the material offered.

Vocational education innovation is also an update of the humanities technology formed as a result of knowledge related to activities in the field of intercultural relations. This increases the graduate's ability and adaptability in the market environment of life. These innovations significantly individualize the learning process as a result of the fact that students strengthen the practical orientation on the quality of learning material. In this regard, the educational program is actively introduced, elements of the so-called new humanities technology, the task of which is a systematic learning and consistent implementation in practice.

To sum up, in the course of the study of innovations in higher education it was found out that they are really important and systematically self-organizing ones arising from a variety of initiatives and innovations that are promising for the evolution of education, and making a significant contribution to the development of all forms and methods of learning.

References

[1] **Mukhamedshin, I.S.** Tools for improving the efficiency of innovative activities of scientific and educational institutions/I. S. Mukhamedshin // Intellectual property in the modern world: challenges of the Time and prospects for development : materials of the II International Scientific and Practical Conference (Minsk, October 20, 2022) : at 2 o'clock / [edited by V. A. Ryabovolov]. – Minsk, 2022. – Part 2. – pp. 63-69. – Bibliography: 11 titles.

[2] **Nechepurenko, Yu.V.** Science and innovation: realities and prospects. Problems related to the use and commercialization of research and development results in universities and scientific organizations of the Ministry of Education / Yu. V. Nechepurenko // Intellectual property in the modern world: challenges of the Time and prospects for development : materials of the II International Scientific and Practical Conference (Minsk, October 20, 2022) : at 2 o'clock / [edited by V. A. Ryabovolov]. – Minsk, 2022. – Part 2. – pp. 69-74. – Bibliography: 4 titles.

[3] **Nazarova, N. B., Mokhova O. L.** New information technologies in teaching foreign languages // Modern problems of science and education. 2016. № 3.

[4] Application of SMART technologies in the educational process "Education without borders". MBOU "SOSH No. 1". 2015. 20 p. [Electronic resource]. Access mode : <https://infourok.ru/primenenie-smarttehnologii-v-obrazovatelnom-processe-mobu-soshobrazovanie-bez-granic-540134.html>

[5] **Sarkisyan, A.V.** The use of Internet resources in a foreign language lesson [Electronic resource]. Access mode: <https://nsportal.ru/shkola/inostrannye42yazyki/library/2016/02/23/ ispolzovanie-internet-resursov-na-uroke-inostrannogo>

[6] **Kizlyakova, E.S.** Introduction of the latest information technologies in teaching foreign languages, 2010. – 11 p.

[7] **Sharipov, R.H.** The concept of innovative education// Methodologist.-2008.-No.8.-pp.54-58

[8] **Sharpan, I.S.** Innovative activity as the most important factor in the development of teachers' professionalism// Methodist, 2006. No.8. – p.50

[9] **Shurgina, S.A.** Organization of expertise of innovative activity in education// Directory of the head of an educational institution, 2006. No.8. – pp.22-30

[10] On the approval of the Concept of Development of Higher Education and Science in the Republic of Kazakhstan for 2023-2029. Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated March 28, 2023 No. 248.

[11] [Electronic resource] // Open innovations - Avoimen Innovaation virallinen sivusto Suomessa. – 2006. - Access mode: <http://www.openinnovation.fi/ru/avoininnovaatio>.

[12] **Sakharova, M.A.** Innovations in the field of education // Scientific electronic archive. URL:<http://econf.rae.ru/article/6460>.

ВОПРОСЫ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В СФЕРЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Садыбекова С.И., кандидат филологических наук, доцент
Ташенова Ж.А., старший преподаватель
Абжекенова Б.Г., магистр

Аннотация. В данной статье *инновационная деятельность в сфере высшего образования* рассматривается как деятельность по преобразованию педагогического процесса, по введению в него новшеств, направленных на его совершенствование. Значимую роль в формировании нового Казахстана и успешного развития регионов играют университеты, инновационные разработки в которых выполняются в соответствии с требованиями местных потребителей и подготовки кадров по востребованным специальностям. Опережающая подготовка высококвалифицированных конкурентоспособных специалистов, владеющих несколькими языками, является важнейшим фактором, имеющим решающее значение в условиях перехода страны на инновационный путь развития. В связи с этим, мы сочли необходимым рассмотреть также и вопросы важности поиска инновационных способов и подходов в повышении мотивации к обучению иностранных языков. Одной из этих форм являются современные технологии обучения, внедрение которых способствует эффективному изучению языка, обеспечит высокий уровень обучения, соответствующий задачам и возможностям сегодняшнего мира, позволит молодым людям приспособиться в условиях быстроменяющейся, неустойчивой среды.

Инновации в высшем образовании – это реально важные и системно самоорганизующиеся нововведения, возникающие на фоне разнообразия инициатив и новшеств, которые являются перспективными для эволюции образования, и вносят значительный вклад в дело развития всех форм и методов обучения в вузе.

Ключевые слова: инновационная деятельность, педагогическая технология, обучение иностранным языкам, высшее образование, подготовка специалистов.

ЖОҒАРЫ БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Садыбекова С.І., филология ғылымдарының кандидаты, доцент

Ташенова Ж.А., аға оқытушы

Әбжекенова Б.Г., магистр

Қоркыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда қ., Қазақстан Республикасы

Андатпа. Мақалада жоғары білім беру саласындағы инновациялық қызмет педагогикалық үдерісті түрлендіру, оған инновацияларды енгізу және жетілдіруге бағытталған қызмет ретінде қарастырылады.

Жаңа Қазақстанның қалыптасуында және аймақтардың табысты дамуында жергілікті тұтынушылардың талаптарына сәйкес инновациялық әзірлемелер жүзеге асырылатын және сұранысқа ие мамандықтар бойынша кадрларды даярлау жүзеге асырылатын университеттер маңызды рөл атқарады. Бірнеше тілді меңгерген жоғары білікті, бәсекеге қабілетті мамандардың біліктілігін арттыру - еліміздің инновациялық даму жолына өтуі жағдайында шешуші мәнге ие ең маңызды фактор болып табылады. Осыған байланысты біз шет тілдерін үйренуге мотивацияны арттырудың инновациялық жолдары мен тәсілдерін табудың маңыздылығын да қарастыруды қажет деп таптық. Осы нысандардың бірі – қазіргі заманғы оқыту технологиялары, оларды енгізу тілдерді тиімді оқытуға ықпал етеді, қазіргі әлемнің сын-қатерлері мен мүмкіндіктеріне жауап беретін білімнің жоғары деңгейін қамтамасыз етеді және жастардың тез өзгертін, тұрақсыз ортаға бейімделуіне мүмкіндік береді.

Жоғары білім берудегі инновациялар білім беру эволюциясы үшін болашағы бар және оқытудың барлық нысандары мен әдістерін дамытуға елеулі үлес қосатын алуан түрлі бастамалар мен инновациялар аясында пайда болатын шын мәнінде маңызды және жүйелі түрде өздігінен ұйымдастырылатын инновациялар болып табылады.

Кілт сөздер: ақпараттық қызмет, педагогикалық технология, шет тілдерін оқыту, жоғары білім, мамандарды даярлау.

ЗАМАНАУИ МЕКТЕПТЕРДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЗИЯТКЕРЛІК БІЛІМ ДЕҢГЕЙІН АРТТЫРУ МӘСЕЛЕСІ

Елшібекова М.Қ., мектеп-гимназия директоры
mari.elchibekova.67@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0003-9396-5134>
Бекетбаева А.Ә., педагогика ғылымдарының магистрі, педагог-зерттеуші,
мектеп-гимназия директорының бейінді оқыту жөніндегі орынбасары
beketbayevaalma@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-5737-7824>
Сейдахметова Г.С., тәрбие ісі жөніндегі орынбасар, педагог-сарапшы
Gaukhara.fauken89@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0003-5383-9790>
Сүйіндікова А.Д., педагог-психолог, педагог-модератор
suindikova87@bk.ru, <https://orcid.org/0009-0009-4069-2068>
Назарова Т.М., филология ғылымдарының магистрі, педагог-зерттеуші
anar4581@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0002-2993-9882>

*"Қызылорда облысының білім басқармасы Шиелі ауданы бойынша білім бөлімінің
"№45 Ақ орда мектеп-гимназиясы" коммуналдық мемлекеттік мекемесі, Қызылорда қ.,
Қазақстан Республикасы*

Андатпа. Мақалада білім беру саласына қойылып отырған негізгі талаптардың бірі – оқушылардың білім деңгейін, сауаттылығын арттыру мәселесі қарастырылған. Сонымен қатар, орта мектептің толық бағдарламасы бойынша оқушылардың зияткерлік деңгейін көтерудегі жүйелік дифференциация заңы негізінде жүзеге асырылатын танымдық дамудың рөлін теориялық және эксперименттік негіздеуге арналған. Оқу процесінде жиі кездесетін танымдық іс-әрекет сапасының кез-келген жастағы мектеп оқушыларының зияткерлік деңгейіне әсерін нақтылап беретін эксперименталды деректер келтірілген.

Мектеп оқушыларының бағдарламаны қабылдау деңгейіне байланысты олардың жалпы сауаттылық көрсеткіші, ізденімпаздық қабілеті қалыптасатыны ақиқат, осыған байланысты қазіргі заманауи үлгідегі мектеп қызметкерлеріне де зор талаптар қойылып отыр. Оқушылардың мектеп бағдарламасын еш қиындықсыз игеріп, ондағы әрбір жаңа тақырыпты дер кезінде түсініп, одан әрі игеру үшін өздігінше іздену қабілеті зияткерлік даму деңгейін қалыптастыратыны сөзсіз. Дегенмен кейде зияткерлік даму олардың көңіл-күй өзгерісіне байланысты болатын ауытқушылықтары кезінде ешқандай нәтиже бермейтіні белгілі. Мақалада осы мәселені шешу үшін мектептердің атқарып отырған іс-әрекетіне талдау жасалған. Зияткерлік даму мен балалардың жағымсыз эмоционалдық күйлерінің ауырлығы арасындағы байланыс осы мақаланың негізгі зерттеу проблемасы болып табылады. Зерттеу нәтижелерінің практикалық маңыздылығы көрсетілген.

Кілт сөздер: зияткерлік даму, танымдық іс-шара, заманауи мектептер, талдау және синтез, психологиялық дамуды зерттеу.

Кіріспе. Қазіргі таңда Қазақстан Республикасындағы жалпы білім беретін орта мектептердің ең негізгі мәселесі – оқушылардың білім деңгейін, сауаттылық көрсеткішін, одан әрі зияткерлік қабілеттерін дамыту болып отыр. Білім деңгейі әртүрлі оқушылар үшін зияткерлікті дамытуда мектеп қызметкерлерінің ролі айрықша, яғни олардың осы міндетті орындаудағы атқаратын міндеттері орасан зор. Мектептердегі педагогика мен психологияның «мәңгілік» мәселесі – мектептегі үлгермеушілік мәселесі екені белгілі. Осы мәселені тудыратын факторлардың бірі оқушылардың психикалық дамуының жеткіліксіз деңгейі болып табылады [1].

Әдебиетке шолу. Қазіргі заманауи мектеп оқушыларының зияткерлік даму деңгейінің жалпы көрсеткіші қандай? Бұл сұраққа жауап беру үшін психологиялық зерттеулердегі мектеп оқушыларының психикалық даму деңгейі туралы жүргізілген зерттеу нәтижелеріне жүгінейік. Мектеп жасындағы балалардың ақыл-ойы мен қабілет-қарымының дамуы, сондай-ақ зияткерлік деңгейінде дамуы негізінен баланың психикалық дамуына тікелей байланысты [2,3]. Осы жөнінде дүние жүзі ғалымдары біршама зерттеу

жүргізген. Олардың бірі И.В.Дубровинаның басшылығымен XX-ғасырда жоғары сынып оқушыларына жүргізілген [4], ал екіншісі – 20 жылдан кейін, XXI ғасырдың басында Л.Н.Басованың жетекшілігімен тоғызыншы сынып оқушыларына жүргізілген [5]. Бірінші зерттеу мәліметтері бойынша, тоғызыншы сынып оқушыларының 58%-ының зияткерлік дамуы негізінен орташа және орташа деңгейден төмен деңгейде, ал 19%-ында ғана жоғары деңгейде болған. Бұл сол кездегі техника мен технологияның қазіргідей қарыштап дамымаған кезеңіндегі мектеп оқушыларының соған байланысты зеректік деңгейіне де сәйкес деп есептеуге болады. Бірақ екінші зерттеу нәтижелері бойынша бірнеше жыл өтсе де оқушылардың зияткерлік даму деңгейі іс жүзінде өзгермегені білім беру мекемелері үшін белгілі бір талапты қатайтуды меңзейді.

Зерттеу материалдары мен әдістері. Зияткерлік дамудың жеткіліксіз жоғары деңгейі, оқушылардың ақыл-ой әрекеті сапасының төмен болуы табиғи түрде танымдық сипаттағы әр түрлі оқу қиындықтарының пайда болуына себепші болатыны және жалпы мектептегі білім берудің жетістігіне әсер етпей қоймайтыны анық. Әр түрлі дереккөздерге сәйкес, қазіргі мектеп оқушыларының 40-тан 75%-ға дейін оқу процесінде қиындықтарға тап келеді, яғни үлгермеушілік, жаңа тақырыпты дер кезінде түсініп, игере алмай және т.б. мәселелер кейде тұрақты академиялық сәтсіздікке айналатыны белгілі.

Мектеп оқушыларының жаңа технологияның даму қарқынан қалыспай, жаңадан пайда болған дүниені бірден қағып алатын қабілеттілік пен зияткерлік тұрғыдан дамуын қамтамасыз ету үшін мектептерде әрбір пән бағдарламасына қосымша бағдарлама жүргізіп отыру қазіргі күннің негізгі міндеті. Зияткерлік дамудың қанағаттанғысыз деңгейіне әкелетін негізгі себеп жайында психологтар мен биологтар жүйелі білім беру үшін мектепке баратын балалардың миының жоғарғы бөліктерінің функционалдық жетілуінің жеткіліксіздігі деген қорытындыға келіп отыр [6,7]. Сондықтан мұнда зерттеудің синтетикалық әдісі көбірек қолданылады. Балалардың ақыл-ойы мен зеректік қабілетін олардың қазіргі заманауи талаптарды қанағаттандыратын зияткерлік деңгейге жеткізуде синтетикалық зерттеу әдісі арқылы білімді құрайтын әртүрлі бөліктерді талдау мен нақтылауға қол жеткізуге болады. Сонымен қатар, балалардың зияткерлік деңгейлерін қалыптастыруда оқытушы тарапынан олармен белгілі бір зерттеу әдісі ретінде бақылау және ғылыми әдіс кеңінен қолданылады.

Зерттеу әдістері ғылым салалары бойынша, яғни балаланың белгілі бір пәнді игеру қабілетіне қарай математикалық, физикалық, химиялық, биологиялық, медициналық, әлеуметтік-экономикалық және т.б. болып бөлінеді. Білім деңгейіне байланысты эмпирикалық, теориялық және метатеориялық деңгейлердің де әдістері ажыратылады. Бұл зерттеу тақырыбында аталмыш әдістердің барлығы қолданылды.

Мектеп жасындағы баланың оқу іс-әрекетін жүзеге асыруда адам миының жоғарғы бөліктерінің функционалдық жетілуі өте маңызды екені белгілі. Өйткені ми құрылымдарының жетілмеуі көбінесе оқушыға қажет жоғары когнитивтік процестерді жүзеге асырудың нейрофизиологиялық негізі болып табылатын ми функцияларының қатаң шектелген аймақтарының жергілікті белсендірілуіне үлкен кедергі келтіруі мүмкін [8,9]. Ал мұнсыз мектептегі оқуды, балалардың зеректік қабілетін арттыруды сапалы жүзеге асыру мүмкін емес. Сонымен, ең алдымен, психологтардың міндеті – мектептегі алғашқы күннен бастап балалар миының функционалдық жетілмеуін қолда бар құралдармен жеңуге жағдай жасау мақсатында бүкіл мектеп онтогенезінде оқушылардың одан әрі тиімді зияткерлік дамуына қамқорлық жасау. Ал мұндай құралдарға белгілі бір түрде ұйымдастырылған танымдық ықпалдар, оқу процесіндегі іс-әрекеттер жатады.

Ғалымдардың осы тақырыпта жүргізген зерттеулеріне тоқталсақ, А.Н. Леонтьев [10] атап көрсеткендей, қандай да бір нақты әрекетті меңгере отырып, біз осы нақты әрекетті үйреніп қана қоймай, сонымен бірге табысты орындауды қамтамасыз ететін жалпы, негізгі қабілетке (музыкалық) ие боламыз. Бұл әрекет тұтастай алғанда, мысалы, болашақта музыкалық дағдылардың басқа түрлерін оңай меңгеруге толық септігін тигізеді. Негізгі дағдыларды мақсатты түрде дамытуда бірінші қабілеттерді дамыту жолын

В.В.Давыдов [11] пен Л.А.Венгер [12] көрсетіп берді. Балалардың музыкалық мәдениетін тәрбиелеу туралы айта отырып, В.В. Давыдов балалардың музыкалық ырғақ сезімін жан-жақты дамытуды білім мазмұны деп есептеді, ол үшін музыкалық аспаптар арасындағы ең қарапайым музыкалық аспапты да тиімді пайдалану қажет. Мектеп жасына дейінгі балалардың интеллектуалдық қабілеттерін арттырудың психологиялық негізін зерттеген Л.А.Венгер баланың психикалық дамуындағы елеулі өзгерістерді қамтамасыз ететін, сөйлеудің жақсы дамуына және жалпы мінез-құлықтың еріктілігіне ықпал ететін визуалды модельдеудің іргелі дағдысын дамытуды қарастырды.

Балалардың жалпы аналитикалық қабілеттерін қалыптастыру мәселесінде де дәл осындай тәсілді қолдану керек. Талдау мен синтездің нақты әрекеттерін жүзеге асыруда жалпылама когнитивтік құрылымдарды қалыптастыру мүмкін болмағандықтан, әрбір жеке танымдық процестің нақты анықталған психологиялық мазмұны аясында талдау, синтездеу және жалпылаудың нақты дағдыларын үйрету қажет. Сезімдік және сөздік түрде қабылданатын әсерлер де осы тұрғыда ең қажетті нарселер болып есептеледі. Бірте-бірте темектеп оқушысында өзінің биологиялық даму деңгейі көлемінде құрылымдық-функционалдық негіздерінің жүйелі түрде қалыптасуына байланысты кез-келген әсерді талдау және синтездеу бойынша жалпылама дағдылар қалыптасады.

Мектепке енді келген бастауыш сынып оқушыларының зияткерлік қабілетін арттыру мақсатында ең алғаш рет 1995 жылы тәжіриберетінде мектептегі оқу-тәрбие процесіне органикалық және табиғи түрде сәйкес келетін психологиялық құралдар ұсынылып, сынақ ретінде оларды оқушылардың қолдану бейімділігі тексерілген. Мұнда балалардың танымдық дамуына бағытталған «Оқушылардың психологиялық дамуындағы 120 сабақ» психологиялық бағдарлама бойынша сынақ жүргізілген [13]. Оқушылардың зияткерлік дамуын одан әрі дамыту мақсатында V сынып оқушыларына арналған «Психологиялық даму жаттығулары арқылы зияткерлікті дамыту» атты оның логикалық жалғасы әзірленген. Осы әдістеме бойынша мектеп-гимназияда сынақ жұмысы жүргізілді (1-сурет).

1-сурет – Мектеп-гимназиядағы психологиялық даму сабақтарынан көрініс

Бұл аталмыш даму бағдарламаларын әзірлеудің теориялық және әдістемелік негіздері ретінде С.Л.Рубинштейннің жалпы психикалық қабілеттердің өзегі болатын талдау және синтез процестері алынды және осы арқылы субъектінің психикалық даму деңгейін анықтауға болатыны айтылған[14, 15]. Сонымен қатар, психикалық дамудың табиғи бағыты ретінде атақты Я.А.Коменский, И.М.Сеченов, Н.И.Чуприкова сияқты ғалымдардың дифференциалды-интеграциялық концепция басты назарға алынған [9]. Аладамның зияткерлік ресурстары ыдыраған түрде бейнеленген даму сипаты ретінде П.Я.Гальперин, Т.Н.Ушакова, М.А. Холодная және т.б. зерттеушілер идеясы алынған.

Мектепті төменгі сынып оқушыларының психологиялық дамуының орталық идеясы олардың сенсорлық сферасын байыту, жүйелі дифференциация заңы негізінде әр

түрлі сенсорлық әсерлерді бөлшектеу және жүзеге асыру құралы ретінде қызмет ететін сараланған көрнекі-перцептивті когнитивтік құрылымдарды қалыптастыру болып табылады. Бағдарламаның негізгі бағыты талдау және синтез процестерін жан-жақты дамытуға бағытталған, сондықтан оның мазмұны объектілерді бөлшектеуді (практикалық және психикалық) жүзеге асыруды, олардың әртүрлі қасиеттерін, бөліктерін бөлуді талап ететін психологиялық тапсырмаларды қамтиды. Талдау мен синтезге арналған тапсырмалар сыртқы дизайнда, күрделі дәрежеде, әртүрлі модальділікке бағытталған, зияткерлік белсенділік пен ашық ойындар түрінде орындалады, бірақ бәрі бірге аналитикалық-синтетикалық әрекеттің негізгі механизмін мақсатты түрде құрайды. Барлық ұсынылған тапсырмаларда синтездің сәйкес түрлері мен формалары мақсатты түрде әзірленді.

5-сыныптағы психологиялық даму сабақтарының мазмұны жасөспірімдік даму кезеңінің негізгі міндеттерінің бірі – жасөспірімдердің сөздік-логикалық когнитивтік құрылымдарын мақсатты түрде қалыптастыру қажеттілігі идеясына бағынады. 5-сынып бастауыш сыныпты аяқтап, жоғары топқа бейімделу үшін оларға міндетті түрде қосымша сабақтар қажет. Егер бұл кезеңде жасөспірімдерде абстрактылы ойлау қалыптаспаса, онда В.А.Сухомлинский [16] идеясы бойынша, бұл оларды шын ойлауға үйретпеу және шын мәнінде олардың психикалық дамуын тоқтату деген сөз. Жасөспірімдік кезеңде талдау сөздік формада берілген концептуалды-семантикалық және логикалық-концептуалды ақпаратты бөлшектеудің және оның қалыптасып келе жатқан вербалды-семантикалық когнитивтік құрылымдарда бейнеленуінің құралы ретінде бірінші орынға шығуы керек.

5-сынып оқушыларының зейін, қабілеттерін тексеріп, олардың зияткерлік деңгейін анықтау үшін бірінші кезекте олардың психикалық даму деңгейіндегі өзгерістерді зерттеу қажет болды. Ол үшін біз мектепте «Психологиялық даму сабақтары» дамыту бағдарламалары бойынша қосымша сабақ өтіп, сол сабақ бойынша талдау жасадық. Зерттеудің жалпы міндеті жүйелі дифференциация заңы негізінде әр түрлі мектеп жасындағы балалардың танымдық іс-әрекеті сапасының жоғарылауы нәтижесінде зияткерлік дамуындағы өзгерістерді анықтау болды.

Зерттеу жұмысын талдау және нәтиже шығару. Оқу жылының басында және соңында мектеп оқушыларымен осы бағдарламалар бойынша сабақтар жүргізілді (эксперимент ретінде жұмысты жүргізгендер – мақала авторлары), оқушылардың психикалық даму деңгейі жалпы қабылданған әдістер бойынша тексерілді. Эксперименттік сыныптардағы (ЭК) оқушылардың қабілет-қарымы нәтижелерін бақылау сыныптарындағы (БК) құрдастары туралы алынған ұқсас деректермен салыстырған кезде, жасөспірімдердің зияткерлік даму деңгейінде елеулі өзгерістер байқалады. Бұл жерде бақылау сыныбына төменгі сынып оқушылары алынды. Төменгі сынып оқушылары бастауышты аяқтап орта топтағы сыныпқа ауысқан кезде олардың ақыл-ой қабілетін дамытуға және психикалық тұрғыда жаңа ортаға бейімдеуді қалыптастыру үшін оларға мектеп психологының көмегі қажет, қосымша сабақтар өтіп, олардың өздігінше іздену қабілетін қалыптастыруда бұл іс-әрекеттің маңызы зор екені анықталды.

Осылайша, бірінші сынып оқушыларының психикалық даму деңгейіндегі өзгерістер 1-ден 17 балға дейін бағаланды. Бақылау тобы бойынша 1-сыныптағы оқушылардың 63% ғана оң өзгерістерге (0,5-тен 9 ұпайға дейін) ие болды, бірақ сынақ қорытындысы бойынша 4 оқушыда (17%) ешқандай өзгеріс байқалмады, ал 5 балада (20%) психикалық даму деңгейі бастапқы деңгеймен салыстырғанда (1,0 - 3,0 ұпайға) тіпті аздап төмендеді.

Бесінші сынып оқушыларында барлық мектеп оқушыларымен салыстырғанда психикалық даму деңгейіндегі ілгерілеушілік байқалды, ал мұның өзін баланың зияткерлік дамуының бастамасы ретінде қабылданады. Бұл сыныптар үшін жеке өсу 20-дан 60 ұпайға дейін болды. Сонымен қатар, бақылау тобындағы оқушылар арасында психикалық даму деңгейі оқушылардың тең жартысында (50,08%) ғана өсті (3–12 ұпай), 7 оқушыда 1–8 ұпай

аралығында(42%) төмендеді, ал 2 оқушыда (7,92%) психикалық даму деңгейі өзгермей, айтарлықтай төмен деңгейде қалды.

Аталмыш бағдарлама тек 5-сыныпта ғана емес, оның мектеп оқушыларының жасына сай даярланған бағдарламасы бойынша осы 5-сыныптан жоғары сыныптағы оқушыларға да жүргізілді. Сыныптыңбарлық оқушыларының ақыл-ой дамуының ілгерілеуі байқалды.

Жұмысты дамыту кезеңінің соңында сынақ тобындағы барлық оқушылар өздерінің зияткерлік даму деңгейін тиісті дәрежеде көрсетті деп атап айтуға болады. Танымдық дамуға арналған іс-әрекеттер мектеп оқушыларының ең проблемалық топтары – түзету сынып оқушыларының зияткерлік дамуына оң ықпалы болғанын ерекше атап өтуге болады. Сынақ тобы оқушыларының психикалық даму деңгейіндегі оң өзгерістер олардың оқу іс-әрекетінің табысты болуына әсер етті. Оны оқу жылының басы мен соңындағы алынған көрсеткіштер бойынша түсіндіруге болады.

Сонымен, мектеп онтогенезінің әртүрлі кезеңдеріндегі оқушылардан алынған жоғарыда келтірілген мәліметтер жүйелік дифференциация заңы негізінде жүзеге асырылатын мақсатты да жүйелі танымдық даму, тіпті бір оқу жылының өзінде балалардың зияткерлік дамуы деңгейінің айтарлықтай өсуін қамтамасыз еткенін көрсетеді. Бұл өз кезегінде олардың оқу қызметінің нәтижелеріне ғана емес, сонымен қатар кейбір маңызды тұлғалық қасиеттердің қалыптасуына да әсер етеді.

Осылайша, танымдық саланың дамуы кіші жастағы мектеп оқушыларының оқу мотивтеріне және жалпы олардың мектепке деген көзқарасына оң әсер етті. Бесінші сынып оқушыларының когнитивтік-тұлғалық құрылымдарына мақсатты әсер ету олардың эмоционалдық саласында да оң өзгерістерге әкелді. Ауысымдардың мәні, ең алдымен, сынақ топтарында оның дәрежесінің жоғарылауы байқалды, бұл деген сөз – эксперименттік кезеңнің соңында қажеттілікке байланысты оң және теріс эмоционалдық тәжірибелердің жүргізілгендігімен дәлелденеді.

Жасөспірімдердің бойындағы жағымды және жағымсыз қасиеттерді ұғындыруға, мінез-құлықтың әртүрлі формаларын талдауға бағытталған эксперимент, осы психологиялық сабақтарда жүргізілетін жұмыстар оқушылардың жеке басының рухани-адамгершілік қалыптасуына ықпал етті деуге болады. Қабілет деңгейлерінің жоғарылауымен өатар, айналасындағы адамдарға жанашырлық пен мейірімділік сезімі, сыныптастарымен қарым-қатынасын қайта қарау және өзгерту, сыныптағы барлық оқушылар арасында тығыз достық қарым-қатынас орнату сияқты жақсы қасиеттер қалыптасқан. Бұған социометриялық зерттеулердің нәтижелері дәлел.

Алынған мәліметтер сыныптастардың бір-біріне деген таңдау санының (сырлас дос болу, сабақты, тапсырмаларды бірге орындау туралы ұсыныстардың артуы және т.б.) артқанын анықтады. Сонымен қатар, оқушылардың кез-келген жаңдайға бір-бірімен ырігіп, қиын тапсырмаларды бірге орындау ниеттерінің пайда болғандығын атап көрсетуге болады.

Біздің жұмысымызда алынған тағы бір маңызды факт, атап айтқанда: мектепте болып тұратын әртүрлі жағдайларға байланысты сынақ тобының бағдарламасынан өткен оқушыларда зияткерлік деңгейін арттыру мақсатында жүргізілген жұмыстардың нәтижесінде, олардың бойындағы эмоционалды шиеленіс пен алаңдаушылық деңгейінің төмендеуі және агрессивтіліктің әртүрлі көрсеткіштерінің айтарлықтай төмендеуі болып саналады. Төмендегі 1-кестеде көрсетілген мәліметтерді талдайтын болсақ, когнитивті даму кезеңінің соңында оның басталу уақытындағы көрсеткіштермен салыстырғанда жағымсыз эмоционалдық күйлердің ауырлық дәрежесінің айтарлықтай төмендеуін байқауға болады. Бірақ бақылау тобында мұндай өзгерістер іс жүзінде жоқ. Бұл мектеп оқушыларының интеллектуалдық даму деңгейі мен олардың жағымсыз эмоционалдық күйге ие болу дәрежесі, мектептегі әртүрлі жағдайлардан туындаған агрессивті мінез-құлықтың әртүрлі сипаттамалары арасында тығыз байланыс бар екендігінің айтарлықтай сенімді дәлелі деп санаймыз (1-кесте).

Бұл қарым-қатынас келесідей тұжырыммен түндіріп өтуге болады – балалардың психикалық даму деңгейі неғұрлым жоғары болса, соғұрлым оларда әртүрлі жағымсыз эмоциялық күйлер азырақ көрінеді. Мектеп тәжірибесі үшін өте маңызды болып табылатын зерттеу жұмысымыздың оң көрсеткіші – танымдық қабілетін дамыту арқылы оқушылардың оқу-танымдық мотива-циясын қалыптастыруға және жағымсыз эмоциялық күйлердің деңгейін төмендетуге бола-тындығы. Осыдан келіп, мектеп оқушыларының зияткерлік әлеуетін арттыруға болады.

1-кесте – Жоғары сынып оқушыларының эмоционалдық-тұлғалық қасиеттерінің когнитивтік дамуға дейінгі және кейінгі кезеңдегі зерттеу нәтижелері

Эмоционалдық көңіл-күй көрсеткіштері	Когнитивті даму кезеңі	Сынақ тобы	Бақылау тобы
Мектептегі алаңдаушылық деңгейі	Басталуы	57,22	35,13
	Соңы	38,10	35,80
Эмоционалдық күйзеліс	Басталуы	17,06	11,14
	Соңы	14,07	11,13
Агрессия (А.Бааса-А.Дарки әдістемесі)	Басталуы	7,11	6,99
	Соңы	5,63	6,15

Жүйелі дифференциация заңы негізінде біз құрастырған мектеп оқушыларының танымдық дамуы бағдарламасы мектеп онтогенезінің әртүрлі кезеңдеріндегі балалардың зияткерлік даму деңгейіне тиімді әсер етеді. Ақыл-ой әрекетін ұйымдастырудың және қамтамасыз студияның әртүрлі деңгейлеріне енетін когнитивтік әсерлер тек танымдық әрекеттің өзіне ғана емес, сонымен қатар мидың негізгі процестеріне және тіпті мидың құрылымына әсер етеді, сонымен қатар эмоционалдық көңіл-күйде оң өзгерістер тудырады.

Анализ және синтез процестерінің жан-жақты дамуы нәтижесінде оқушыларда аналитикалық-интегративті процестер жүйесі қалыптасады, бұл мектеп оқушыларының психикалық даму деңгейін арттырудың қуатты факторы болып табылады. Дүниені логикалық-аналитикалық қабылдаудың жалпы қабілетін қалыптастыруға әкелетін талдау және синтез процестерінің мақсатты және жүйелі дамуы ойлау процестер жүйесінің қалыптасуын қамтамасыз етеді, бұл жерде олар ассимиляция құралы ретінде әрекет етеді.

Қорытынды. Жалпы алғанда біздің даму бағдарламаларымыз бойынша жұмыс жүргізілген мектеп оқушыларының психикалық даму деңгейі өзіміз күткендей дәрежеде өтті, осындай сынақ жұмыстарының нәтижесінде қалыптасып келе жатқан когнитивтік құрылымдардағы білімділіктің белгілі бір ретін және оның қалыптасу дәрежесін көрсетіп берді. Зияткерлік даму деңгейінің жоғарылауы Н.И.Чуприкованың болжамы бойынша жұмысын психологиялық деңгейде де (аналитикалық және интегративті процестер жүйесін қалыптастыру нәтижесінде) және нейропсихологиялық механизмдер деңгейінде де жетілдіру нәтижесінде жүзеге асырылады [9], біздің бағдарлама бойынша жүзеге асырылатын талдау және синтез процестері балалық шақтағы дамудың жетекші бағыттарының бірі бола отырып, жалпы зияткерлік даму деңгейін арттыратын жалпы ми механизмі болып табылады.

Тәжірибелік сабақтарда оқушылар арасында үнемі байқап отыратын мектеп үлгерімінің орташа ұпайының артуы, біздің көзқарасымызша, танымдық құрылымдардың мақсатты түрде қалыптасуының заңды нәтижесі. Сонымен бірге бұл құрылымдар мектептегі әртүрлі оқу пәндеріне ортақ білім берудің психологиялық негізі болып табылады, бұл психологиялық даму сабақтарында қалыптасқан жалпы талдау және жалпылау дағдыларын нақты пән сабақтарының мазмұны бойынша қолдануға мүмкіндік береді. 5-сынып оқушыларымен жүргізілетін дамытушылық жұмыстардың маңызы сол жастағы балаларды дамытуға арналған бағдарлама шеңберінен де асып түседі.

Екі дамытушылық бағдарламаны эксперименттік тексеру барысында алынған мәліметтер оқушылардың ішкі белсенділігін арттырып, өзіне деген сенімділік дәрежесін

көтеріп, дүниетанымдық ұғымдарды меңгергендігін дәлелдеп берді. Мектеп оқушыларының интеллектуалдық дамуын арттыру оқушылардың мотивациялық-эмоционалдық саласына әсер етудің тиімді құралы болып табылады. Бізге жеткен деректер психикалық даму деңгейінің жоғарылауы нәтижесінде балалардың оқу мотивациясының қалай өзгеретінін, оқуға деген оң көзқарастың қалай пайда болатынын, олардың мектептегі мазасыздану деңгейі мен бірқатар агрессивті көріністердің қалай төмендейтінін нақты мысалдармен көрсетті.

Сонымен, 5-сынып оқушыларының аналитикалық және интегративті функцияларды орындайтын танымдық құрылымдарын қалыптастыру арқылы олардың психикалық қабілет-қарымдарын арттырып, нәтижесінде олардың зияткерлік дамуын қамтамасыз ететін психологиялық негіз қалайтынымызды нақты, сенімді түрде айта аламыз.

Литература:

[1] **Трифорова, А.В.** Ресурсный подход к проблеме интеллектуальных способностей // Современные исследования социальных проблем (электронный научный журнал), Modern Research of Social Problems, №4(48), 2015. DOI: 10.12731/2218-7405-2015-4-12

[2] **Низамова, О. Н.** Развитие интеллектуальных способностей младших школьников / О. Н. Низамова. — Текст: непосредственный // Образование и воспитание. – 2020. – № 3 (29). – С. 36-38. – URL: <https://moluch.ru/th/4/archive/168/5311/>

[3] **Заховаева, А.Г.** Факторы, влияющие на интеллектуальные способности личности // Международный журнал экспериментального образования. – 2015. – № 5-1. – С. 52-53; URL: <https://expeducation.ru/ru/article/view?id=7477>.

[4] Особенности обучения и психического развития школьников 13–17 лет. /Под ред. И.В. Дубровиной, Б.С. Круглова. М., 1988.

[5] **Басова, Л.Н.** Психологические особенности умственного развития учащихся 9-х классов, обучающихся в разных образовательных средах: Автореф. дис. ...кандидат психологических наук. М., 2004.

[6] **Корнев, А.Н.** Нарушения чтения и письма у детей: Учебно-методическое пособие. СПб., 1997.

[7] **Соколова, Л.В.** Системная организация интегративной деятельности мозга учащихся в процессе формирования навыка чтения: Автореф. дис. ...канд. биол. наук. М., 1991.

[8] **Гладыш, А.В., Горев А.С., Фарбер Д.А.** Отражение индивидуальных особенностей переработки информации в ЭЭГ параметрах детей школьного возраста//Физиология человека, 1995. Т. 21. № 1.

[9] **Чуприкова, Н.И.** Умственное развитие и обучение (к обоснованию системно-структурного подхода). М., 2003. 20. Чуприкова Н.И. Умственное развитие: Принцип дифференциации. СПб., 2007.

[10] **Леонтьев, А.Н.** О проблеме способностей. (К замечаниям Б.М. Теплова по поводу рецензии на главу для учебника)//Вопросы психологии, 2003. №2.

[11] **Давыдов, В.В.** Многознание уму не научает//Вопросы психологии, 2005. №4.

[12] Развитие познавательных способностей в процессе дошкольного воспитания /Под ред. Л.А. Венгера. М., 1986.

[13] **Локалова, Н.П.** 120 уроков психологического развития младших школьников (Психологическая программа развития когнитивной сферы учащихся I–IV классов). М., 2008.

[14] **Рубинштейн, С.Л.** Основы общей психологии. СПб., 2002.

[15] **Рубинштейн, С.Л.** Бытие и сознание. Человек и мир. СПб., 2003.

[16] **Сухомлинский, В.А.** Рождение гражданина. М., 1971.

References:

[1] **Trifonova, A.V.** Resursnyj podhod k probleme intellektual'nyh sposobnostej // Sovremennye issledovanija social'nyh problem (jelektronnyj nauchnyj zhurnal), Modern Research of Social Problems, №4 (48), 2015. DOI: 10.12731/2218-7405-2015-4-12 [in Russian]

- [2] **Nizamova, O.N.** Razvitie intellektual'nyh sposobnostej mladshih shkol'nikov / Nizamova. O.N. — Tekst: neposredstvennyj // *Obrazovanie i vospitanie*. – 2020. – № 3 (29). – S. 36-38. – URL: <https://moluch.ru/th/4/archive/168/5311/> [in Russian]
- [3] **Zahovaeva, A.G.** Faktory, vlijajushhie na intellektual'nye sposobnosti lichnosti // *Mezhdunarodnyj zhurnal jeksperimental'nogo obrazovanija*. – 2015. – № 5-1. – S. 52-53; URL: <https://expeducation.ru/ru/article/view?id=7477>. [in Russian]
- [4] Osobennosti obuchenija i psihicheskogo razvitija shkol'nikov 13–17 let. /Pod red. Dubrovinoj I.V., Kruglova. B.S. M., 1988. [in Russian]
- [5] **Basova, L.N.** Psihologicheskie osobennosti umstvennogo razvitija uchashhihsja 9-h klassov, obuchajushhihsja v raznyh obrazovatel'nyh sredah: Avtoref. dis. ...kand. psihol. nauk. M., 2004. [in Russian]
- [6] **Kornev, A.N.** Narusheniya chtenija i pis'ma u detej: Uchebno-metodicheskoe posobie. SPb., 1997. [in Russian]
- [7] **Sokolova, L.V.** Sistemnaja organizacija integrativnoj dejatel'nosti mozga uchashhihsja v processe formirovanija navyka chtenija: Avtoref. dis. ...kand. biol. nauk. M., 1991. [in Russian]
- [8] **Gladyshev, A.V., Gorev A.S., Farber D.A.** Otrazhenie individual'nyh osobennostej pererabotki informacii v JeJeG parametrah detej shkol'nogo vozrasta//*Fiziologija cheloveka*. 1995. T. 21. № 1. [in Russian]
- [9] **Chuprikova, N.I.** Umstvennoe razvitie i obuchenie (k obosnovaniju sistemno-struktur-nogo podhoda). M., 2003. 20. Chuprikova N.I. Umstvennoe razvitie: Princip differenciacii. SPb., 2007. [in Russian]
- [10] **Leont'ev, A.N.** O probleme sposobnostej. (K zamechanijam B.M. Teplova po povodu recenzii na glavu dlja uchebnika)//*Voprosy psihologii*. 2003. №2. [in Russian]
- [11] **Davydov, V.V.** Mnogoznanie umu ne nauchaet//*Voprosy psihologii*. 2005. №4. [in Russian]
- [12] Razvitie poznavatel'nyh sposobnostej v processe doskol'nogo vospitanija. /Pod red. Vengera. L.A. M., 1986. [in Russian]
- [13] **Lokalova, N.P.** 120 urokov psihologicheskogo razvitija mladshih shkol'nikov [in Russian] (Psihologicheskaja programma razvitija kognitivnoj sfery uchashhihsja I–IV klassov). M., 2008. [in Russian]
- [14] **Rubinshtejn, S.L.** Osnovy obshhej psihologii. SPb., 2002. [in Russian]
- [15] **Rubinshtejn, S.L.** Bytie i soznanie. Chelovek i mir. SPb., 2003. [in Russian]
- [16] **Suhomlinskij, V.A.** Rozhdenie grazhdanina. M., 1971. [in Russian]

ПРОБЛЕМА ПОВЫШЕНИЯ УРОВНЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ УЧАЩИХСЯ В СОВРЕМЕННЫХ ШКОЛАХ

Елшибекова М.К., директор школы-гимназии

Бекетбаева А.А., магистр педагогических наук, педагог-исследователь
заместитель директора школы-гимназии по профессиональному обучению

Сейдахметова Г.С., заместитель по воспитательной работе, педагог-эксперт

Суиндикова А.Д., педагог-психолог, педагог-модератор

Назарова Т.М., магистр филологических наук, педагог-исследователь

*Коммунальное государственное учреждение «№45 Ак Ординская школа-гимназия», Управления
образования Кызылординской области г.Кызылорда, Республика Казахстан*

Аннотация. В статье рассматривается одно из основных требований к сфере образования – повышение уровня знаний, грамотности учащихся. Кроме того, он предназначен для теоретического и экспериментального обоснования роли познавательного развития, осуществляемого на основе закона системной дифференциации в повышении интеллектуального уровня учащихся по полной программе средней школы. Приведены экспериментальные данные, уточняющие влияние качества познавательной деятельности, часто встречающейся в учебном процессе, на интеллектуальный уровень школьников любого возраста.

В зависимости от уровня освоения программы школьниками формируется общий показатель грамотности, любознательности, в связи с чем предъявляются большие требования и к работникам школ современного типа. Несомненно, учащиеся без проблем осваивают школьную

программу, своевременно понимают в ней каждую новую тему, формируют уровень самостоятельного развития для дальнейшего освоения. Однако известно, что иногда интеллектуальное развитие не дает никаких результатов при их отклонениях, связанных с изменением настроения. В статье проведен анализ деятельности школ по решению данной проблемы. Связь между интеллектуальным развитием и тяжестью негативных эмоциональных состояний детей является основной исследовательской проблемой данной статьи. Показана практическая значимость результатов исследования.

Ключевые слова: интеллектуальное развитие, познавательная деятельность, современные школы, анализ и синтез, исследование психологического развития.

THE PROBLEM OF INCREASING THE LEVEL OF INTELLECTUAL EDUCATION OF STUDENTS IN MODERN SCHOOLS

Elshibekova M.K., director of the gymnasium school
Beketbaeva A.A., Master of Pedagogical Sciences, teacher-researcher
Deputy Director of the Gymnasium School for Vocational Education
Seidakhmetova G.S., Deputy for educational work, teacher-expert
Suindikova A.D., teacher-psychologist, teacher-moderator
Nazarova T.M., Master of Philology, teacher-researcher

*"Education Department of the Shieli district of the Education Department of the Kyzylorda region
Municipal state institution "№45 AkOrda school-gymnasium".
Kyzylorda city, Republic of Kazakhstan*

Annotation. The article considers one of the main requirements for the field of education – improving the level of knowledge and literacy of students. In addition, it is intended for theoretical and experimental substantiation of the role of cognitive development carried out on the basis of the law of systemic differentiation in improving the intellectual level of students in the full secondary school program. Experimental data are presented to clarify the influence of the quality of cognitive activity, often found in the educational process, on the intellectual level of schoolchildren of any age.

Depending on the level of development of the program by schoolchildren, a general indicator of literacy and curiosity is formed, and therefore great demands are placed on the employees of modern schools. Undoubtedly, students master the school curriculum without problems, understand each new topic in it in a timely manner, form a level of independent development for further development. However, it is known that sometimes intellectual development does not give any results with their deviations associated with mood changes. The article analyzes the activities of schools to solve this problem. The relationship between intellectual development and the severity of negative emotional states of children is the main research problem of this article. The practical significance of the research results is shown.

Keywords: intellectual development, cognitive activity, modern schools, analysis and synthesis, research of psychological development.

СЫНЫПТАН ТЫС ЖҰМЫС – МЕКТЕПТІҢ ОҚУ ТӘРБИЕ ЖҰМЫСЫНЫҢ ҚҰРАМДАС БӨЛІГІ

Ибраев Ш.Ш., физика-математика ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор
ibrayevsh@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-4844-5001>

Бисенбай Н.Е., 2-курс магистранты
b.nazerke98@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-7491-3476>

Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда қ., Қазақстан Республикасы

Андатпа. Мақалада функционалдық сауаттылықты, атап айтқанда, оқушылардың математикалық сауаттылығы мен математикалық мәдениетін қалыптастыру үшін қажетті және жеткілікті жағдай жасау мәселесі қарастырылған. Математикаға деген танымдық қызығушылықты қалыптастыру және дамыту бойынша жүйелі практикалық іс-әрекеттердің нәтижелері, сыныптан тыс жұмыстарда осы бойынша сапаның даму кезеңдерін педагогикалық бақылау нәтижелері сипатталған. Оқушылар мен мұғалімдердің өзара тиімді жұмыс жасауы үшін қолданылатын ұйымдастыру формалары мен түрлі әдіс-тәсілдер сипатталған. Сонымен қатар, геометрия сабағы әлі күнге дейін оқушылар үшін қиын пән ретінде қарастырылады. Сол себептен, геометрия пәнінің маңыздылығын оқушыларға көрсете отырып, жапон елінен шыққан оригами әдісін қолдану және оның түрлері қарастырылған.

Оқушылардың сыныптан тыс жұмыс арқылы педагогикалық шарттары анықталды, яғни, жалпы оқушылардың оқу танымдық және оқу ақпараттық біліктерін дамытуға ықпал ететін жұмыс әдістерін, тәсілдерін талдау. Математика сабағында оқушылардың ақыл ой белсенділігін дамыту үшін жағдай жасау. Оқушылардың математика пәні, соның ішіндегі геометрия саласында танымдылық біліктерін қалыптастыру мақсатында түрлі тапсырмалар қарастырылған. Қарастырылған тапсырмаларды оқушыларға жиі сабақ барысында қолданып отыратын болса, пән бойынша тақырыптардың қиыншылықтарынан арылатын едік.

Кілт сөздер: жобалық іс-әрекет, танымдық іс-әрекет, сыныптан тыс жұмыстар, танымдық қызығушылық, функционалдық сауаттылық.

Кіріспе. Математикаға деген қызығушылық (сондай-ақ кез келген басқа пәнге Г.И.Щукина теориясы бойынша) дамудың төрт кезеңінен өтеді: қызығу, білімге деген құштарлық, танымдық қызығушылық және теориялық (шығармашылық) қызығушылық (1-сурет). Мұндай сапаны қалыптастыру жүйелілікті талап етеді және білім берудің барлық деңгейінде табысты жүзеге асырылуы мүмкін, бұл ретте оқушылардың жастары мен жеке ерекшеліктерін ескеру қажет [1].

1-сурет – Математикаға қызығушылықтың 4 кезеңі

Бірінші кезең, қызығушылық, бір нәрсені білуге құмарлық, дүниедегі заттар мен құбылыстарды танып-білуге бағытталған адамның жеке ерекшеліктерінің бір көрінісі. Оқушылардың пәндерге байланысты қызығушылығын оятатын тапсырмалар стандартты емес жағдайда не болмаса ойын-сауық түрінде болуы мүмкін. Математика сабақтарында міндетті түрде «тапсырманың ерекше қызықтырарлық» жағдайы қарастырылып, оқушылардың ынта-ықыласын оятатындай жағдайлар жасалуы қажет. Бұл, жалпы қарастырғанда, ақыл-ойдың дамып, мамандыққа деген бағыт-бағдар алуын негіздей. Ұзақ мерзімді қызығушылық сол тақырып бойынша мәліметтер жинақтап, оны толық түсінуге айналуы мүмкін. Ол мінездік қасиет, ал, жеке қасиет дегеніміз – ішкі мотиватор ретінде сипатталады. Қызығушылық ақыл-ойды ізденімпаз ете отырып, іс-әрекеттің бағытын – танымдық қызығушылықты анықтайды, ол болашақта тұлғаның әлемге белсенді әсер етуіне мүмкіндік береді, одан әрі белсенді мақсаттарын, дүниетанымын, яғни теориялық (шығармашылық) қызығушылығын қалыптастырады [2].

Әрине, оқушылардың көпшілігі математикаға қиын пән ретінде қарап, маңыздылығын түсіне бермейді. Бірақ, біз оқушылардың білімге деген құштарлығын арттыра алсақ, онда математикалық білімнің дамуына және оқу нәтижелерінің деңгейін арттыруға деген үлкен ықпал тигізген болар едік. Оны жүзеге асырудың бір жолы – сыныптан тыс жұмыстар жүргізу. Ол әртүрлі формаларда жүзеге асырылуы мүмкін. Мысалы, математикалық үйірме, оның аясында оқушылармен жүйелі сабақтар өткізіледі немесе тақырыптық іс-шараны, жеке сабақтарды дайындау үшін жобалық топтарда жұмыс жүргізіледі. Қалай болғанда да, мұндай іс-әрекеттің мақсаты математикаға деген танымдық қызығушылықтың қажетті шарты ретінде қызығушылықты дамыту, адамның ой-өрісін, шығармашылық тапқырлығын, эрудициясын кеңейту, математикалық ойлау мәдениетін тәрбиелеу болуы керек [3].

Зерттеу материалдары мен әдістері. Мақаланы жазу барысында, сыныптан тыс жұмыстың маңыздылығын, оқушыларға қаншалықты қажеттілігін анықтау үшін кілт сөздерге: жобалық іс-әрекет, танымдық іс-әрекет, сыныптан тыс жұмыстар, танымдық қызығушылық, функционалдық сауаттылық қолданылды. Зерттеу жұмыстарын жүргізу барысында, зерттеліп отырған мәселені теориялық талдап, шет елдің білім беру жүйесіне баса назар аударылды. Зерттеуде геометрия пәніне баса назар аударылып, жапон елінің оригами әдісін қолдану қаншалықты тиімділігі көрсетілді.

Зерттеу нәтижелері мен оларды талқылау. Біздің білім беру жүйемізде сыныптан тыс жұмыстардың көптеген түрлері жүзеге асырылады. Сыныптан тыс жұмыстар пән бойынша оқу үлгерімінің нәтижелеріне қарамастан, барлық оқушыларға қолжетімді. Мұғалім (педагог) әрбір оқушы өз мүмкіндіктерін жүзеге асыра алатын ортаны (білім беру кеңістігін) жасай алуына өз үлесін қосады. Математикадан қосымша дайындықтар оқу жылы бойы қосымша сабақтар мен үйірмелер, сыныптан тыс жұмыстар арқылы үздіксіз жүргізіліп отырады. Сонымен бірге, мемлекеттік білім беру стандарттарына сәйкес, сабақтан тыс жұмыстарда түрлі белсенді оқыту әдістері қолданылады: ойындар, квесттер, математикалық күрес, апталық жәнет.б. Үйірменің қызықты әрі жүйелі өтуінің нәтижесінде, міндетті түрде ары қарай қызығушылық танытатын оқушылар анықталады. Ол оқушылармен ұжымдық жобаларды жүзеге асыруға болады. Бұл дегеніміз тақырыптық газеттер, пәндік қойылымдар, викториналар дайындау болып табылады, нәтижесінде бұл топтағы оқушылардың математикаға деген танымдық қызығушылығы дамып, пәнге қатысты тапсырмаларды түсініп орындауға тырысатын болады [4].

Сыныптан тыс жұмысты жүргізудің негізгі міндеті – шығармашылық және жемісті ынтымақтастық атмосферасын құру. Жобалық жарыстарға әдетте басқалардың көпшілігімен салыстырғанда интеллектуалды қабілеттері жоғары, белсенді танымдық қызығушылығы бар оқушылар қатысады. Олар ақыл-ой еңбегінің жоғарылығына, интеллектуалды және шығармашылық салаларының жақсы дамуының жылдамдығына, кең ауқымды және стандартты емес ойлауға ие. Мұндай оқушылармен жұмыс

жүргізубарысында мұғалім жалпыға бірдей оқу әрекетін қалыптастырудан, математикаға теориялық қызығушылықты жүзеге асыруға ықпал ететін оқу процедураларын жобалау және ұйымдастыру қызметіне қайта бағытталуы керек. Мұндай оқушылармен жеке айналысқан жөн. Себебі, жеке сабақтар аясында жобаларды дайындау, өз бетінше зерттеу жұмыстары, конкурстарға немесе олимпиадаларға қатысуға дайындық, конференциялар мен форумдарға қатысуға дайындық жүргізіледі. Мұғалім сыныптан тыс жұмыстардың негізгі бағдарламасында, әрбір оқушының жеке ерекшеліктері мен танымдық деңгейлерін ескере отыруы қажет [5]. Арнайы құрал ретінде мектеп олимпиадаларын, жобалық сайыстарды, ғылыми-зерттеу сайыстарын, бағдарламаның әрбір бөлімі бойынша зияткерлік сайыстарды (математикалық жекпе-жек, математикалық дуэль, викториналар) пайдалануға болады. Сыныптан тыс жұмыстарды өткізудің нәтижесінде проблемалық мәселелерді ашып, ол мәселелермен қалай жұмыс жасау керектігін зерттей бастауға негіз береді. Мысалы, білім беру жобалары аясындағы әлеуметтік сауалнамалардың деректерін ескере отырып, біз математиканың ең қиын бөлімі әлі де геометрия екенін анықтадық. Сондықтан, сыныптан тыс жұмыстарда осы математика пәнінен танымдық қызығушылыққа жетуге жұмыс жасаймыз. Біз әлеуметтік жобаларға қатыса отырып, геометриялық газеттер жасаймыз (тек үшбұрыштар немесе тек шеңберлер), әдеттен тыс геометриялық фигуралармен танысамыз, геометрия құралдарын зерттейміз. Практикалық іс-әрекеттерімізде геометриялық ойлауды дамытуға ықпал ететін оригами сияқты қызықты бағыттарды белсенді түрде қолданамыз. Қазіргі уақытта, көптеген дамыған елдердің мектептерінде оригами арқылы өткізіліп жатқанындай, бізде геометрияны оқытуда тәжірибеден өткізуіміз қажет. Математика сабақтарында оригамидің көмегімен көлденең, тік, қиғаш сызықтар сияқты ұғымдарды өңдеуге болады:

- шаршылар (шаршыны әртүрлі тәсілдермен бүктеңіз, іргелес жақтарын көрсетіңіз, диагональ сызыңыз);
- үшбұрыштардың барлық түрлері қарастырыңыз [6].

Оригами бойынша фигураларды жасау барысында кеңістіктікте фигураның қалай қозғалатынын, біз әр бір жақтарын қалай көре алатынымыз айқындалады. Сол арқылы, оқушылардың қиялымен логикасы жақсы дамиды. Біз білетін ұғымдарды (бүйір, бұрыш, бұрыштың төбесі, диагональы, фигураның ортасы) көзбен көріп нақты ажырата алатын дәрежеге жұмыс жүргізілуі қажет. Геометриялық фигуралардың (үшбұрыш, төртбұрыш, шаршы, ромб, ерікті төртбұрыш) қасиеттері туралы бастапқы түсінік қайта қалыптасып, оқушылар бұрынғы есте сақтай алмаған мәліметтерді тез, әрі жеңіл есте сақтай алады. Алынған заттардың әдемі және әдеттен тыс болғаны сонша, оқушыларға білімге деген құштарлықтың пайда болатыны сөзсіз [7].

Оригами қымбат материалдар мен арнайы құрал саймандарды қажет етпейді, тек қарапайым қағаз болса жеткілікті. Н.Е.Жуковский айтқандай «математиканың кескіндеме мен поэзия сияқты өзіндік арнайы сұлулығы бар». Осының нәтижесінде – ой ұшқырлығы мен көңіл-күйге байланысты – оқушыларға арналған ойыншық не болмаса икебана қағазы пайда болады. Оригами Жапонияда дүниеге келген қағаз өнері. ори - "бүктеу" және ками - "қағаз" деген мағынаны білдіреді. Қағаз Қытайда жасалғанына қарамастан, Жапонияда одан таңғажайып сұлулық фигураларын жасауды Акира Ёсидзава ойлап тапты (2-сурет).

Оригамидің түрлері мен техникасы

1. Модульдік оригами бұл қызықты әдіс – модульдерінен көлемді фигуралар жасау.
2. Қарапайым оригами. Британдық оригамист Джон Смит ойлап тапқан оригами стилі. Бұл стиль тек таулар мен аңғарлар арасындағы қыртыстар сияқты қыртыстарды қолданумен шектеледі.

3. Сыпыру бойынша бүктеу (үлгі бойынша бүктеу). Сыпыру (ағылш. crease pattern; бүктеме үлгісі) - дайын модельдің барлық қатпарлары бейнеленген сызба болып табылатын оригами диаграммаларының бір түрі. Сыпыру арқылы бүктеу дәстүрлі схема бойынша бүктеуге қарағанда қиынырақ.

2-сурет – Акира Ёсидзава, мастер оригами

4. Ылғал бүктеу–Акира Йошизава жасаған және фигураларға сызықтардың тегістігін, экспрессивтілігін және қаттылығын беру үшін суға малынған қағазды қолданатын бүктеу әдісі.

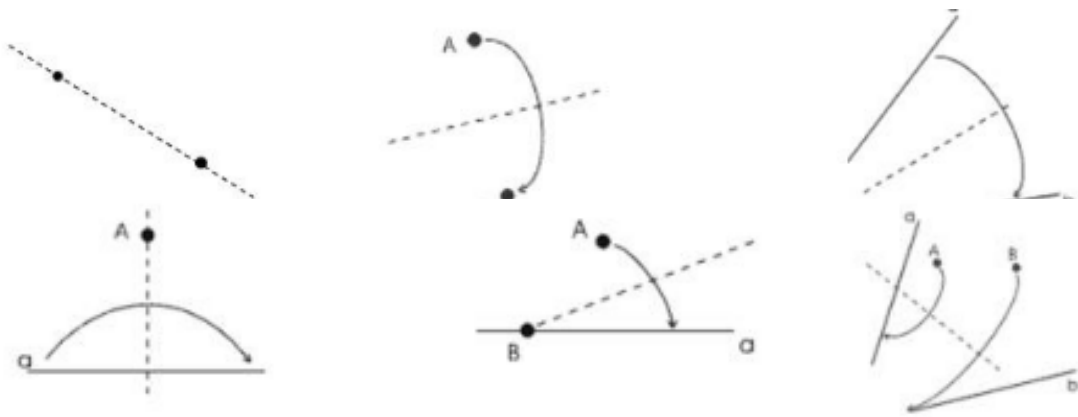
5. Киригами-модель жасау процесінде қайшыны қолдануға және қағазды кесуге рұқсат етілген оригами түрі. Бұл киригамидің қағазды бүктеудің басқа әдістерінен басты айырмашылығы, оның атауында атап көрсетілген: (киру) — кесу, (ками) - қағаз.

XX ғасырдың аяғында Италияда тұратын жапон математигі Хумиани Хузита қағаз парағын иілу арқылы құру мәселелерін шешу теориясы туралы айта бастады. Ол бұл процесті оригаметрия деп атады, бұл есептерді бүктеу және иілу әдісімен шешетін геометрия саласын білдіреді. Оригаметрия-бұл екеуінің түйіскен жеріндегі жаңа ғылым: оригами және геометрия. Оригаметрия-геометриялық есептерді шешудің фрагменттік иллюстрациясы рөлін атқаратын есептерді шешудің өзіндік тәсілі [8].

Оригометрия ережелері (аксиомалары):

1. Берілген екі нүктеден өтетін жалғыз бүктеме бар.
2. Осы екі нүктені біріктіретін жалғыз бүктеме бар.
3. Екі деректерді түзу біріктіретін бүктеме бар.
4. Берілген нүктеден өтетін және берілген түзуге перпендикуляр болатын жалғыз бүктеме бар.
5. Берілген нүктеден өтіп, басқа нүктені берілген түзуге орналастыратын бүктеме бар.
6. Екі нүктенің әрқайсымен қиылысатын екі сызықтың біріне орналастыратын бүктеме бар.
7. (Косиро Хатори) екі түзу берілсін , содан кейін парақты нүкте түзу сызыққа түсетіндей етіп бүктеуге болады, ал түзу өзі өтеді, яғни бүктеме сызығы оған перпендикуляр болады (3-сурет).

1 – 5 оригаметриясының аксиомалары геометрияның аксиомаларына сәйкес келеді, Мұнда негізгі құрал ретінде сызба квадраты қолданылады. Бұдан шығатыны, оригами әдістерімен, яғни тек қағаз парағын бұғу арқылы, сызба квадратының көмегімен шешілетін кез-келген құрылыс мәселелерін шешуге болады, демек, классикалық құралдардың көмегімен – компас пен сызғыштың көмегімен шешіледі.

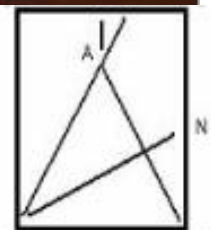
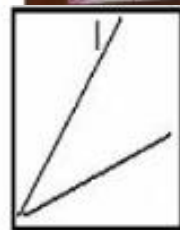
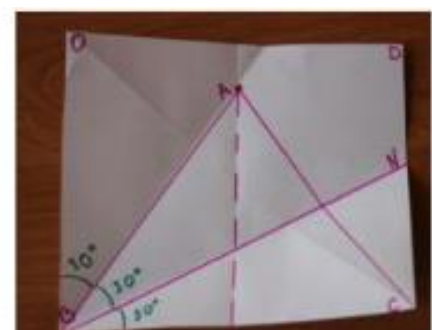

3-сурет – Оригометрия ережелері (аксиомалары) сәйкес сызбалары

6-ыншы аксиомада классикалық сызу құралдарын қолданғаннан көрі, шаршы парақты бүгу арқылы жұмыс жасаған тиімдірек. 2002 жылы жапондық оригамист Коширо Хатори аксиомаларда сипатталмаған бүктемені тапты, математик х. Хузита Аксиома 7де . Екі түзу және Нүкте бар болса, онда бірінші түзуге перпендикуляр және берілген нүктені екінші түзуге орналастыратын бүктеу сызығы бар болады [9] (4-6-суреттер).

Кез келген оригамиға тапсырмалар, мына құраммен жасалады:

- ✓ Тапсырманың берілуі;
- ✓ Оны шешудің оригамилық әдісі
- ✓ Қорытындысында талап етіп тұрған тұжырым анықталуы.
- ✓

1.

2.

3.

4.

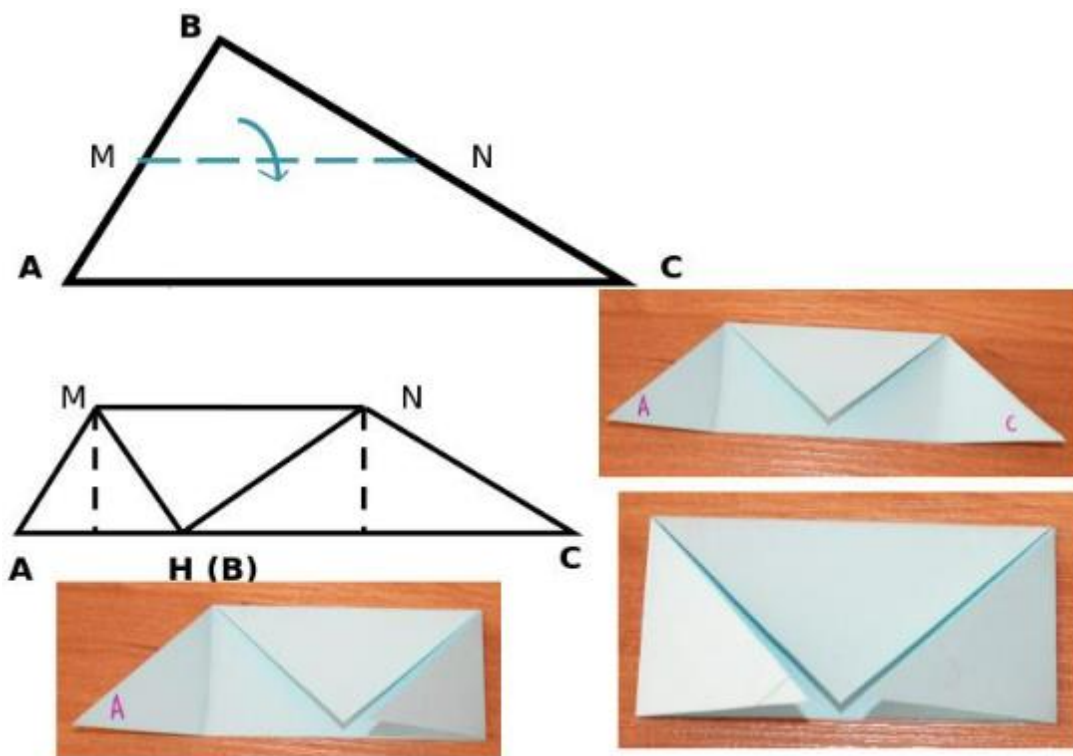
5.

4-сурет – Тік бұрышты тең үш бөлікке бөлу

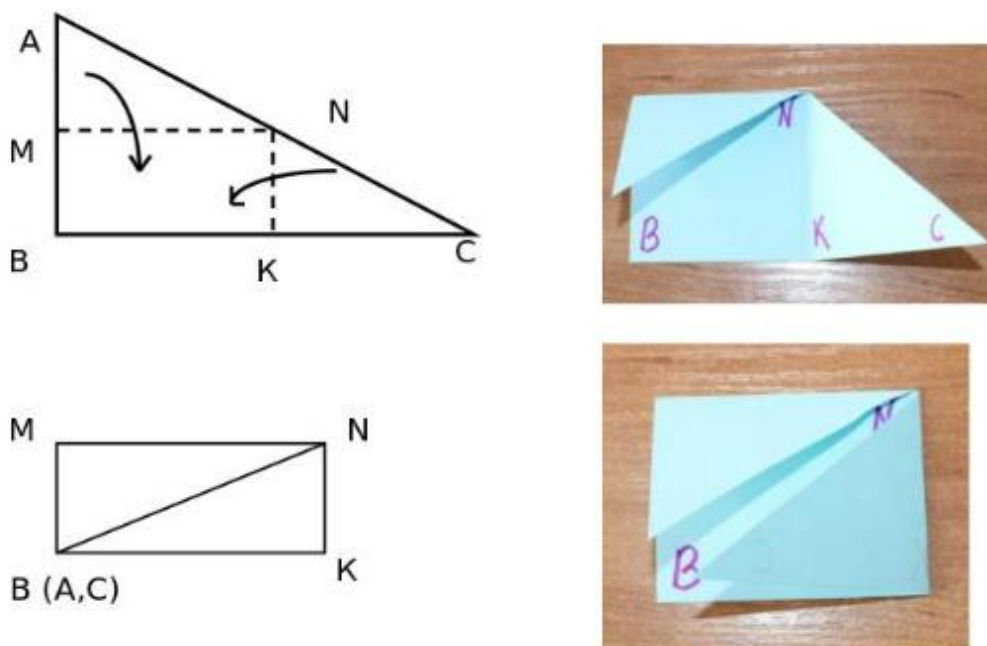
№ 1 тапсырма: оригами әдісімен тік бұрышты квадрат бұрыштарының бірін үш тең бұрышқа бөлу.

Шешуі: Бір бұрышын 30° және 60° бұрыштарға бөлу

Математикалық негіздеме: сызбаны қолдана отырып, сіз $\triangle BAC$ – тең қабырғалы, демек $\angle ABC = 60^\circ$, $\angle OBA = 90^\circ - 60^\circ = 30^\circ$, $\angle ABN = 30^\circ$, $\angle OBA = \angle ABN = \angle NBC = 30^\circ$

5-сурет – Теорема. Үшбұрыштың ішкі бұрыштарының қосындысы 180°

6-сурет – Теорема. Тікбұрышты үшбұрыштың сүйір бұрыштарының қосындысы 90°

Геометриялық құралдармен танысу кеңістіктегі, жазықтықтағы фигуралар сызбасын және жазбасын құрастыру кезінде қарастырылады. Оқушыларға циркуль, сызғыш көмегімен қандай фигураларды салуға болатынын үйретіп, жұмыс жасататын болсақ, олардың тәжірибе барысында жасаған жұмыстары өздеріне қызық болады. Мұндай жұмыстарды орындау барысында шеңбер мен дөңгелек, доға, центр, диаметр, радиус, хорда, центрлік және іштей сызылған бұрыш ұғымдарын нақты тұжырымдауға болады [10].

Біздің жобалық топтардың негізгі жұмысы «Геометриялық ертегі» спектаклін ұйымдастырып, берілген пішіндері арқылы математикалық газеттер жасауға бағытталған. «Пифагор теоремасын дәлелдеудің балама жолдары» атты тақырып бойынша жұмыс жасап, Пифагор теоремасын дәлелдейтін логикалық тапсырмалар құруға мүмкіндік берді. «Ерекше геометриялық пішіндер», «Қарапайым геометрия», «Жұлдызды аспан геометриясы» атты жобалар іске асырумен жұмыс жасалды.

«Қарапайым геометрия» 5-сынып кітабынан бастап қарастырылған, онда «Геометрия еліне саяхат: ою-өрнек пен шекара» деп аталды. Жобалық жұмыстың қорытындысы арқылы оқушылардың танымдық қызығушылықты дамытуға жағдай жасап, олардың мақсатының: «Бізді қоршаған әлемнің геометриясын суреттейтін ерекше көрнекі материал жасау арқылы геометрияға қызығушылықты арттыруға ықпал ету. оқушылардың көңіл-күйін көтеру, геометрияны оқуға деген ынтасын арттыру» болып табылады [11].

Сыныптан тыс жұмыстарға танымдық қызығушылықты қалыптастыру кезінде оқушылардың эксперименттік дағдыларын жетілдіру мен дамытуға, стандартты емес жағдайда білімді қолдана білуге, функционалдық сауаттылықты дамытуға ерекше назар аудару керек. Математикалық сауаттылықты дамытуға тапсырмалар жиынын пайдалана отырып іскерлік ойындарды ұйымдастыру ықпал етеді, тапсырмалардың шарттарын аймақтық ерекшеліктерді ескере отырып бейімдеуге болады. Сабақтарды өткізу кезінде талдау – синтез, дедуктивті әдіс, миға шабуыл әдісі сияқты ақыл-ой әрекетінің әдістері қолданылады.

Танымдық қызығушылықты дамыту барысында тақырыпқа сай маңызды анықтамалар, ережелер пысықталып, ойын технологиясын қолдана отырып, жүзеге асырылады. Біз «Сандар» (сандар теориясының элементтері) және «Геометриялық ертегі» (геометрия курсы қайталау, 7 сынып) іс шаралары қарастырылды. Сабақ барысын ойын түрінде өткізуде тек жарыс бағытында емес, ұжымдық шығармашылық әрекетті жүргізу қабілеті де қалыптасады. Есептердің, объектілердің, құбылыстардың математикалық модельдерін теңдеулер, кестелер, графиктер түрінде де, стереометриялық бөлімінде де модельдерді, конструкторларды пайдалана отырып, кеңістіктіктегі фигураларды елестете отырып кез келген бағытынан сала алу қабілетіне жеткізу керек [12].

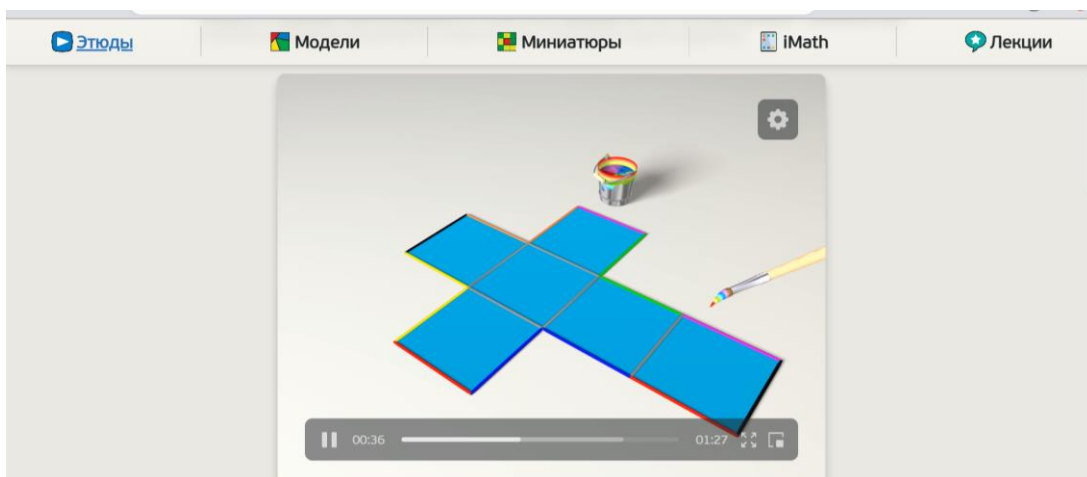
Николай Андреевтің «Математикалық этюдтер» веб-сайты, арқылы көптеген фигуралармен жұмыс жасауға жақсы қарастырылған. Сайтты құрудың негізгі мақсаты:

Оқушыларды ғылыммен қалай баурап алуға болады? Сайт қазіргі заманғы 3D компьютерлік графиканы пайдаланып жасалған. Бұл сайтпен жұмыс жасау арқылы математикаға тек мектеп пәні ретінде ғана емес, ғылым ретінде де қызығушылық пен танымдық қызығушылықты дамытуға ықпал етеді және оқушылардың қызығушылығын оятады [13].

7-суретте көрсетілгендей арнайы видеолар арқылы фигуралардың жазбасы қалай болатынын және құрастырғанда қандай фигура шығатынын айқын көрсетеді. Осы видеоларды оқушыларға көрсетіп, өздеріне жасататын болсақ, оқушылар фигураға байланысты әрбір тақырыпты толық түсінеді. Сыныптан тыс жұмыстарының кей түрінің – түзету жұмыстарына назар аудару керек. Көбінесе оқушылар белгілі бір тақырыптарды жеткіліксіз меңгергендіктен, психологиялық себептерге байланысты қолдауды жоғалтады және мақсатқа қол жеткізе алмайды.

Мұғалімнің міндеті тек білім беру ғана емес, сонымен бірге оқушының тұрақты психоэмоционалдық жағдайына, нәтижеге дұрыс қол жеткізуін және сәтсіздікті жақсы қабылдай отырып, осы мәселемен қайта жұмыс жасауына бағдар берілуімен жұмыс жүргізілу болып саналады [14].

Оқушылардың қателерімен жұмыс жасап оны ретке келтіру мұғалім жұмысының нәтижелілігінің бір көрсеткіші болып табылады. Мұндай жұмысты ұйымдастырудың көптеген бағдарлары бар, ең бастысы - оларды жеке тұлғаның қабілетіне сай және түсінікті тілде, қарапайым жеткізілсе мұғалім жақсы жетістіктерге қол жеткізе алады [15].

7-сурет – Куб фигурасының жазбасы

Қорытынды. Мен осы мақаланы жазу барысында: «Күрделі математикалық формулалардан жеңілдікті көріп, күрделі есепті шешуден ләззат алу кез келген адамның қолынан келе бермейді. Алайда бізге математика қоршаған әлемнен келгенін толық түсінуіміз керек, сол арқылы оны зерттеуге тырысамыз. Демек, математикалық сұрақтардың жауаптарын бізді қоршаған ортадан іздеуіміз керек» - деген ой қорыттым.

Сөзімді қорытындылай келе, алдыма келген әрбір оқушының зияткер, білімге құштар, ізденімпаз шәкірт болуы менің басты мақсаттарымның бірі болады. Сыныптан тыс жұмыс арқылы оқушылардың танымдық қызығушылығын қалыптастыру біздің, яғни мұғалімдердің басты міндеті.

Әдебиеттер:

- [1] **Фарков, А.В.** Математические олимпиады: методика подготовки/А.В.Асмолов.— М.:ВАКО, 2015. – 176с.
- [2] **Анфимова, Т.Б.** Математика. Внеурочные занятия. 5–6 классы/Т.Б.Анфимова. – М.:ИЛЕКСА, 2015. –128с.
- [3] **Лепёхин Ю.В.** Математика. 7–классы: задания для подготовки к олимпиадам /Ю.В.Лепёхин. – Волгоград: Учитель, 2014. – 296 с.
- [4] Математика. 5–9 классы. Развитие математического мышления: олимпиады, конкурсы/авт. -сост.И.В.Фоти-на.– Изд. 2-е, перераб. – Волгоград: Учитель. – 199с.
- [5] Математика. 5–9 классы. Сценарии для предметной недели. Вне классные мероприятия /авт.-сост. О.В.Панишева. – Волгоград: Учитель. – 169 с.
- [6] Спутник исследователя по педагогике/сост.А.М.Баскаков, Ю.Г.Соколова. – Челябинск: Издательство ООО «Полиграф-мастер», 2008. – 600с.
- [7] **Минский, Е.М.** Игры и развлечения в группе продленного дня: Пособие для учителя.- 2-е изд., перераб. и доп.- М.:Просвещение, (1983).
- [8] **Бутко, Д.Г.** Проведение урока геометрии в цехе завода. МвШ, (1962), №6.
- [9] **Вавилов, С.И.** Исаак Ньютон. – М., Изд-во АН СССР, 1945. – 115 с.
- [10] Внеклассная работа по математике, 5-11 классе/А.В.Фарков.-3-е изд.-М.: Айрис-пресс, 2008.-12-277 Б
- [11] **Горев, П. М.** пед.ғылымдар. – Киров, 2006. -158 Б.
- [12] **Серікбаева, В.Е.** Математиканың пәнаралық байланыстары: Оқу- әдістемелік құрал. – Алматы, Экономика, 2007. – 200 Б
- [13] Внеклассная работа по математике, 5-11 классе/А.В.Фарков.-3-е изд.-М.: Айрис-пресс, 2008. – 5 Б
- [14] **Қаңлыбаев, Қ.,** Бекбаулиева Ш., Меңдіғалиева М. Математикадан кластан тыс жұмыстар: Алматы «Мектеп», 1983. – 3 б
- [15] **Горев, П. М.** қосымша математикалық білім беруде оқушылардың шығармашылық белсенділігін қалыптастыру білімі: реферат. дис. ...пед. ғылымдар. канд. – Киров, 2006. – 19 Б.

References:

- [1] **Farkov, A.V.** Matematicheskie olimpiady: metodika podgotovki / A.V. Asmolov. – M.: VAKO, (2015). – 176 s. [in Russian]
- [2] **Anfimova, T.B.** Matematika. Vneurochnye zanyatiya. 5–6 klassy / T.B. Anfimova. – M.: ILEKSA, (2015). – 128 s. [in Russian]
- [3] **Lepyohin, YU.V.** Matematika. 7–8 klassy: zadaniya dlya podgotovki k olimpiadam / YU.V. Lepyohin. – Volgograd: Uchitel', (2014). – 296 s. [in Russian]
- [4] Matematika. 5–9 klassy. Razvitie matematicheskogo myshleniya: olimpiady, konkursy / avt.-sost. I.V. Foti- na. – Izd. 2-e, pererab. – Volgograd: Uchitel'. – 199 s. [in Russian]
- [5] Matematika. 5–9 klassy. Scenarii dlya predmetnoj nedeli. Vneklassnye meropriyatiya / avt.-sost. O.V. Pani- sheva. – Volgograd: Uchitel'. – 169 s. [in Russian]
- [6] Sputnik issledovatelya po pedagogike / sost. A.M. Baskakov, YU.G. Sokolova. – CHelyabinsk: Izdatel'stvo OOO «Poligraf-master», (2008). – 600 s. [in Russian]
- [7] **Minskin, E.M.** Iгры i razvlecheniya v grupe prodlennoogo dnya: Posobie dlya uchitelya.-2-e izd., pererab. i dop.- M.:Prosveshchenie, (1983). [in Russian]
- [8] **Butko, D.G.** Provedenie uroka geometrii v cekhe zavoda. MvSH, (1962), №6. [in Russian]
- [9] **Vavilov, S.I.** Isaak N'yuton. M., Izd-vo AN SSSR, (1945). – 115 c. [in Russian]
- [10] Vneklassnaya rabota po matematike, 5-11 klasse/A.V.Farkov.-3-e izd.-M.: Ajris-press, (2008).-12-277 B [in Russian]
- [11] **Gorev, P. M.** ped.gylymdar. –Kirov, (2006). -158 B. [in Russian]
- [12] **Serikbaeva, V.E.** Matematikanyň panaralyq bajlanystary: Oqu- adistemelik qural.-Almaty, Ekonomika,(2007).-200 B [in Russian]
- [13] Vneklassnaya rabota po matematike, 5-11 klasse/A.V.Farkov.-3-e izd.-M.: Ajris-press, (2008).-5 B [in Russian]
- [14] **Qanlybaev Q., Bekbaulieva SH., Mendigalieva M** Matematikadan klastan tys zhumystar: Almaty «Mektep» (1983).-3 b [in Kazakh]
- [15] **Gorev, P.M.** qosymsha matematikalyq bilim berude okushylardyn shygarmashylyq belsendiligin qalyptastyru bilimi: referat. dis. .. kand.ped. gylymdar. ped.gylymdar. –Kirov, (2006). -19B. [in Kazakh]

ВНЕКЛАССНАЯ РАБОТА – СОСТАВНАЯ ЧАСТЬ УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ ШКОЛЫ

Ибраев Ш.Ш., кандидат физико-математических наук, доцент
Бисенбай Н.Е., магистрант 2-курса

Кызылординский университет им. Коркыт Ата, г.Кызылорда, Республика Казахстан

Аннотация. В статье рассматривается задача для создания необходимых и достаточных условий для формирования функциональной грамотности, в частности математической грамотности и математической культуры учащихся. Описаны результаты систематической практической деятельности по формированию и развитию интереса к математике, результаты педагогического контроля этапов развития качества по внеклассной работе. Описаны формы организации и различные методы, используемые для эффективной работы учащихся и учителей. Более того, урок геометрии по-прежнему рассматривается как сложный предмет для учащихся. Поэтому, с целью донесения школьникам важность данного предмета, рассмотрено применение метода оригами и его виды.

Выявлены педагогические условия деятельности учащихся через внеклассную работу, т. е. анализ методов, приемов работы, способствующих развитию познавательных и учебно-информационных умений учащихся в целом. Создание условий для развития умственной активности учащихся на уроках математики.

В целях формирования у учащихся познавательных умений в области математики, в том числе геометрии, предусмотрены различные задания. Мы бы избавились от трудностей тем по предмету, если бы учащиеся часто использовали рассматриваемые задания во время занятий.

Ключевые слова: проектировочная деятельность, познавательная деятельность, внеурочная деятельность, познавательный интерес, функциональная грамотность.

EXTRACURRICULAR WORK IS AN INTEGRAL PART OF THE EDUCATIONAL WORK OF THE SCHOOL

Ibraev Sh.Sh., Candidate of physical and mathematical sciences, associate professor
Bissenbay N.E., master's student

Korkyt Ata Kyzylorda University, Kyzylorda city, Republic of Kazakhstan

Annotation. The article considers the task of creating necessary and sufficient conditions for the formation of functional literacy, in particular mathematical literacy and mathematical culture of students. The results of systematic practical activity on the formation and development of interest in mathematics, the results of pedagogical control of the stages of quality development in extracurricular work are described. The forms of organization and various methods used for the effective work of students and teachers are described. Moreover, the geometry lesson is still regarded as a difficult subject for students. Therefore, in order to convey to schoolchildren the importance of this subject, the application of the origami method and its types are considered.

The pedagogical conditions of students through extracurricular work are determined, i.e., the analysis of methods, methods of work that contribute to the development of educational cognitive and educational information skills of students in general. Creating conditions for the development of mental activity of students in mathematics lessons.

In order to form students' cognitive skills in the field of mathematics, including geometry, various tasks are provided. If we often applied the tasks to students during the lesson, we would get rid of the difficulties of topics in the subject.

Keywords: design activity, cognitive activity, extracurricular activities, cognitive interest, functional literacy.

ФЕНОМЕНОЛОГИЯ РАЗВИТИЯ ВОООБРАЖЕНИЯ В ДОШКОЛЬНОМ ВОЗРАСТЕ

Хуснутдинова Р.Р., кандидат психологических наук
rezida.81@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-7464-1930>

Гумерова М.М., кандидат педагогических наук, доцент
roelg@mail.com, <https://orcid.org/0000-0002-6928-4676>

*Набережночелнинский государственный педагогический университет
г.Набережные Челны, Российская Федерация*

Аннотация. Актуальность исследуемой проблемы обусловлена необходимостью изучения феноменологии развития воображения в дошкольном возрасте как основы будущей продуктивной деятельности человеческой фантазии. Одним из основных аспектов исследования воображения как психического процесса является выявление тех особенностей данного новообразования, которые с течением времени становятся его ведущими характеристиками. Статья раскрывает итоги исследования изменений, влиянию которых подвергается данный психический процесс.

Ведущим методом к исследованию данной проблемы является анализ результатов творческой деятельности по созданию оригинальных образов из одинакового комплекта фигур. Дополнительным методом исследования стало задание по установлению количества животных на рисунке, предполагающее умение восстановить с помощью воображения недостающие части животных.

В результате наблюдения дошкольников в возрасте 5 – 7 лет выявлены особенности развития воображения, начинающиеся с типизации как формы осмысления и объединения образов до аналитико-синтетического характера творческого процесса.

Ключевые слова: воображение, дошкольный возраст, творческая деятельность.

Введение. Воображение – многоплановая психическая деятельность, имеющая чувственное и логическое содержание, способствующая возникновению картин и идей, преобразованных от впечатлений, полученных в реальных ситуациях или событиях давнего прошлого. Благодаря воображению человечество создает новое, оригинальное, то, что ранее не существовало в природе. Воображение, являясь важнейшим аспектом жизни, определяет сущность духовной и материальной культуры мира.

Шаповаленко И.В. определяла воображение как «способность видеть целое раньше частей»[1].

Основные этапы становления личности неотделимы от развития творческих возможностей и, соответственно, от развития воображения. Этот важный процесс в дошкольном периоде проходит 3 стадии:

- 1) Осмысление предметной среды.
- 2) Использование собственно жизненного опыта детей.
- 3) Стадия, на которой ребенок уже независим не только от наличных предметов, но и от ранее пережитого им собственного опыта [2].

Окончание периода раннего детства ознаменовано появлением новообразования, которым является воображение. Именно в этом возрасте ребенок находит фантастические объяснения многим явлениям действительности, появляется способность замещения одних объектов другими или использование предметов в роли, несвойственной для них. Согласно теории Д.Б.Эльконина, возникает первое схематичное представление картины мира и собственное исследование окружающего пространства [3].

Воображение для детей является более ценным «инструментом» развития, так как благодаря этому психическому новообразованию ребёнок познает все, что его окружает. Представляя предметы, явления, действия, он учится воспринимать их иначе. Создавать в голове целостную картину окружающего мира ребенку помогают воображаемые образы,

постепенно заполняющие пробелы в знаниях. Веракса А.Н. отмечает, что воображение выполняет две основные функции – познавательную и эмоциональную [4].

Как известно, по мнению Л.С. Выготского, «ведущей деятельностью дошкольного периода является сюжетно-ролевая игра»[5]. Уже в 3 года взрослые могут наблюдать у ребенка первые проявления воображения, возникающие на базе игрового процесса. Это психическое новообразование тесно связано с процессом восприятия, особенно на ранних этапах развития. Дети этого возраста уже могут слушать и воспринимать простые сказки, истории. В ходе усвоения полученного материала, информация перерабатывается и переосмысливается, истории или ситуации дополняются ребенком иными деталями, элементами. Это говорит об активной работе воображения.

Со временем данное психическое новообразования этого периода развивается и выходит на иной уровень благодаря опыту, накопленному ребенком под воздействием определенных жизненных ситуаций. Эти знания дополняются и расширяются и благодаря влиянию рассказов взрослых. Все это формирует фундамент, некую основу для дальнейшего развития данного психического новообразования.

На ранних этапах воображение неразрывно связано с функционированием памяти[5]. Так как дети в этом возрасте не обладают широким кругозором, они лишь воспроизводят уже известные им образы предметов и явления. Лишь с течением времени оно «совершенствуется».

На данном этапе развития психологических процессов, преобладает репродуктивное воображение. Ребенок сначала лишь механически воспроизводит впечатления, полученные в реальных жизненных ситуациях, из каких-либо источников: сказок, мультфильмов и так далее.

Развитие воображения в дошкольном периоде направлено на формирование замысла представляемого или создаваемого объекта: творческой работы, результата какой-либо деятельности и так далее; также ориентировано на предварительное планирование цели осуществляемого действия, отказ от наглядной опоры на образ предмета или явления.

Развитию воображения у детей способствует прежде всего игровая деятельность. Именно игра предоставляет ребенку возможности раскрытия способностей фантазии, которые он не может осуществить в реальной жизни. Ни учеба, ни общение не требуют использования подобного уровня данной многоплановой психической деятельности, как игра. Во-первых, дети выбирают вид, способ игры и необходимые «инструменты», которые будут способствовать реализации процесса, пока дошкольник «примеряет» различные роли. Во-вторых, они обрабатывают информацию, полученную из мультфильмов, сказок, конкретных ситуаций, чтобы реализовать их в ходе игровой деятельности, в том числе, как показывают исследования, посредством приобщения к народным праздникам и культурным традициям [6]. На всех этапах самым необходимым элементом является воображение. Дети, обладающие развитой и богатой фантазией, приступают к игре с большим интересом, а желание в процессе осуществления деятельности лишь возрастает.

К концу дошкольного возраста воображение развивается до иного уровня. Оно уже не является репродуктивным, ориентируется на творческое преобразование действительности. Оригинальность и динамичность являются характерными признаками творческой составляющей деятельности ребенка, которая развивается в условиях с соответствующими возможностями для обучения [7]. Считаем важным при организации учебно-творческой деятельности детей создавать условия, способствующие повышению мотивации, развитию силы воли и становлению позитивной самооценки детей [8].

Если на первых этапах «эволюции» данного психического новообразования важнейшими компонентами является восприятие и память, то уже к старшему дошкольному периоду воображение соединяется с мышлением. Прежде чем создать что-то: нарисовать, сочинить, слепить – ребенок задумывается над продуктом деятельности, он уже имеет

представление о результате, который стремиться достичь в процессе выполнения той или иной работы. Это же относится и к игровой деятельности [9].

С течением времени воображение утрачивает пассивность, преобразуется в активный компонент любой деятельности.

Большинство исследователей отмечали, что уже к началу младшего школьного периода воображение становится самостоятельной психической деятельностью. Оно уже не в такой степени нуждается в фундаменте, который создает память, включающая в себя реальные ситуации, образы предметов и явлений. Ребенок начинает «ощущать» свободу от воли конкретных ситуаций и легко сочиняет сказки, дополняет различные истории, создает изображения предметов, которые придумывает сам, без опоры на воспоминания образов. Например, если в младшем дошкольном возрасте он рисует обычную машину, которую может видеть каждый день, то со временем она трансформируется до чуда современных технологий: используются необычные комбинации элементов, оригинальные сочетания цветов, форм деталей и так далее. В игровой деятельности появляется больше сюжетов, исходов действий. Ребенок наделяет героев и персонажей своих игр определенными чертами характера, способностями, умениями [10].

Феноменологией называется исследование фундаментальных «феноменов», основных компонентов жизни людей, главная задача которого состоит в отказе от редуционизма. Иными словами, это рассмотрение структур различных форм опыта, психических процессов, являющихся неотъемлемой частью человеческой сущности. С этой точки зрения изучаются типы, формы, смыслы, элементы воображения как новообразования дошкольного периода.

Главной особенностью данного психического новообразования является аналитико-синтетический характер. Это проявляется в изучении образа предмета или явления, расщеплении его на составляющие и в дальнейшем «склеивании» в различных вариациях. Однако у детей дошкольного возраста данная особенность воображения выражена в иной степени. Лишь после его преобразования из репродуктивного (механического) в продуктивное (творческое), данное психическое новообразование становится аналитико-синтетическим. Данный механизм можно считать основой развития специальных способностей, одаренности и таланта [11].

Для воображения дошкольного возраста характерны следующие формы осмысления и объединения образов:

1) типизация – выделение признака, качества, повторяющегося в объектах и дальнейшее их объединение в определенном образе. Типичным примером являются герои различных произведений. Ребенок, слушая сказки, различные рассказы обобщает определенные качества, анализируя которые, «примеряет» их на себе.

2) комбинирование или агглютинация. Данный прием направлен на объединение различных элементов, свойств, качеств в образе одного предмета или явления. Рисуя, ребенок комбинирует различные части определенных объектов. Так на листе бумаги рождаются удивительные образы: машины, имеющие крылья самолета, животные, обладающие нехарактерными для них элементами, например, летающие лошади и так далее.

3) гиперболизация. Ориентирована на чрезмерное увеличение размеров, элементов каких-либо образов. Дети дошкольного возраста склонны к гиперболизации. Рассказывая истории или пересказывая сказки, они дополняют их содержание удивительными фактами. Дети повествуют о непомерной силе или нереальной скорости.

Каждый из этих приемов осмысления и объединения образов направлен на развитие воображения, на становление его важнейшим элементом творческой деятельности. Помимо указанных ранее видов воображения: активного и пассивного, репродуктивного и продуктивного, - существуют также другие. К ним относятся: сновидения, галлюцинации, грезы и мечты. Каждый из представленных видов становится

частью данного психического процесса с течением времени. Уже к периоду старшего дошкольного возраста ребенок с каждым из них сталкивается в той или иной степени.

Феноменология воображения всегда была интересна для изучения психологам и философам. Так, Ж.-П. Сартр и Э. Гуссерль в своих научных трудах раскрывают сущность данной проблемы.

Э. Гуссерль, основатель направления, в описании данного психического процесса употреблял термин «фантазия», а не «воображение». В этом заключается главное расхождение с классической психологией. Ученый считал, что роль фантазии как психического процесса является ведущей. Философ аналогично продуктивному и репродуктивному воображению выделяет чистую и «естественную» фантазию [12].

Взгляды второго ученого, Ж.-П. Сартра, на ранних этапах были похожи на идеи, выдвигаемые Э. Гуссерлем. Данному психическому процессу посвящены две его книги «Воображение» и «Воображаемое».

Материалы и методы исследования. Нами предпринята попытка эмпирического исследования воображения и тех особенностей данного новообразования, которые с течением времени становятся его ведущими характеристиками. Измерения осуществлялось с использованием двухметодик, каждая из которых направлена на выявление степени развития данного психического процесса.

В ходе исследования было проведено наблюдение творческой работы 20 мальчиков 5 и 7 лет. Им было предложено выполнить упражнения по методике О.М. Дьяченко, российский психолог, специалист в области возрастной и педагогической психологии [13]. Данная методика направлена на развитие воображения и способностей воспроизводить новые картины, образы предметов и явлений. Нами изучались динамика изменений данного психического процесса.

Суть заданий заключалась в том, что детям 5 и 7 лет был предложен одинаковый комплект фигур, дополнив которые, им необходимо было создать оригинальные образы. В каждом наборе было десять изображений.

Результаты/обсуждение. приведем некоторые фрагменты наблюдений, так было отмечено, что ребенок 5 лет не сразу приступил к выполнению задания. Он рассматривал представленный комплект фигур, расставлял их на бумаге и часто убирал. Ребенок 7 лет приступил к выполнению практически после того, как получил набор. Увидев фигуры, мальчик сразу начал объяснять, как и чем будет дополнять свои рисунки.

Существенной особенностью процесса выполнения задания считаем следующие наблюдения: пятилетние мальчики часто комментировали свои действия, объясняли, почему выбрал конкретную фигуру, цвет или образ. Семилетние дети с самого начала рассказывали дальнейший план действий, последующие комментарии были немногочисленными.

Большинство мальчиков, независимо от возраста, старались использовать все дополнительные инструменты в процессе выполнения творческой работы. Однако существенным различием считаем факт того, что пятилетние дети использовали не все предложенные фигуры. И встречались случаи, когда мальчик 5 лет не смог использовать одну фигуру, аргументировал это тем, что не знает предметы, которые могут быть похожи на представленный вариант. Стоит отметить и то, что две фигуры разной формы были восприняты ребенком как одинаковые.

Творческая деятельность каждого исследуемого ребенка была оценена по следующим критериям:

Во-первых, принятие задания или отказ от его выполнения. Констатируем, что все наблюдаемые с интересом выполняли предложенные задания. Ни один ребенок не отказался от выполнения, не рисовал чего-то другого. Каждый из них пытался четко следовать инструкциям, которые были продиктованы в начале исследования. Единственное различие заключалось лишь в скорости, с которой дети приступили к выполнению. Как

уже было отмечено ранее, некоторые дети 5 лет позже начал рисовать. Возможно, это связано с тем, что им требовалось больше времени для осмысления задания.

Во-вторых, присутствие сюжетной картины. Ни один ребенок не стал дорабатывать рисунки дополнительными деталями вне фигур.

В-третьих, присутствие или отсутствие дополнительных элементов. Рисунок детей 5 лет чаще отличались оригинальностью и красочностью. На фигурах присутствовали детали, украшающие изображения. Например, на короне были дорисованы разноцветные камни, в вазе были «размещены» цветы, к бусам были добавлены дополнительные части. Дети старались использовать все карандаши, которые были им выданы. Дети 7 лет не во всех рисунках использовали дополнительные элементы. Могли завершать каждую фигуру одной-двумя линиями. Некоторые цвета карандашей остались неиспользованными.

В-третьих, были ли дорисованы детали к основному изображению. Дети 5 лет старались не ограничиваться представленными формами фигур. К основному изображению были добавлены параллельно такие же элементы, либо детали других форм и размеров. Например, была дорисована вторая половина бабочки, цветы в вазе, недостающие линии в радуге и так далее. Дети 7 лет старались использовать только те фигуры, которые были предоставлены изначально. Только к некоторым основным изображениям в некоторых рисунках были добавлены элементы. Например, крыша была дополнена квадратом, в результате чего получился дом.

В-четвертых, умение составить воображаемый сюжет. С этим заданием дети справились. Мальчики 7 лет старались дополнять свою работу рассказом об определенных изображениях. Однако дети, в основном, говорили об общих фактах касательно дополняемых фигур. Сюжетная линия, предлагаемая детьми 5 лет, была разнообразнее, отличалась оригинальностью. Вместе с тем повествование было скуднее.

После выполнения творческой работы вместе с каждым ребенком был подведен итог, во время которого они рассказали, что изображено на листе бумаги. Мальчики и 5, и 7 лет точно объяснили назначение каждого рисунка, старались указывать дополнительные факты.

Дети и 5, и 7 лет справились с заданием. Однако работа детей 7 лет отличилась по некоторым критериям. Это связано с тем, что семилетние дети обладают чуть большим жизненным опытом, наличием более широкого кругозора и представлений об окружающем мире. Однако творческая составляющая в работах детей 5 лет на уровень выше, чем результаты творческой деятельности детей 7 лет.

В ходе эмпирического исследования была проведена работа по второму заданию «Сколько животных на картинке?» Оно было оценено по следующим критериям:

Во-первых, указание большего количества животных на картинке. Большинство детей 5 лет смогли назвать только те элементы, что были видны сразу. Мальчики 7 лет пытались указать как можно больше животных, помимо тех, что были видны при первом просмотре изображения, они видели и указывали и менее заметных.

Во-вторых, наличие дополнительных комментариев. Дети старались давать объяснения каждому найденному изображению, показывали, в какой части оно было заметно. Однако мальчики 7 лет указывали и факты, касающиеся существования определенных животных: где обитает, видел ли когда-нибудь, где их можно встретить, какими они бывают и так далее.

Как и с первой методикой, дети успешно справились с заданием. Несмотря на отсутствие широкого кругозора и знаний в данной области, дети 5 лет старались найти как можно больше животных из представленного изображения, дополняли процесс выполнения задания комментариями. Однако работа детей 7 лет отличалась большей информативностью, так как они назвали больше животных, указали факты. Вместе с тем, необходимо отметить, что все дети, независимо от возраста, пытались соединить все в определенный сюжет, но чаще с именами и названиями героев, широко распространенных

в видеоконтенте сети Интернет для детей соответствующего возраста (например, железный медведь Валера, Сиреноголовый и т.п.).

Заключение/выводы: воображение, являющееся новообразованием дошкольного периода, становится важнейшим источником познания окружающего мира для детей этого возраста, характерны формы осмысления и объединения образов, начиная с типизации и заканчивая аналитико-синтетическим характером процесса воображения. К особенностям развития воображения детей к младшему школьному возрасту может отнести то, что наблюдается феномен редукции с опорой на сюжеты увиденных ситуаций и образов, дети чаще опираются образы предметов и явлений, извлеченные из памяти, включающая в себя реальные ситуации, образы. Дошкольники легче придумывают и дополняют различные истории без опоры на воспоминания образов. Несмотря на свою схематичность и бедность, воображение как психический процесс помогает обогащать жизнь ребенка интеллектуальным и нравственным опытом, видеть что-то новое и уникальное в обыденном.

Литература:

[1] **Шаповаленко, И. В.** Психология развития и возрастная психология / И. В. Шаповаленко. – Москва: Издательство Юрайт, 2020. – 457 с.

[2] **Кравцов, Г.Г.** Воображение и творчество: культурно-исторический подход / Г.Г.Кравцов, Е.Е. Кравцова // Психолого-педагогические исследования, 2019. Том 11. № 1. С. 1–11

[3] **Поддьяков, Н.Н.** Новый подход к развитию творчества у дошкольников / Н.Н. Поддьяков. – М.: Просвещение, 2011. – 187 с.

[4] **Веракса, А. Н.** Воображение дошкольника // Современное дошкольное образование. Теория и практика, 2009. №2.– 58-63.

[5] **Выготский, Л.С.** Психология развития человека. – М.: Изд-во Смысл; Эксмо, 2005. – 136 с.

[6] **Анисимова, Ю.Н.** Приобщение к народным праздникам и культурным традициям как средство формирования творческих способностей детей дошкольного возраста / Ю. Н. Анисимова, Г. Н. Каменева, Р. Р. Хуснутдинова // Человеческий капитал, 2021. № 9(153). – С. 142-153.

[7] **Мэттьюс, Д.** Обзор книги: Mindset: «Новая психология успеха», автор Двек, К. С., (2006), Одаренные дети, 1(2), Article 7, 66, (2007).

[8] **Ринн, А.Н.** Содействие аффективному развитию одаренных учащихся: Взгляд на влияние академической самоконцепции / А.Н. Ринн, Дж.А. Плакер, В.Б. Шток // TEACHING Exceptional Children Plus, 6(4), 32, (2010). Article URL <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ907033.pdf>.

[9] **Мухортова, Д.Д.** Развитие воображения / Д. Д. Мухортова, В. И. Мурадова // Вопросы дошкольной педагогики, 2016. – № 3 (6). – С. 52-54.

[10] **Кузьмина, С.И.** Развитие воображения у детей старшего дошкольного возраста // Обучение и воспитание: методики и практика, 2013. №7. – С. 17-21.

[11] **Курт Хеллер, А.** Международный справочник по одаренности и таланту / А.Курт Хеллер и др, 2. ed. (Rev. repr.). Amsterdam [etc.], Elsevier, XV, 11, (2002).

[12] **Гуссерль, Эдмунд.** «Идеи к чистой феноменологии и феноменологической философии. Книга 1. Общее введение в чистую феноменологии" Издательство: Академический проект, 2009 г. – 489 стр.

[13] **Дьяченко, О.М.** Развитие воображения дошкольника: методическое пособие для воспитателей и родителей / О. М. Дьяченко. - Москва: Мозаика-Синтез, 2008. – 126 с.

References:

[1] **Shapovalenko, I.V.** Psihologija razvitija i vozrastnaja psihologija / I. V. Shapovalenko. – Moskva: Izdatel'stvo Jurajt, 2020. – 457 s. [in Russian]

[2] **Kravicov, G.G.** Voobrazhenie i tvorcestvo: kul'turno-istoricheskij podhod/ G.G.Kravicov, E.E. Kravicova // Psihologo-pedagogicheskie issledovanija, 2019. Tom 11. № 1. С. 1–11[in Russian]

[3] **Poddijakov, N.N.** Novyj podhod k razvitiju tvorcestva u doshkol'nikov / N.N. Poddijakov. – M.: Prosveshhenie, 2011. – 187 s. [in Russian]

- [4] **Veraksa, A. N.** Voobrazhenie doshkol'nika // Sovremennoe doshkol'noe obrazovanie. Teorija i praktika, 2009.№2. – 58-63. [inRussian]
- [5] **Vygotskij, L.S.** Psihologija razvitiya cheloveka. – M.: Izd-vo Smysl; Jeksmo, 2005. – 136 s. [in Russian]
- [6] **Anisimova, Ju. N.** Priobshhenie k narodnym prazdnikam i kul'turnym tradicijam kak sredstvo formirovaniya tvorcheskikh sposobnostej detej doshkol'nogo vozrasta / Ju. N. Anisimova, G. N. Kameneva, R. R. Husnutdinova // Chelovecheskij kapital, 2021. № 9(153). – S. 142-153. [inRussian]
- [7] **Mjett'jus, D.** Obzor knigi: Mindset: Novaja psihologija uspeha", avtor Dvek, K. S., (2006), Odarennye deti, 1(2), Article 7, 66, (2007). [inRussian]
- [8] **Rinn, A.N.** Sodejstvie affektivnomu razvitiyu odarennyh uchashhihsja: Vzgljad na vlijanie akademicheskoj samokoncepcii / A.N. Rinn, Dzh.A. Plaker, V.B. Shtok // TEACHING Exceptional Children Plus, 6(4), 32, (2010). Article URL <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ907033.pdf>. [inRussian]
- [9] **Muhortova, D. D.** Razvitie voobrazhenija / D. D. Muhortova, V. I. Muradova // Voprosy doshkol'noj pedagogiki, 2016. – № 3 (6). – S. 52-54. [in Russian]
- [10] **Kuz'mina, S.I.** Razvitie voobrazhenija u detej starshego doshkol'nogo vozrasta // Obuchenie i vospitanie: metodiki i praktika, 2013. №7. – S. 17-21. [inRussian]
- [11] **Kurt, Heller, A.** Mezhdunarodnyj spravocnik po odarennosti i talantu / A.Kurt Heller i dr, 2. ed. (Rev. repr.). Amsterdam [etc.], Elsevier, XV, 11, (2002). [inRussian]
- [12] **Gusserl', Jedmund** «Idei k chistoj fenomenologii i fenomenologicheskoj filosofii. Kniga 1. Obshee vvedenie v chistuju fenomenologii" Izdatel'stvo: Akademicheskij proekt, 2009 g. –489 str. [in Russian]
- [13] **D'jachenko, O.M.** Razvitie voobrazhenija doshkol'nika: metodicheskoe posobie dlja vospitatelej i roditelej / O. M. D'jachenko. – Moskva: Mozaika-Sintez, 2008. – 126 s. [in Russian]

PHENOMENOLOGY OF IMAGINATION DEVELOPMENT IN PRESCHOOL AGE

Khusnutdinova R.R., candidate of psychological sciences
Gumerova M.M., candidate of pedagogical sciences, associate professor

*Naberezhnye Chelny State Pedagogical University,
Naberezhnye Chelny city, Russian Federation*

Annotation. The relevance of the problem under study is due to the need to study the phenomenology of imagination development in preschool age as the basis for the future productive activity of human imagination. One of the main aspects of the study of imagination as a mental process is to identify those features of this new formation, which over time become its leading characteristics. The article reveals the results of the study of the changes influenced by this mental process.

The leading method to the study of this problem is the analysis of the results of creative activity to create original images from the same set of figures. An additional method of research was the task to establish the number of animals in the drawing, assuming the ability to restore, by means of imagination, the missing parts of animals.

As a result of the observation of preschool children at the age of 5 - 7 years, the peculiarities of the development of imagination, beginning with typification as a form of comprehension and association of images to the analytical-synthetic nature of the creative process were revealed.

Keywords: imagination, preschool age, creative activity

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖАСТАҒЫ ҚИЯЛ ДАМУЫНЫҢ ФЕНОМЕНОЛОГИЯСЫ

Хуснутдинова Р.Р., психология ғылымдарының кандидаты
Гумерова М.М., педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент

*Набережные Челны мемлекеттік педагогикалық университеті,
Набережные Челны қ., Ресей Федерациясы*

Аңдатпа. Зерттелетін мәселенің өзектілігі адамның қиялының болашақ өнімді іс-әрекетінің негізі ретінде мектепке дейінгі жаста қиялдың даму феноменологиясын зерттеу қажеттілігімен түсіндіріледі. Мақалада психикалық процесс ретінде қиялды зерттеудің негізгі аспектілерінің бірі уақыт өте келе оның жетекші сипаттамаларына айналатын берілген неоплазманың сол белгілерін анықтау болып табылатыны жөнінде мәселелер ашып көрсетіледі.

Бұл мәселені зерттеудің жетекші әдісі – сол фигуралар жиынтығынан түпнұсқа бейнелер жасау үшін шығармашылық қызмет нәтижелерін талдау болып табылады. Қосымша зерттеу әдісі ретінде қиялдың көмегімен жануарлардың жетіспейтін бөліктерін қалпына келтіру мүмкіндігін білдіретін суреттегі жануарлардың санын анықтау міндеті алынды.

5-7 жас аралығындағы мектеп жасына дейінгі балаларды бақылау нәтижесінде шығармашылық процестің аналитикалық-синтетикалық сипатына бейнелерді түсіну және біріктіру түрі ретінде теруден бастап, қиялдың даму ерекшеліктері ашылды.

Кілт сөздер: қиял, мектепке дейінгі жас, шығармашылық іс-әрекет.

ХИМИЯЛЫҚ ОҚЫТУДЫҢ ЖОБАЛЫҚ ТӘСІЛІН АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯ ҚҰРАЛДАРЫН ҚОЛДАНА ОТЫРЫП ДАМУ

Берді Д.К., PhD

dinara.berdi@ayu.edu.kz <https://orcid.org/0000-0002-0553-4015>

Нүрділлаева Р.Н., химия ғылымдарының кандидаты, профессор
raushan.nurdillayeva@ayu.edu.kz <https://orcid.org/0000-0001-9444-737X>

Парпиева Х.Х., магистрант

khanifa.parpieva@ayu.edu.kz <https://orcid.org/0000-0002-0977-9992>

*Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қ.,
Қазақстан Республикасы*

Андатпа. Оқу бағдарламасында химияға бөлінген сағаттардың күрт қысқаруы оның мазмұнын сақтай отырып, мұғалімдердің қазіргі дәстүрлі сабақ беру барысында мағлұматтарды ықшамдауы байқалуда. Бұл оқушылардың пәнге деген қызығушылығының төмендеуі, яғни оларды әртүрлі бағалау нәтижелерінде төмен дәреже көрсетуі қазіргі кездегі шешімін қажет ететін мәселе. Сондықтан химия пәнін жобалық тәсіл арқылы ақпараттық технологияларды қолдана отырып жобалық тәсілді химия мұғалімдеріне оқытудың негізгі әдіснамасы ретінде ұсыну аса өзекті мәселе.

Мақалада сауалнама, білім деңгейін анықтау тесті, тест тапсырмалар, эксперимент, өзін-өзі бағалау және нәтижелерді талдау - эмпирикалық зерттеу әдістері қолданылған. Зерттеу жұмысында негізгі объект ретінде химия-биология білім беру бағдарламасының 1-курс студенттері таңдап алынған. Білім алушылардың бастапқы білім деңгейін анықтау мақсатында тест сұрақтары алынған. Жобалық тәсілді ақпараттық технология құралдарымен байланыстыра отырып жүргізілген сабақтардың әдістемесі келтірілген. Жобаның топтық және зерттеу түрлерін таңдай отырып, жобаның құрылымдарына сәйкесізденіс жұмыстары, қызықты тәжірибелер, видеолар, презентациялар жасалынған. Learning.app, wordwall, classroomscreen, view.genyally.ly платформаларды жобалық тәсілмен байланыстыра отырып тапсырмалар берілген. химияны оқытудың жобалық тәсілін ақпараттық технология құралдарымен қолдана өтілген сабақтардың нәтижесінде студенттерінің білім деңгейі 10%-ға көтерілгендігі анықталған.

Кілт сөздер: жобалық тәсіл, ақпараттық технологиялар құралдары, химия пәні, топтық жұмыс, педагогикалық эксперимент.

Кіріспе. Қасым-Жомарт Тоқаевтың 2022 жылғы 16 наурыздағы «Жаңа Қазақстан: жанару мен жаңғыру жолы» атты Қазақстан халқына Жолдауын іске асыру мақсатында біз білім алушыларға үнемі жаңашыл әдістерді үйретуіміз үшін жобалық тәсілді жетілдіруіміз керек [1].

Қазіргі уақытта білім беру саласында заман талабына сәйкес келетін шығармашыл тұлғаларды даярлауда мұғалімдердің орны ерекше. Осы тұрғыдан алғанда болашақ мұғалімдер креативті, логикалық ойлау және бәсекеге қабілетті болуы керек. Креативтілік пен логикалық ойлауды дамытуда интерактивті әдістердің орын ерекше. Интерактивті әдістердің алуан түрлілігі арасында жобалық оқыту қызығушылық тудырады, ол тапсырмаларды орындаудың ұжымдық, топтық сипатымен ерекшеленеді, мәні бойынша шығармашылық және жеке тұлғаны дамытуға бағытталған.

Қазіргі таңда мұғалімдердің басты міндеті – білімді, жан-жақты тұлға даярлау. Осы міндетті орындауда оқыту әдістерінің орны ерекше. Солардың бірі жобалық тәсілді ақпараттық технология арқылы оқыту. Жобалық тәсіл – белгіленген мақсаттарға жету үшін кезең-кезеңімен және алдын ала жоспарланған практикалық іс-әрекеттер процесінде білім алушының қоршаған ортаны педагогикалық тұрғыдан ұйымдастырылған дамыту әдісі. Жоба әдісінің негізін салушы американдық педагог Килпатрик.В.Х. Оның пікірінше, жоба «жігерлі, шын жүректен белсенділікті» қамтиды. Оқу процесінде жобаларды пайдалану, В.Х. Килпатрик, баланы болашақ өмірге дайындап қана қоймайды, сонымен

қатар оған қазіргі өмірді ұйымдастыруға көмектеседі [2]. Алғаш рет жобалық әдіс орыс ғалымдарының идеяларында көрініс тапты: Б.В. Игнатъева, В.Н. Шульгин, Н.К. Крупская, Е.Г. Кагарова, М.В. Крупенина. Қазіргі уақытта теориялық зерттеулер (И. А. Маврина, И. И. Ляхов, В. А. Калней, М. В. Беляева және т.б.) жобалық әрекетті арнайы ұйымдастырылған оқыту барысында өздігінен емес, мақсатты түрде меңгеруге болатын оқытудың дербес түрі ретінде айтуға мүмкіндік береді. Отандық мұғалімдер сыни тұрғыдан қайта қаралған жоба әдісі оқудағы шығармашылық бастама мен дербестікті дамытуды, теорияны практикамен байланыстыруды қамтамасыз ете алады деп есептеді. Жобалық тәсіл әуесқойлық өнер көрсету, білім алушылар мен оқытушылар арасындағы ынтымақтастық, педагогикалық процесте білім алушының субъективті позициясын актуализациялау, білім алушылардың қарым-қатынасы сияқты педагогикалық принциптерді кешенді түрде жүзеге асырады деп есептеді.

Жобалық іс-әрекеттер арқылы білім алушылар іс-әрекеттің әртүрлі түрлеріндегі кез келген ұғыммен немесе көрініспен жүйелі түрде танысады. Оқыту мен тәрбиелеудегі білім алушыға бағытталған тәсіл негізінде жобалық тәсіл білімнің әртүрлі салаларына танымдық қызығушылықты дамытады, ынтымақтастық дағдыларын қалыптастырады. Жоба әлеуметтік мәні бар нәтижеге ие дербес және ұжымдық шығармашылық аяқталған жұмыс ретінде түсініледі. Жоба проблемаға негізделген және оны шешу әртүрлі бағыттағы зерттеу ізденістерін талап етеді, оның нәтижелері жалпыланады және біртұтас тұтастыққа біріктіріледі [3].

Зерттеу әдістері. Эмпирикалық зерттеу әдістері: сауалнама, білім деңгейін анықтау тесті, тест тапсырмалар, эксперимент, өзін-өзі бағалау, нәтижелерді талдау.

Теориялық зерттеу әдістері: демонстрациялау, әдебиеттерді іздеу.

Әдебиеттерге шолу. Жобалық іс-әрекет білім алушылардың жеке сипаттамаларын ашуға мүмкіндік береді, сонымен қатар жоба бойынша жұмыс барысында шығармашылық және зияткерлік қабілеттерін дамытады және оқу іс-әрекетіне қызығушылықты арттыруға көмектеседі [4].

Е.С.Полаттың айтуынша, жобалар әдісі (педагогикалық технология ретінде) " ... зерттеу, іздеу, проблемалық әдістердің жиынтығын қамтиды ". Жобалық оқытуда бірқатар сипаттамалық белгілерді ажыратуға болады:

- тұлғалық бағдарлау;
- көптеген дидактикалық тәсілдерді қолдану - бизнесте оқыту, тәуелсіз сабақтар, бірлескен оқыту, миға шабуыл, рөлдік ойын, эвристикалық және проблемалық оқыту, пікірталас, топтық оқыту;
- өзін-өзі ынталандыру (қызығушылықтың артуы және оны орындау барысында жобаға қатысу);
- білім, түсіну, қолдану, талдау, нәтиже алу сияқты барлық деңгейлерде когнитивті, аффективті және психомоторлық салаларда педагогикалық мақсатты сақтау;
- өз тәжірибесінен және басқалардың тәжірибесінен бастаушы емес, нақты жағдайда оқуға мүмкіндік береді;
- өз еңбегінің өнімін көрген білім алушыларға қанағат әкеледі.

Жеке авторлар жобалау әдісінің маңызды принциптерін де ажыратады:

- жоба идеясы нақты өмірмен байланысты;
- жобаны орындауға барлық оқушылар мүдделі;
- педагогтың консультативтік-үйлестіру функциясына жетекші рөл беріледі;
- жобаға қатысушылар өзін-өзі ұйымдастырады және жобаны орындауға барлық жауапкершілікпен қарайды;
- жоба белгілі бір өнімді жасауға бағытталған;
- жобалардың моно-пәні және пәнаралық;
- жоба уақытша және құрылымдық толықтығын сипаттайды [5].

Кез келген жоба белгілі бір технологиялар жиынтығымен жүзеге асырылады. Технология – берілген мәселені шешудің шарттары, формалары, әдістері мен

құралдары жүйесі. Жобалық іс-әрекет – адам мәдени (материалдық немесе идеалды) құндылықтарды құру жобаларын жүзеге асыру үшін технологиялық, техникалық, экономикалық және басқа да білімдерді пайдаланатын шындықты жалпылама және жанама тану процесі. Шығармашылықтың спецификалық формасы ретінде жобалық әрекет адам дамуының әмбебап құралы болып табылады. Оны кез келген жастағы білім алушылармен жұмыс істегенде педагогикалық мақсатта қолдануға болады. Қазіргі заманғы маманның кәсіби қызметі барған сайын заманауи ғылым жетістіктеріне негізделген технологиялық сипатқа ие болып келе жатқанын атап өткен жөн. Демек, кез келген кәсіптік қызметті ұйымдастыру оның жобасына негізделеді. Яғни, осы қызметтің мақсаттары мен маңызын анықтау, қызмет субъектісін (әсер ету объектісін) таңдау, осы пәннің мәні мен құрылымын алдын ала зерттеу арқылы соңғы өнімнің параметрлерін нақтылау, тиісті заңдылықтарды анықтау, объектінің құрылымдық элементтері арасындағы байланыстар. Сонымен қатар, алдағы жұмысты жобалау кезінде қызмет субъектісі келесі міндеттерді шешеді: объектіге әсер ету әдістерін таңдау, алдағы қызметтің қажетті құралдарын таңдау, жұмысты өзгерту үшін қажетті әрекеттерді анықтау. Объектіні (бастапқы өнімді) алдағы қызметтің мақсаттарына сәйкес түпкілікті өнімге айналдырады [6].

Жобалық оқытуға қатысушыларға талаптар қойылмайды, бұл өз кезегінде жас зерттеушілер топтарына қолжетімді құралдардың, құралдар мен білімнің барлық спектрін пайдалануға үлкен еркіндік береді. Көптеген білім салаларының заманауи парадигмалары, әдетте, ақпараттық технологиямен сандық платформаларды қолданады [7]. Оларға ілеспелі озық тәсілдер білім алушыларға бастапқыда пәнаралық кедергілерді жылжыта отырып, көптеген бағыттағы мамандармен нақты ірі ауқымды проблемаларды шешуге кірісуге мүмкіндік береді [8].

Білім беру процесінің барлық қатысушылары жобаларда креативтілік таныта алады, белгілі бір мәселелерді шешуге пәнаралық тәсілдермен тәжірибе жасай алады. Жобаларды іске асыру барысында студенттер семинарлар мен дәрістер арқылы алуға болмайтын кәсіби құзыреттерге ие болады. Көптеген ғалымдардың пікірінше, «нетворкинг» немесе командалық жұмыс қазіргі заманғы маманның мансаптық өсуіндегі айқындалушы құзыреттілік болып табылады [9].

Жобалық оқыту студенттер өмір сүретін нақты жағдайларда негізгі білім мен дағдыларды қолданудың өзгергіштігін білдіреді. Жобалық оқыту кез-келген нақты мәселені шешеді деп айтуға болады, бұл оқу процесінде әртүрлі әдістерді қолдануды білдіреді; пәнаралық – ғылымның әртүрлі салаларындағы білім мен дағдыларды біріктіру; ынтымақтастық - ұжымның күш - жігерін біріктіру; желілік ойлау-зерттеу тақырыбының авторлары арасындағы негізгі байланыстарды бөліп көрсете отырып, онтологияны құру. Студенттер жобаларының ең танымал түрі-бұл студенттердің жеке басының дамуына ықпал ететін жобалар; әлеуметтік-педагогикалық, бос уақытты өткізу, білім беру, сонымен қатар педагогикалық іс-әрекеттің, білім беру бағдарламалары мен оқу жоспарларының контекстін қамтитын жобалар [10].

Жобалық оқытудың көмегімен студенттерді әртүрлі мәселелерді шешуге бағытталған танымдық, коммуникативті, практикалық және басқа іс-шараларға белсенді қатысуға тартуға болады. Жобалау қызметі жобаны іске асырудың нақты уақыт шекараларының болуын болжайды, ал нәтиже өлшенетін және бағаланатын болуы керек. Жобалық идеялар университетке түпкілікті нәтижеге талап қоятын және студенттердің жұмысын бағалайтын нақты тапсырыс берушілерден түседі. Жобалық қызметте куратор университеттің оқытушысы ретінде маңызды рөл атқарады, ол оқытуды нақты саладағы жұмыспен үйлестіреді. Жобаны іске асырудан алынған білім беру нәтижесінің төрт түрге бөлінуі бар (олардың қалыптасу әдісіне байланысты): пәндік, пәннен тыс, кәсіби, және жеке [11].

Ақпараттық технологияны қолдана отырып, жобалық тәсіл арқылы болашақ химия мұғалімдерін даярлауда ерекшелігін қарастырайық. Химия-жаратылыстану ғылымдары-

ның бірі: оның жетістігі әрқашан адамзаттың қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталған. Химияны оқу оқушылардың дүниетанымын және дүниенің тұтас ғылыми бейнесін қалыптастыруға, күнделікті өмірлік мәселелерді шешу үшін химиялық білім берудің қажеттілігін түсінуге және қоршаған ортада адамгершілік мінез-құлыққа тәрбиелеуге ықпал етеді. Білім алушылар химияны өмірге қажетті және сұранысқа ие ғылым ретінде, дүние жүзінің біртұтас бейнесін қалыптастыру үшін әрбір білімді адам үшін қажетті әлемдік мәдениеттің бір бөлігі ретінде қабылдайтындай оқу процесін қалай ұйымдастыруға болады? Бұл үшін білім алушылардың химиялық сауаттылығын қалыптастыру сондай-ақ жаңа технологияларды қолдана отырып білімдерін арттыру керек. Білім алушының табиғи танымдық белсенділігін дамытуға және оның жеке тәжірибесін жинақтау арқылы өзін-өзі жүзеге асыруына жағдай жасау қажет. Химия курсының даму әлеуетін толық іске асыру үшін жоба әдісі бүгінгі күннің қажеттіліктерін ескере отырып - дайын білімді меңгеруден әрбір оқушының белсенді дербес, танымдық әрекетіне қарай басымдықтарды өзгертуге көмектеседі.

Алдымен, жобалық тәсіл бойынша әдістемені жасауда жобаның құрылымдық ерекшеліктеріне тоқталу қажет. Жобада тақырыпты анықтағаннан кейін ең маңыздысы гипотезаны құру, мәселені тұжырымдау, оқу іс-әрекетін жоспарлау, фактілерді салыстыру болып табылады.

Білім алушыларды жобалық қызметтің ережелерімен және негіздерімен, жобаларға қойылатын талаптармен таныстыру қажет:

- жобада мәселе шешілуі керек;
- ғылыми-зерттеу жұмыстары жүргізілуде;
- жобаны білім алушылар өз бетінше орындайды;
- оқытушы кеңесші қызметін атқарады;
- жобаның нәтижелері практикалық мәнге ие болуы керек;
- жобаның соңында ненің жұмыс істеп, ненің істемеуін талдау қажет.

Жобаны бастамас бұрын білім алушылар келесі нұсқауларды алады:

- 1) жобаға қойылатын талаптар;
- 2) әдістемелік нұсқаулар, жадынамалар – жобаны қалай дұрыс құрастыру керек;
- 3) жобаны бағалауға арналған баллдық шкала.

Химия сабақтарында жобалық іс-әрекеттер үшін жобаның келесі түрлері қолданылады: зерттеу, жеке және топтық, ақпараттық. Жобаға материал дайындаған кезде білім алушылар сабақтан тыс уақытта эксперименттер жасайды, мен жалпылау сабақтарында немесе жаңа материалды оқу кезінде жобаларды қорғауға тырысады. Презентация – сөйлеу мен ойлауды дамытатын маңызды әдіс. Білім алушылар презентация тек өнімді демонстрациялауды ғана емес, сонымен қатар жобаның өзі туралы, жобаның кезеңдері туралы, қиындықтар, туындаған идеялар, мәселелерді шешу туралы әңгімені қамтитынын білетін болады.

Жобалар әдісін енгізу пәндік сабақ жүйесін бұзбай жүзеге асады. Білім алушыларға әдетте тыңдаушы және естігендерін қайталаушы рөлі тағайындалатын қарапайым сабақтарды пайдалана отырып, білім алушыны белсенді позицияға ауыстыруға тырысу керек: оған дайын нәрсені білуге ғана емес, сонымен қатар мүмкіндік беру. Өз бетінше немесе мұғаліммен бірлесіп оқу іс-әрекетін ұйымдастыру, ақпаратты алу және талдау, әртүрлі таңдау жағдайында шешім қабылдау. Мысал ретінде, жай ғана сабақтың мақсатын жариялаған кезде білім алушылар пассивті болады. Егер зерттелетін құбылысты қарастыру себебін түсіндіріп және мақсатты тұжырымдауға асықпай, оны балалардан бірге орындауды сұрап, сол арқылы балаларды белсенді позицияға ауыстыруға болады. Әмбебап мақсат қою дағдысын қалыптастыру керек (жоба қызметінің элементтерінің бірі). Шығармашылық дарынды балалармен жұмыс жүйесінде АКТ-ны қолдану арқылы жобалық әрекет әдісі қолданылады. Жобаларды жүзеге асыру барысында білім алушылар мен мұғалімдердің рөлдері сапалы түрде өзгереді. Олар жобаның әртүрлі кезеңдерінде әртүрлі. Мұғалім барлық кезеңде кеңесші және ассистент, жобаның үйлестірушісі

қызметін атқарады. Білім алушылар процестің белсенді қатысушылары. Оқытудың мазмұнына емес, бар білімді қолдану процесіне баса назар аударылады [12].

Жобалармен жұмыс жасау барысында білім алушылар нақты мәселелерді шешу үшін топтар құрады. Ол процесті басқарумен, сонымен қатар белгілі бір жоба алға қойған объектілер мен тапсырмаларды білім алушылармен бірге мотивациямен және зерттеумен айналысады. Мұндай жұмыстың соңғы өнімі патент, баяндама, кітап, инновация, аналитикалық есеп, бизнес-жоспар немесе стартап болуы мүмкін. Бұл ретте жобалық әзірлеу өнімін ойдағыдай коммерцияландыру мүмкіндігі маңызды болып табылады.

Әрбір жоба тақырыпты таңдаудан басталады, содан кейін жоба жоспарын әзірлеу және ұйымдастыру жүзеге асырылады, содан кейін жоспарланған жобалық іс-шаралар жүзеге асырылады, содан кейін жобаның презентациясы жасалып, нәтижелерге баға беріледі.

Бірінші кезең жобаның топтық ұжымы зерттеп жатқан мәселені шешуді қамтиды. Бұл ретте оқытушы оқыту бағытына сәйкес келетін және ең бастысы білім алушыларды қызықтыра алатын тақырыпты таңдауы тиіс.

Екінші кезеңде таңдалған жобаның негіздемесі, зерттеу нысаны мен тақырыбының сипаттамасы, мақсаттар мен міндеттер қойылады, жұмыс кестесі мен жобалық топтың жұмыс істеу кестесі келісіледі.

Іске асыру кезеңінде жоба командасы ұсынылған жоспарға сәйкес әрекет етеді.

Соңғы кезеңде команда презентация дайындайды және бірлескен қызмет нәтижелеріне талдау жасайды [13].

Зерттеудің нәтижелері және талқылау. Біз өз зерттеуімізде жоғары аталған ғалымдардың пікіріне сүйене отырып, жобалық оқыту дегеніміз - белгілі бір мәселелерді шешуге мүмкіндік беретін қызметтің соңғы өнімін алу үшін уақыт шектеулі және арнайы ұйымдастырылған білім алушылардың жеке іс-әрекетінің бір түрі деп анықтама береміз.

Зерттеу жұмысымыздың мақсаты – ақпараттық технологияны қолдана отырып, жобалық тәсіл арқылы химия пәнін оқытудың әдістемесін жетілдіру болып табылады.

Осы мақсатқа жету үшін Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің химия-биология білім беру бағдарламасының 1 курс студенттері таңдап алынды (А тобы – 11 студент, Б – тобы 11 студент) және сауалнама жүргізілді. Сауалнама нәтижесі (1-сурет):

Алынған сауалнама нәтижесі бойынша білім алушылардың жоба және оның құрылымдары туралы ақпарат жеткіліксіздігін анықтадық.

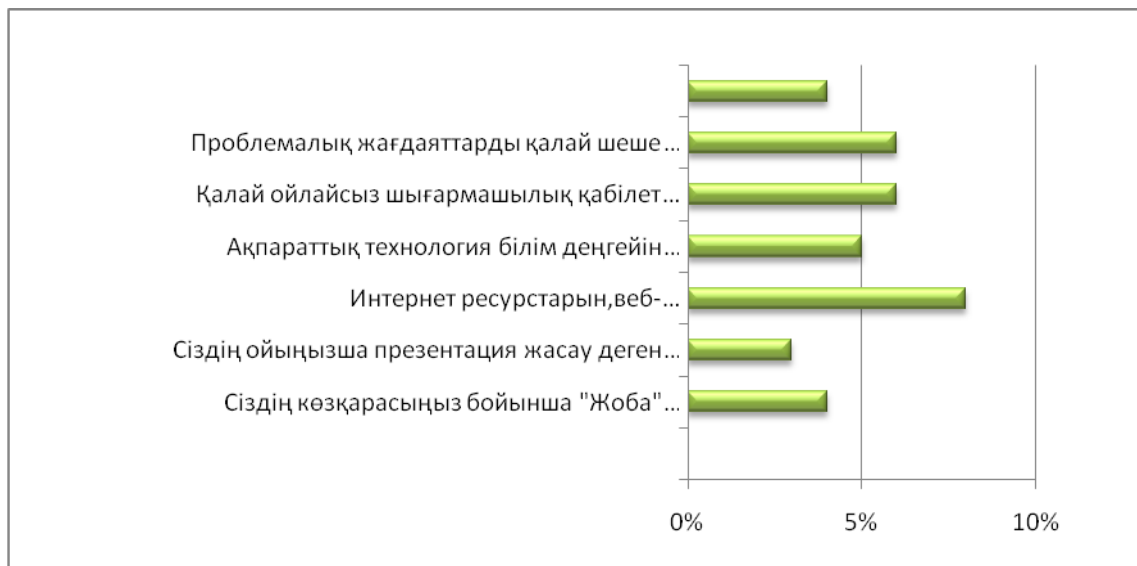
Білім алушылардың білім деңгейін анықтау мақсатында бақылау тестін алдық. Бақылау тест нәтижесінде А тобы студенттерінің білім деңгейі - 80 балл құрады. Б тобы студенттерінің білім деңгейі – 84 балл құрады. Алынған нәтиже бойынша А тобы студенттерін – эксперименттік топ, Б тобы студенттерін – бақылау тобы деп алдық.

Ақпараттық технологияны қолдана отырып, жобалық тәсілмен жүргізілген сабақтың барысы ұсынылады. 6В01562 - Химия-биология білім беру бағдарламасының 1-курс студенттеріне «Химиялық кинетика» тақырыбында 4 апта лабораториялық сабақ жүргізілді. Білім алушыларды лабораториялық жұмысты ұжыммен істеу үшін 2 топқа бөлініп алынды.

1-лабораториялық сабақ. «Химиялық реакция жылдамдығына концентрация әсері» тақырыбындағы лабораториялық сабақтың үй тапсырмасы ретінде үй жағдайында кішігірім зерттеу жұмыстарын жүргізіп келу керек болды. Және де тақырыпқа байланысты слайд жасап, видеоға түсіріп келу. Білім алушылар көп ізденістің арқасында үй жағдайында істеуге болатын лабораториялық жұмыстар жасап келді. «Химиялық реакция жылдамдығына концентрация әсері» тақырыбына байланыстырып презентация жасалынды.

1-топ. Тұзды судағы қалқымалы жұмыртқа эксперименті.

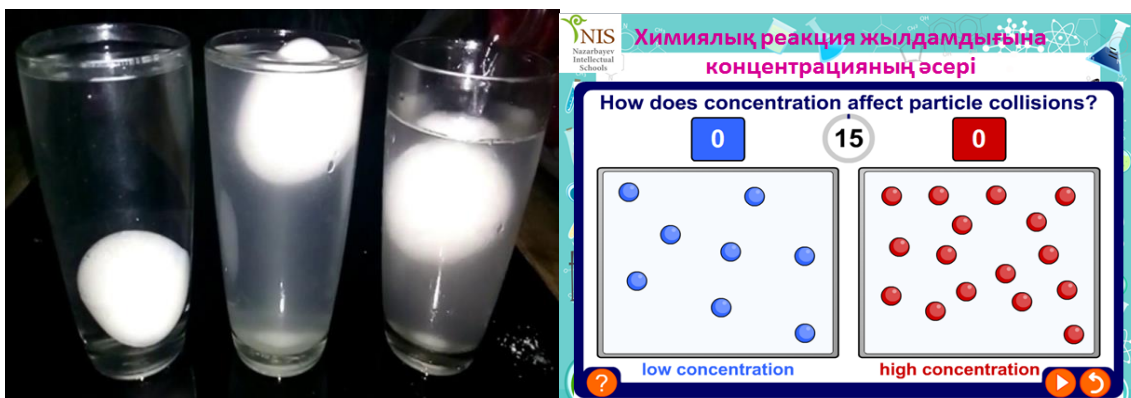
Қажетті құрал-жабдықтар: NaCl, су, 3 стакан, жұмыртқа, араластырғыш.

1-сурет – Сауалнама нәтижелері

Жұмыс барысы: Үй жағдайында 3 стаканға толтырып су құю, екінші стаканға 2-3 ас қасық NaCl тұзын салып араластыру. Екінші стакан бірінші стаканға қарағанда бұлыңғыр суға айналады. Үшінші стаканға 5-6 ас қасық NaCl тұзын салып араластыру. Үшінші стакан екінші стаканға қарағанда түсі өзгеріп, бұлыңғырлығы арта түседі. Одан кейін әрбір стаканға жұмыртқа салып шығу. не байқалғанын анықтау.

Алынған нәтиже (2-сурет, 3-сурет):

2-сурет – 1-топ лаборатория нәтижесі 3-сурет – лаб.жұмысы бойынша презентация

Бірінші стаканда тек таза су болғандықтан жұмыртқа стаканның түбіне түсті. Екінші стаканда тұзды судың концентрациясы аздау болғандықтан жұмыртқа төбеге көтерілді. Үшінші стаканда тұзды судың концентрациясы көп болғандықтан жұмыртқа стаканның ортасына түсті.

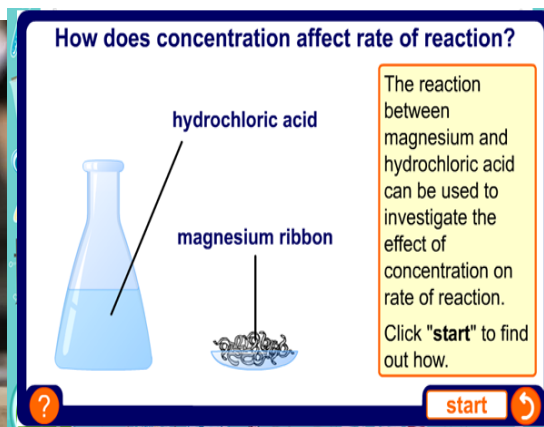
Қорытынды: Химиялық реакция жылдамдығына концентрацияның артуы әсер етеді.

2-топ. Сірке қышқылында магний таспасының еруі.

Қажетті құрал-жабдықтар: Магний таспасы, сірке қышқылы, стакан.

Жұмыс барысы: Стаканға сірке қышқылы аз мөлшерде құйып алынады. Оның үстіне магний таспасын салынады. не байқалды? Қандай газ бөлінді?

Алынған нәтиже (4-сурет, 5-сурет):

4-сурет – 2-топ лаборатория нәтижесі

5-сурет – лаб.жұмысы бойынша презентация

Қорытынды: Магний тұз қышқылымен әрекеттесіп, магний хлориді мен сутегі газын түзеді. Концентрация жоғары болғанда, кеңістіктің сол аймағында бөлшектер саны көп болады. Бұл бөлшектер көбірек соқтығысады және көбірек реакцияға түседі дегенді білдіреді. Көбірек реакцияға түскен сайын реакция жылдамдығы артады.

Сабақ барысында «Гомогенді реакция жылдамдығына әрекеттесетін заттар концентрациясының әсері» тақырыбында лабораториялық жұмыс жүргізілді.

Қажетті құрал жабдықтар: пробирка, стакан, секундомер.

Қажетті реактивтер: 0,5 н натрий тиосульфаты ($\text{Na}_2\text{S}_2\text{O}_3$), 1 н H_2SO_4 ерітінділері.

Жұмыс барысы:

4 пробиркаға концентрациясы 0,25 М күкірт қышқылын 10 тамшы құю. Басқа 4 пробиркаға концентрациясы 0,2 М натрий тиосульфатын және судың мөлшерін 40 тамшыға келтіріп құю.

1 пробиркаға 10 тамшы $\text{Na}_2\text{S}_2\text{O}_3$ және 30 тамшы H_2O

2 пробиркаға 20 тамшы $\text{Na}_2\text{S}_2\text{O}_3$ және 20 тамшы H_2O

3 пробиркаға 30 тамшы $\text{Na}_2\text{S}_2\text{O}_3$ және 10 тамшы H_2O

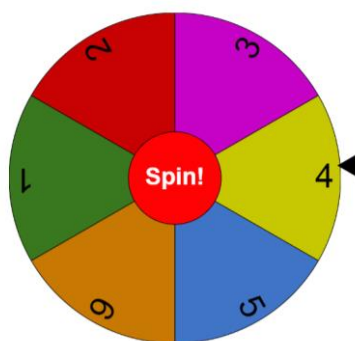
4 пробиркаға 40 тамшы $\text{Na}_2\text{S}_2\text{O}_3$ және 0 тамшы H_2O

Ерітіндінің көлемін нақты өлшеп құйғаннан кейін H_2SO_4 (күкірт қышқылы) бар стаканға $\text{Na}_2\text{S}_2\text{O}_3$ (натрий тиосульфат) ерітіндісін құю. Әрбір екі стаканнің ерітінділерін қосу. Қанша уақыт ішінде ерітіндіде ақ тұнба түзілетінін анықтау. не үшін тұнба түзілді? Нәтижесін жазу.

Тәжірибеде концентрация өзгергенде реакция жылдамдығы қалай өзереді? Реакция жылдамдығын $n=1/t$ формуласымен есептеп, жазу.

Қорытынды жазу.

Лабораториялық сабақты қорытындылау мақсатында «Үздік кездейсоқ атауды таңдау» тапсырмасын (6-сурет) білім алушыларды кездейсоқ таңдау арқылы есептер шығарды.

6-сурет - «Үздік кездейсоқ атауды таңдау» тапсырмасы

Есеп 1. $A+B = 2C$ теңдеуі бойынша А затының бастапқы концентрациясы 0,08 моль/л, ал 10 с кейін 0,075 моль/л. болса реакция жылдамдығын анықтаңыз.

Есеп 2. Температура 80°C -қа жоғарылағанда химиялық реакция жылдамдығы 256 есе артты. Химиялық реакцияның температуралық коэффициенті нешеге тең?

Есеп 3. Көлемі 600 мл жабық ыдыста $\text{H}_{2(\text{r})} + \text{Br}_{2(\text{r})} = 2\text{HBr}_{(\text{r})}$ реакция жүреді. Белгілі уақыттан кейін сутек пен бромның зат мөлшері сәйкесінше 0,03 және 0,02 моль болды. Егер түтікке әрқайсысынан 0,01 мольден қосымша енгізсе, реакция жылдамдығы қалай өзгереді?

Есеп 4. Жай заттардың қатысуымен екі реакция жүреді. Бір минуттан кейін бірінші реакция нәтижесінде 3,5 г күкіртсутек, ал екінші реакцияда 10 г йодсутек түзілді. Осы реакциялардың қайсысының жылдамдығы жоғары?

Есеп 5. Сыйымдылығы бірдей екі сынауыққа екі реакция жүреді: а) $\text{SnO}_{(\text{к})} + \text{H}_{2(\text{r})} = \text{Sn}_{(\text{к})} + \text{H}_{2\text{O}(\text{r})}$ б) $\text{PbO}_{(\text{к})} + \text{H}_{2(\text{r})} = \text{Pb}_{(\text{к})} + \text{H}_{2\text{O}(\text{r})}$. Бірдей уақыт аралығында: а) 3,36 л сутек б) 4 г сутек жұмсалатын болса, а реакцияның жылдамдығы б мен салыстырғанда неше есе аз жүреді?

Есеп 6. $4\text{Al} + 3\text{O}_2 = 2\text{Al}_2\text{O}_3$ реакциядағы оттегінің концентрациясын 3 есе көбейткенде реакция жылдамдығы неше есе артады?

2-лабораториялық сабақ. «Химиялық реакция жылдамдығына температура әсері» тақырыбындағы лабораториялық сабақтың үй тапсырмасы ретінде үй жағдайында зерттеу жұмыстарын жүргізіп, тақырыпқа байланысты слайд жасап келу.

1-топ. Марганцовканың жоғары температурадағы және салқын сумен әрекеттесуі.

Қажетті құрал-жабдықтар: KMnO_4 , су, 2 стақан.

Жұмыс барысы: Үй жағдайында 2 стақан алып, бірінші стақанға салқын су құю. Екінші стақанға қайнаған су құю. Екі стақанға да бірдей мөлшерде калий перманганат кристаллдарын салу. не байқалды?

Алынған нәтиже (7-сурет, 8-сурет):

7-сурет – 1-топ. 2-лаборатория нәтижесі

8-сурет – Зертхана жұмысы бойынша презентация

Бірінші стақанда су салқын болғандықтан кристаллдар ерімей, судың түсін өзгертпей стақан түбіне түсті. Екінші стақандағы қайнаған суға кристаллдарды салған бойда кристаллдар еріп, судың түсін өзгертті.

Қорытынды: Температура жоғарылаған сайын реакция жылдамдығы артады.

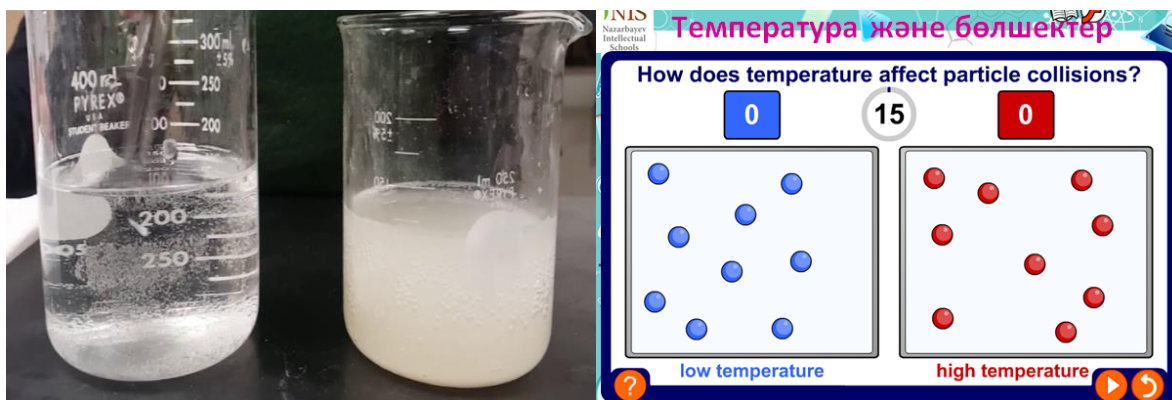
2-топ. Ас содасының жоғары температурадағы және салқын сумен әрекеттесуі.

Қажетті құрал-жабдықтар: ас содасы, су, 2 стақан.

Жұмыс барысы: Үй жағдайында 2 стақан алып, бірінші стақанға салқын су құю. Екінші стақанға қайнаған су құю. Екі стақанға да бірдей мөлшерде ас содасын салу. Не байқалды?

Алынған нәтиже (9-сурет, 10-сурет):

Бірінші стақанда су салқын болғандықтан ас содасы ерімей, судың түсін өзгертпей стақан түбіне түсті. Екінші стақандағы қайнаған суға кристаллдарды салған бойда ас содасы еріп, судың түсін өзгертті.

9-сурет – 2-топ 2-лаборатория нәтижесі

10-сурет – Зертхана жұмысы бойынша презентация

Қорытынды: Температура жоғарылаған сайын реакция жылдамдығы артады. Сабақ барысында «Химиялық реакция жылдамдығына температура әсері» тақырыбында лабораториялық жұмыс жүргізілді.

Тақырыбы: Химиялық реакция жылдамдығына температураның әсері

Қажетті құрал жабдықтар: пробирка, стакан, секундомер.

Қажетті реактивтер: 0,5 н натрий тиосульфаты ($\text{Na}_2\text{S}_2\text{O}_3$), 1 н күкірт қышқылы H_2SO_4 ерітінділері.

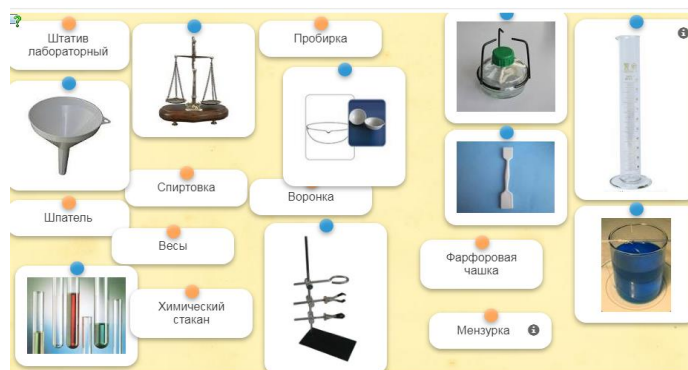
Жұмыс барысы:

Бірінші, екінші, үшінші пробиркаға күкірт қышқылы (H_2SO_4) ерітіндісінен 10 тамшы құю. Төртінші, бесінші, алтыншы пробиркаға натрий тиосульфаты ($\text{Na}_2\text{S}_2\text{O}_3$) ерітіндісінен 10 тамшы құю. Бірінші және төртінші пробирканы су құйылған стақанға салып, 5-7 минуттан кейін судың температурасын өлшеу. Осыдан кейін 1 мен 4 пробиркадағы ерітінділерді қосып, қанша уақытта ақ тұнба түзілуін жазу. Судың температурасын 10°C -қа көтеріп, екінші және бесінші пробирканы 5-7 минутқа суға қою. 5-7 минуттан кейін 2 мен 5 пробирканы араластырып, қанша уақытта ақ тұнба түзілгенін өлшеп жазу. Келесі үшінші және алтыншы пробирка тұрған суды 20°C -қа көтеріп, жоғарыдағыдай ақ тұнба түзілгенше қанша уақыт кеткенін есептеп, жазу.

Тәжірибелік жұмыста температураны 10°C -қа көтерген сайын реакция жылдамдығы қалай өзгергенін жазу, нәтижесін талдау.

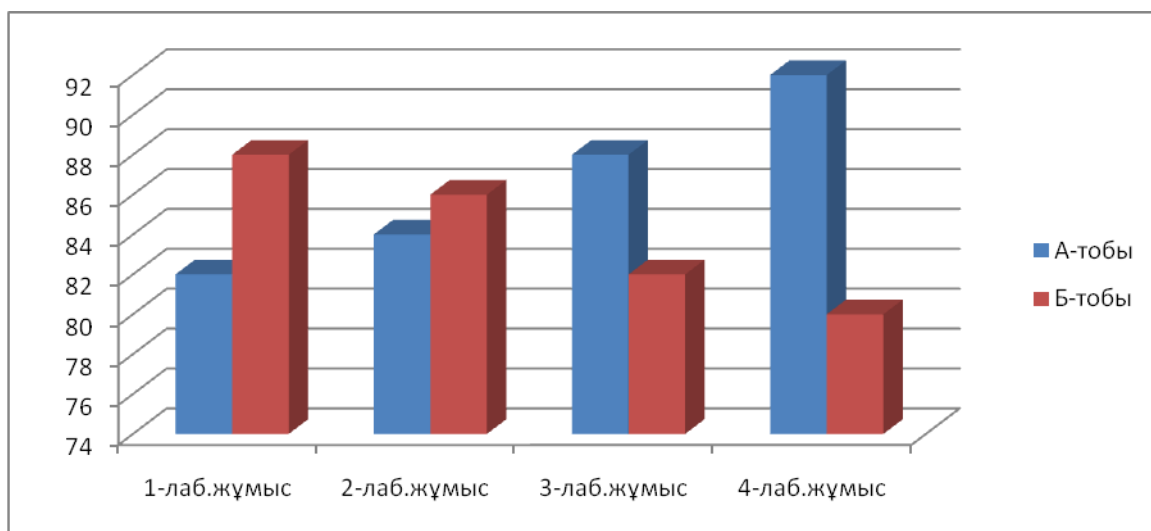
Лабораториялық жұмыс барысында әрбір студент ерітінділерді пробиркаларға құйып, бірі тұздарды өлшеп, басқасы қышқылмен жұмыс істесе, басқа бір студент секундомермен реакция жылдамдығын өлшеді. Жұмыстың есептері шығарылып, лабораторияға қорытынды жазды. Одан әрі 2 топ өз жазған қорытындыларын ұсынды.

Лабораториялық сабақты қорытындылау мақсатында «Сәйкестендіру» тапсырмасы (11-сурет) химия-биология мамандығы студенттері химиялық ыдыстарды ажырата алу үшін тапсырма орындады.

11-сурет - «Сәйкестендіру» тапсырмасы

Білім алушылардың жобалық оқыту технологиясы бойынша білімін арттыру мақсатында, өтілген 4 тақырып аясында, білім алушылар ақпараттық технологияны пайдалана отырып білімін жетілдіру мақсатында өзіндік жұмыстар орындалды. Пәнге деген қызығушылығы арту мақсатында лабораториялық жұмыстар істелінді. Білім алушылар слайд жасап, өз жұмыстарының қорытындысын жасады. Бұл білім алушының өзіне деген сенімділігін оятты. Өтілген 4 тақырып бойынша 1-тақырып «Химиялық реакция жылдамдығына температура әсері» және 2-тақырып «Химиялық реакция жылдамдығына температура әсері» нәтижелері жоғарыда көрсетілді. Білім алушылардың 4 тақырып бойынша алынған нәтижелері диаграмма түрінде келтірілген (12-сурет):

12-сурет – Білім алушылардан тәжірибелік жұмыстан алынған нәтиже

2-суретте көрсетілген бағалау диаграммасында 100 баллдық шкаламен есептегенде:

А тобы студенттері 1-лабораториялық жұмыс бойынша алған бағаларының ортасын есептегенде 85 балл жинады, Б тобы 86 балл жинады. 2-лабораториялық жұмыс бойынша А тобы 88 балл, Б тобы 87 балл, 3-лабораториялық жұмыс бойынша А тобы 90 балл, Б тобы 84 балл. 4-лабораториялық жұмыс бойынша А тобы 92 балл, Б тобы 83 балл. Білім алушылардың 4-апта бойынша тәжірибелік жұмыстан алынған нәтижелердің орташа көрсеткіші: А тобы – 88,75 балл, Б тобы – 85 балл нәтижелерін көрсетті. Бастапқы білім деңгейін анықтау тестімен салыстырғанда 80 баллдан 88,75 баллға, яғни 10 %-ға жоғарылаған.

Жобалық тәсілді ақпараттық технологиямен байланыстыра отырып өтілген сабақтардан қорытындылай келе, білім алушылардан қайтадан сауалнама алынды (13-сурет).

Білім алушылардың жобалық тәсіл және ақпараттық технология бойынша түсінік қалыптастырғандықтарын сауалнама нәтижесінен көруге болады.

Қорытынды. Бақылау тест нәтижесінде студенттерінің білім деңгейі 10%-ға көтерілді. Бұл дегеніміз білім алушылардың жобалық оқыту технологиясы бойынша білімі анағұрлым жоғарылады.

Сонымен, химия сабағында жобалық іс-әрекеттер оқушылардың өзіндік жұмысының тиімділігін арттыруға, сонымен қатар олардың танымдық қабілеттерін, өзін-өзі дамыту қабілетін, мақсатқа жетудегі табандылығын дамытады деген қорытындыға келуге болады. Жоба білім алушылардың топта жұмыс істеу қабілетін қалыптастыруға көмектеседі. Жобаны құруға қатысу оларға баға жетпес тәжірибе алуға мүмкіндік береді.

13-сурет – Сауалнама нәтижесі

Әдебиеттер:

- [1] Тоқаев, Қ.Ж. «Жаңа Қазақстан: Жаңару мен жаңғыру жолы»: Жолдау. 2022
- [2] Ленных, Л.А. Проектный метод обучения как средство формирования познавательной активности детей дошкольного возраста, 2018.
- [3] Ленных, Л.А. Проектный метод обучения как средство формирования познавательной активности детей дошкольного возраста, 2018.
- [4] Куклина, М.В., Труфанов А.И., Уразова Н.Г., Бондарева А.В. Анализ внедрения проектного обучения в российских вузах // Современные проблемы науки и образования, 2021. – № 6; URL: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=31320>
- [5] Бердиева, Т., Сидоров С.В., Технология проектного обучения в современной школе, 2019
- [6] Бортебаев, С.А. Кәсіптік колледжде “Арнайы технологиялар” пәнін оқу барысында жобалық оқыту әдісін қолдану, 2019.
- [7] Roland Molontay, Marcell Nagy. Two Decades of Network Science as seen through the co-authorship network of network scientists. arXiv:1908.08478 [cs.SI]. 2020. 6 p. DOI: 10.1145/3341161.334368.
- [8] Peter Bendor-Samuel. What is a digital platform? The Enterprisers Project. 2018. URL: <https://enterpriseproject.com/article/2018/12/what-digital-platform>
- [9] Непрокина, И.В., Проектирование как тренд современной системы обучения. URL: http://dom-hors.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/spp/2018/4/pedagogics/neprokina.pdf.
- [10] Ищукова, А.Е.. Скляров, А. Плёнкини Е. Маро. Опыт ЮФУ вошел в сборник лучших практик проектного обучения. – сборник, - 2015. URL: <https://sfedu.ru/www2/web/press-center/news/56452>.
- [11] Проектная деятельность. URL: <https://old.mospolytech.ru/index.php?id=3247>.
- [12] Языченко, М.В., Метод проектной деятельности на уроках химии.-2017
- [13] Куклина, М.В., Труфанов А.И., Уразова Н.Г., Бондарева А.В. Анализ внедрения проектного обучения в российских вузах // Современные проблемы науки и образования. – 2021. – №6.; URL: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=31320>

Referencess:

- [1] Тоқаев, Қ.Ж. «Zhana Qazaqstan: Zhanaru men zhangyru zholy»: Zholdau, 2022 [in kazakh]
- [2] Lennyh, L.A. Proektnyj metod obucheniya kak sredstvo formirovaniya poznavatel'noj aktivnosti detej doshkol'nogo vozrasta, 2018. [in russian]
- [3] Lennyh, L. A. Proektnyj metod obucheniya kak sredstvo formirovaniya poznavatel'noj aktivnosti detej doshkol'nogo vozrasta, 2018. [in russian]

[4] **Kuklina, M.V.**, Trufanov A.I., Urazova N.G., Bondareva A.V. Analiz vnedreniya proektnogo obucheniya v rossijskikh vuzah // Sovremennye problemy nauki i obrazovaniya. – 2021. – № 6. ;URL: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=31320> [in russian]

[5] **Berdieva, T.**, Sidorov S.V., Tekhnologiya proektnogo obucheniya v sovremennoj shkole - 2019 [in russian]

[6] **Bortebaev, S.A.**, Kasiptik kolledzhde “Arnajy tekhnologiyalar” panin oqu barysynda zhobalyqqokytu adisin qoldanu. – 2019 [in kazakh]

[7] **Roland Molontay**, Marcell Nagy. Two Decades of Network Science as seen through the co-authorship network of network scientists. arXiv:1908.08478 [cs.SI]. 2020. 6 p. DOI: 10.1145/3341161.334368.

[8] **Peter Bendor-Samuel**. What is a digital platform? The Enterprisers Project. 2018. URL:<https://enterpriseproject.com/article/2018/12/what-digital-platform>

[9] **Neprokina, I.V.**, Proektirovanie kak trend sovremennoj sistemy obucheniya. URL: http://dom-hors.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/spp/2018/4/pedagogics/neprokina.pdf. [in russian]

[10] **Ishchukova, A E.**, Sklyarov A. Plyonkini E. Maro. Opyt YUFU voshel v sbornik luchshih praktik proektnogo obucheniya. – sbornik, - 2015. URL: <https://sfedu.ru/www2/web/press-center/news/56452>. [in russian]

[11] Proektnaya deyatelnost'. URL: <https://old.mospolytech.ru/index.php?id=3247>.

[12] **Yazychenko, M. V.** Metod proektnoj deyatelnosti na urokah himii. – 2017

[13] **Kuklina. M. V.**, Trufanov A.I., Urazova N.G., Bondareva A.V. Analiz vnedreniya proektnogo obucheniya v rossijskikh vuzah // Sovremennye problemy nauki i obrazovaniya. 2021. – №6.; URL: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=31320> [in russian]

РАЗРАБОТКА ПРОЕКТНОГО МЕТОДА ОБУЧЕНИЯ ХИМИИ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ СРЕДСТВ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Берді Д.К., Phd

Нурдиллаева Р.Н., кандидат химических наук, профессор

Парпиева Х.Х., магистрант

*Международный казахско-турецкий университет имени Ходжи Ахмета Ясави,
г.Туркестан, Республика Казахстан*

Аннотация. В учебной программе наблюдается разное сокращение часов, отводимых на химию, при сохранении ее содержания преподаватели уплотняют информацию при существующем традиционном обучении. Это проблема, которую необходимо решить на данный момент, потому что интерес учащихся к предмету снижается, то есть они показывают низкий ранг в различных оценочных результатах. Поэтому очень актуально представить проектный подход учителям химии как основную методику преподавания предмета химии через проектный подход с использованием информационных технологий.

В статье использованы эмпирические методы исследования: опрос, проверка уровня знаний, тестовые задания, эксперимент, самооценка и анализ результатов. В качестве основного объекта научно-исследовательской работы были выбраны студенты первого курса химико-биологической образовательной программы. Тестовые вопросы были взяты с целью определения исходного уровня образованности учащихся. Представлена методика проведения занятий путем соединения проектного подхода с инструментами информационных технологий. Путем выбора групповых и исследовательских типов проекта, исследовательской работы, интересных экспериментов, видеороликов, презентаций были сделаны согласно структурам проекта. задания выдаются путем подключения платформ Learning.app, wordwall, classroomscreen, view.genially.ly с проектным подходом. В результате проведенных занятий по проектному методу обучения химии средствами информационных технологий определено, что уровень образованности учащихся повысился на 10%

Ключевые слова: проектный подход, средства информационных технологий, предмет химии, групповая работа, педагогический эксперимент.

DEVELOPMENT OF A PROJECT METHOD FOR TEACHING CHEMISTRY USING INFORMATION TECHNOLOGY TOOLS

Berdi D.K., Phd

Nurdillayeva R.N., candidate of chemical sciences, professor

Parpieva Kh.Kh., master student

*Khoja Ahmet Yasawi International Kazakh-Turkish University,
Turkestan city, Republic of Kazakhstan*

Annotation. In the curriculum, there is a sharp reduction in the hours devoted to chemistry, while maintaining its content, teachers condense information in the existing traditional teaching. This is a problem that needs to be addressed for the time being because students interest in the subject is declining, i.e. they show a low rank in various assessment result. Therefore, it is very important to present the project approach to chemistry teachers as the main method of teaching the subject of chemistry through a project approach using information technology.

Empirical research methods used in the article: survey, knowledge level verification test tasks, experiment, self-assessment and analysis of results. First-year students of the chemical-biological educational program were chosen as the main object of research work. Test questions were taken in order to determine the initial level of education of students. The method of conducting classes by combining the project approach with information technology tools is presented. By choosing group and research project types, research work, interesting experiments, videos, presentations were made according to the project structures. Assignments are issued by connecting the platforms Learning.app, wordwall, classroomscreen, view.genyally.ly with a project approach. As a result of the classes conducted on the project method of teaching with chemical means of information technologies, it was proven that the level of education of students increased by 10%.

Keywords: project approach, information technology tools, chemistry subject, group work, pedagogical experiment.

ЖҮЙЕЛІЛІК ТҰҒЫР НЕГІЗІНДЕГІ ОЗЫҚ БІЛІМ БЕРУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ

Сардарова Э.А., педагогика ғылымдарының магистрі
eliya_1228@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-1091-7309>
Әбжекенова Б.Ф., педагогика ғылымдарының магистрі
nur_bakonti@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-7347-5811>
Бекіш Е.Т., педагогика ғылымдарының магистрі
bekish_erbol@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-0723-8527>

*Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті
Қызылорда қ., Қазақстан Республикасы*

Андатпа. Қазіргі жоғары оқу орындарында болашақ маман дайындау міндеттеріне сәйкес, оның мазмұны мен қызметін жетілдіруде жоғары оқу орны білім алушыларының кәсіби құзыреттілігін жүйелілік тұғыр негізінде қалыптастыру мәселесінің мәні мен маңызы терең қарастырылуы қажет. Құзыреттер мен кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру жүйесіне енгізілген технологиялар мен әдістер кәсіби дайындықты, кәсіби әлеуметтенуді, білім алушылардың қажетті тұлғалық және кәсіби маңызды сапаларын, жүйелілік түсініктердің, сонымен қатар жүйелілік ойлау және жүйелілік тұғырдың біліктері мен дағдыларын дамытуда озық технологиялардың маңызы зор. Бұл мақалада әлемдік тәжірибедегі озық зерттеулер мен әдістемелік жұмыстарды талдай отырып, жүйелілік негізінде зерттеудің негізгі әдістемелік аспектілері мен мәселелерін анықтадық.

Мақалада білім беру саласында болашақ маманның кез-келген салада құзыретті болуын қамтамасыз ететін оқыту технологиялары туралы, білім игеруде қолданылатын әдістер туралы жан-жақты айтылған.

Кілт сөздер: құзыреттілік, жүйелілік тұғыр, әдіс, озық технология, ЖОО

Кіріспе. Білім алушылардың құзыреттері мен кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруда жүйелілік тұғырды жүзеге асырудың міндетті шарты оның әдістерін дәстүрлі, проблемалық және белсенді оқытудың технологиялары мен әдістерімен ұштастыра отырып, үйлесімді түрде пайдалану болып табылады.

Ресей ғалымы Н.В. Бордовскаяның пікірінше, технологиялар мен әдістер жүйелілік қасиетіне ие. Атап айтқанда, белгілі бір технологияның негізіндегі әдіс барлық орындалатын әрекеттердің құрылымдық аспектісін ашады; әдістеме білім беру практикасында әдістер мен тәсілдердің белгілі бір жүйесін қолдана отырып жүзеге асырылады; технология мақсатқа жетуге кепілдік берілген белгілі бір нұсқаулықтар жүйесіне, яғни көзделген мақсатқа жету үшін барлық әрекеттер құралдарына ие екенін білдіреді [1].

Мысалы, ғылыми ойлауды дамыту техникасын меңгеру барысында ақпаратпен ойлау операциялары икемділікті, өнімділікті, ойлау белсенділігін дамытуға және ғылым мен оның қолданбалы салаларында өзіндік шығармашылыққа дайындықты қалыптастыруға мүмкіндік береді [1, с.19].

Зерттеу материалдары және әдістері. Жоғары оқу орны түлегінің кәсіби құзыреттілігі, ең алдымен, оның құзыреттерімен, яғни жоғары оқу орнында бүкіл оқу кезеңінде қалыптасатын әлеуметтік-тұлғалық және кәсіби маңызды сапалардың болуымен анықталады. Оқыту әдістері негізінде жүйелі түрде қалыптасқан білімдер болашақ маманның құзыреттері мен құзыреттілігінің маңызды құраушылары болып табылады. Мұнда белгілі бір рөлді жүйелілік тұғыр және оның әдістері қолданылады.

Жалпы, білім беру үдерісінде қолданылатын барлық технологиялар мен әдістер кәсіби құзыреттіліктің қалыптасуына, болашақ мамандарды даярлауға негіз болатын білім, білік пен дағдылар жүйесін дамытуға қызмет етеді. Мұндай әдістерге контексттік оқыту технологиясы, проблемалық және белсенді оқыту әдістері (жоба әдісі, нақты

жағдаяттарды талдау, кейс әдісі және т.б.) жатады [1, с.85; 2], сонымен қатар жүйелілік тұғырға негізделген әдістер [2, с.73]:

– зерделенетін нысандарды жүйелілік талдау, талдау үдерісінде анықталған ақпаратты синтездеу және қорыту, қарастырылатын нысан туралы зерделенетін ақпарат жүйесінің тұжырымдамалық моделін құру ұштасқан әдістер;

– қарастырылатын нысан туралы ақпараттарды жүйелілік құрылымдау, зерделеу және жинақталған түрде ұсыну;

– нақты жағдаятты жүйелілік зерделеу әдісі (НЖЖЗ әдісі).

Кәсіптік білім берудегі жүйелілік тұғыр кәсіптік оқытудың үш негізгі үдерістерінің біртұтас үйлесімділігін жүзеге асыруға мүмкіндік береді: кәсіби әлеуметтену, тұлғалық және тұлғаның кәсіби маңызды сапаларының дамуы. Бұл үдерістердің мақсатқа бағытты жүзеге асырылуы күтілетін нәтижеге қол жеткізу мүмкіндігін береді, бұл дегеніміз – қажетті құзыреттер мен білім алушылардың кәсіби құзыреттіліктерін дамыту.

В.В. Рубцов, А.М. Столяренко ғалымдардың пікірінше, ЖОО-да дамыта оқытуды жүзеге асыру әрбір оқу пәнін оқытуда және бүкіл оқу үдерісінде білім алушы бойында кәсіби маңызды сапаларды дамытуды қамтамасыз етуі қажет. Дамыта оқыту оқытудың мазмұны, формалары мен әдістерінің ажырамас бөлігі ретінде оқу үдерісінде жүзеге асырылуы керек [3, с.25].

ЖОО-да кәсіптік-дамытушылық оқыту технологияларын әзірлеу бойынша психологиялық-педагогикалық ұсынымдар кешені: кәсіби сапаларды жүйелі дамыту; кейс әдісін пайдалану; нақты сапа ерекшелігі мен даму мақсаттарына сәйкес келетін практикалық жаттығуларды таңдау; практикалық-бағытталған семинарлар, практикалық және зертханалық сабақтар мен тренингтер өткізу; коммуникативті дағдыларды дамыту; дамыған сапаны қарқынды белсендіру; білім алушылардың ой-өрісін белсендіру; кәсіби ойындар өткізу; жаттығулар мен шарттарды таңдау, біртіндеп ең қиынға кәсіби түрде жақындау ұсынылады [3, с.28].

Білім беру үдерісін жүйе ретінде жүзеге асыру білім беру мазмұнының белгілі бір түрленуін, жүйелілік мағлұматтардың, жүйелілік ойлау және жүйелілік тұғырдың біліктері мен дағдыларының дамуын танымдық және басқа іс-әрекеттерде дамытатын технологиялар мен әдістерді жасауды қажет етеді [4].

В. Оконьның пікірі бойынша, жүйелілік тұғыр білім беру мазмұнына қатысты төмендегілерді болжайды [5, с.15]:

1) жүйелілік әдістердің және оны құрылымдау технологиясының кеңінен қолданылуын;

2) қарапайым жүйелер мен құрылымдардың күрделіге, біршама нақтыдан жалпыға және керісінше ауысуын;

3) оқыту пәндері үшін ортақ құрылымдарды барынша қарастыру.

Ақыл-ой әрекеттерін қалыптастырудың технологиялық үдерісі, сонымен қатар талдау, синтез, жинақтау білік пен дағдылары және т.б. болашақтағы кәсіби іс-әрекетінің нысандары, құбылыстары және үдерісі туралы ақпарат, құзыреттер пен кәсіби құзыреттіліктің интеллектуалды негіздерін дамытуға ықпал етеді.

В.П. Беспалько педагогикалық технологияны білім беру барысындағы мақсатқа жетудегі кепілді құралы ретінде қарастырады. Сонымен қатар, мақсат диагностикаланған түрде қойылуы керек, яғни белгіленген уақыт межесінде нәтижеге жетуге кепілдік беретін, толығымен айқындалған дидактикалық үдерісті құру және оның жүзеге асырылу деңгейі жайлы қорытынды жасау мүмкін болатындай, айтарлықтай нақты және айқын болуы керек. Оның пікірі бойынша, педагогикалық технологияның негізі ретіндегі дидактикалық үдеріс – ұйымдастырудың негізгі мақсаты барынша аз уақыт ішінде алдынала қойылған мақсатқа сәйкес, білім алушының жеке тұлғалық сапасын қалыптастыруды жүзеге асыру болып табылады [6]. Педагогикалық технология жүйе ретінде: үдерістің логикасы, оның барлық бөліктерінің өзара байланысы мен тұтастығы секілді жүйенің белгілеріне ие болуы керек [7].

Оқыту технологиялары мен әдістері, кез-келген өзге де технологиялар, әдістер секілді, жобаланады және жоспарланған нәтижеге қол жеткізу үшін жүзеге асырылады. Кез-келген технология белгілі бір сападағы нәтижелерге қол жеткізу үдерісіне қатысушы адамдарда қажетті біліктіліктің болуын, барлық көрсеткіштердің, сипаттамалардың, талаптардың, сонымен қатар үдерістердің сақталуын қарастырады.

Біз оқыту технологияларын болашақ маманды даярлауға қызмет ететін қажетті ақпараттық, кадрлық, материалдық-техникалық, ғылыми және өзге де қамтамасыз ету әдістерінің, негізгі қағидаттарының, мазмұнының, нысандарының, құралдарының, ресурстарының, нормалары мен мемлекеттік реттеу шараларының жиынтығы ретінде ұсынамыз.

Білім алушылардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру үшін қолданылатын оқу үдерісінің кейбір технологиялары мен жүйелілік әдістерін қарастырайық.

Кәсіптік оқытудың мақсаттары мен міндеттеріне нәтижелі және тиімді қол жеткізуге ықпал ететін интеллектуалды және шығармашылық қабілеттерін, жүйелілік ойлау білік пен дағдыларын, ойлаудың өзге де белсенді тәсілдерін жеделдете (*озық мағынада*) дамыту озық білім беру технологиясының негізгі мақсаты болып табылады.

Дискуссия және талдау. Озық оқыту технологиясының негізгі мағынасы төмендегідей:

1. Білім алушының танымдық және өзге де іс-әрекеттерінде жүйелілік тұғыр және ойлаудың белгілі бір білік пен дағдыларды жедел (озық оқыту мағынасында) меңгерсе, онда оның танымдық, ғылыми және өзге де оқу іс-әрекеті неғұрлым тиімді және нәтижелі жүзеге асырылады.

2. Жүйелілік ойлау білік пен дағдыларын қалыптастыру білім алушылардың интеллектуалды және шығармашылық қабілеттерін дамытуға белсенді ықпал етеді. Жүйелілік ойлау мен интеллектуалды қабілеттердің негізі ойлау операциялары (талдау, синтез, жалпылау және т.б.) болуы маңызды. Сонымен қатар, шығармашылық қабілеттерді дамытудың негізі факторы жүйелілік ойлау болып табылады. Жүйелілік ойлауды қалыптастырудың ең негізгі компоненті ретінде синтетикалық іс-әрекетті дамыту қажет.

3. Озық білім беру үдерісінде білім алушылардың білім, білік, дағдылары және қабілеттерінің озық түрде қол жеткізуге саналы ұмтылысы тұрақты қалыптасады.

Жүйелілік тұғыр негізіндегі озық білім беру технологиясының құрылымын, ең алдымен, фундаменталды және жүйелі білімді меңгеруге; осы үшін қажетті біліктер, дағдылар, қабілеттерімен ойлау тәсілдерін қалыптастыруға; зерделенетін нысандарды тұтас тануға мүмкіндік беретін, жүйелілік тәсілдер мен әдістер құрайды.

Жоғарыда аталған технологияның ерекшеліктеріне:

1) жүйелілік ойлау мен жүйелілік тұғыр біліктері мен дағдыларын жедел (озық мағынада) қалыптастыру;

2) әрбір білім алушының, оның білім, білік, қабілеттері мен құзыреттерінің озық сипаттамасы ретінде мақсатқа жетуге бағдарлануы;

3) өзге де жүзеге асыратын және болашақтағы іс-әрекеттің, тәжірибелік, теориялық, танымдық іс-әрекеттердің бағдарлық негізін озық қалыптастыру;

4) білім берудің нәтижелі мақсатына қол жеткізуге және қоршаған ортаның шынайылығын тұтас тануға бағытталған, іс-әрекет түрлерін және олармен шартталған ойлау тәсілдерін озық меңгеру. Жүйелілік ойлауды қоса алғанда, осы іс-әрекет түрлері мен ойлау тәсілдері неғұрлым тез меңгерілсе, соғұрлым олар мамандарды даярлау мен оқытудағы мақсатқа қол жеткізуге тез септігін тигізеді, субъекті үшін де жылдам әрі біршама интенсивті «жұмыс» істейді.

5) экономиканың, ғылымның, қоғамның және оның нақты салаларының, сонымен қатар, субъектінің болашақтағы кәсіби іс-әрекетінің стратегиялық даму контекстіндегі құзыреттерді озық қалыптастыру;

6) жаңалықтарға әзірліктің және сезімталдықтың дамуы, алға жылжудың жеңісті кепілі үдеріс пен құбылыстардың, нысанның қол жеткізілген жай-күйінің озық дамуы болып табылатындығын түсіну;

7) озық ақпараттармен жұмыс істеу біліктері мен дағдыларын дамыту және басқарушылық шешімдерді қабылдау мен әзірлеу үшін оның тиімділігін арттыру;

8) білім алушының өзіндік жұмысын жүзеге асыру және ұйымдастыруда технологиялық тұғырды белсенді пайдалану;

9) «білім беру стандарты», «шығармашылық» және «зерттеу» деңгейлерінде алынған білімді пайдалануды ескере отырып, «деңгейлеп» білім беруді қарастыру жатқызуға болады.

Озық оқытудың негізі оқу үдерісін қарқындалту технологиясы болып табылады, оның мәні (уақыттық, қаржылық және басқа) шығындарды минималдау кезінде жоспарланған нәтижелердің алынуын қамтамасыз ету.

Озық оқыту технологиясын біздің дәстүрлі білім беру үдерісі туралы түсінігімізді өзгертіп, оқыту теориясының қолданыстағы іргелі ережелерін дамытуға қызмет етуі керек. Қарқындалту принципі оқу үдерісінің барлық компоненттерін, технологиялық үдерісті және субъектілердің жай-күйін түбегейлі өзгертіп, сонымен қатар шығындарды минималдау кезінде оқытудың қажетті сапасы мен тиімділігін қамтамасыз ететін ерекше маңызға ие болады. Озық оқытуды қарқындалту жағдайында алынған үнемделген уақыт, субъектерді жан-жақты дамыту үшін пайдалануға болатын қосымша ресурс болып табылады.

Экстенсивті оқыту – білім беру үдерісін қосымша резервтер – жаңа құралдар, құрылғылар, технологиялар есебінен жүзеге асыру.

Интенсивті оқыту – білім беру үдерісін дамытуды ішкі резервтер есебінен жүзеге асыру.

Жүйелілік түрде жүргізілген қарқындалту ең алдымен, озық оқытудың негізін құрайтын: субъектілердің жүйелілік тұғыр, жүйелілік ойлау және өзін-өзі басқарудың жаңа мәдениетін жеделдете қалыптасуын және дамуын қамтамасыз ету қажет.

Ю.А.Бабанскийдің [8] және басқа ғалымдардың еңбектерінде зерттелген оқу үдерісін қарқындалту жалпы уақыттың әр бірлігінде еңбек өнімділігінің артуы ретінде анықталады. Қарқындалту үдерісі мен өнімділіктің өсуі (оқу жұмысы) арасындағы байланысқа назар аудару керек. Сондай-ақ шығындарды минималдау оқу үдерісін қарқындалту маңызды нәтижесі болып табылады.

Оқытушыларға қатысты қарқындалту олардың жұмыс тиімділігін арттыру мен сапасын, жұмыс уақытын ресурстарды және т. б. ұтымды пайдалануын білдіруі мүмкін. Бұл жерде оқытушының жалпы және кәсіби мәдениетін, құзыреттері мен кәсіби құзыреттілігін жедел дамыту туралы да айтуға болады.

Әрине, осындай қиындықтарға көптеген оқытушылар тап болып жатады, бірақ тәжірибе көрсетіп отырғандай, олардың әрқайсысы алдына өз еңбегін қарқындалту міндетін қоймайды. Сондықтан реттеуші, ынталандырушы, зерттейтін және бақылаушы үдерісер, оқу үдерісін қарқындалтуды жүзеге асыратын іс-шараларды жоспарлау орынды. Бұл ретте бағдарламалық-мақсатты тұғырды пайдалану қажет.

Озық оқытуды қарқындалту бағдарлы негіздері жүзеге асыратын құрылымын қалыптастыруда немесе болашақтағы субъект іс-әрекетінің белгілі бір бағдарлар (және тиісті дайындық), бағытталған қамтамасыз ету үшін талап етілетін еңбек өнімділігінде жедел және тиімді әсер етеді. Екінші жағынан, табысты мақсатты іске асыру үшін субъектінің белгілі бір іскерліктер мен өзін-өзі басқару дағдылары болғаны озық оқытуда маңызды.

Көптеген ғалымдар мен мамандардың ойынша, қазіргі қоғам дамуының деңгейі мен жиналған әлеует озық білімнің дамуына жақсы жағдай жасап отыр. Білім берудің озық сипаты объективті түрде көрініс тапты. Педагогикалық ғылым мен практиканың және ғылыми технологиялық революция тұтастай алғанда соңғы жетістіктерін іске асыру

озық оқытудың білім беру мекемесіндегі маңызды элементі болып табылады. Бұл өнімнің өсуіне, тиімділігіне, субъект еңбегінің сапасына, қойылған мақсатқа жетуге және жоспарлаған оқу нәтижесінің табысты болуына әсер етеді.

Заманауи әлемдік педагогикада оқытудың әр түрлі тұғырларын жалпылау М.В. Кларинге мынадай екі негізгі бағытты анықтауға мүмкіндік берді:

1) дәстүрлі оқытуды берілген үлгілер бойынша тиімді ұйымдастыру, меңгеріп жаңғырту, анық берілген эталондарға қол жеткізу;

2) оқу үдерісіне инновациялық тұғыр пайдалану, оқытудың мақсаты субъектілерінің мүмкіндіктерін игеруге, жаңа тәжірибе негізінде мақсатты түрде шығармашылық және сыни ойлауды қалыптастыру, тәжірибе және оқу-зерттеу іс-әрекет құралдарды және имитациялық модельдеуді дамыту болып табылады.

Шетелдік педагогикалық ізденістерінен М.В. Кларин инновациялық оқыту моделін ұсына отырып, репродуктивті (оқытудың технологиялық тұғырына негізделген) және ізденістік (оқытудың зерттеу тұғырына негізделген) модельдерін бөліп көрсетеді [9].

Педагогикалық технологияның нақты анықталған мақсаттары мен өзгешелігінің тізбек бағдарына сәйкес келетін оқу үдерісінің қойылған мақсатқа жету кепілдігі, оқу үдерісінің технологиялық құрылымының кілті болып табылады.

Педагогикалық технология – бұл тек оқытудың техникалық құралдарын немесе компьютерді пайдалану ғана емес, сонымен қатар техниканы және материалдарды жобалау және пайдалану арқылы білім берудің тиімділігін арттыратын факторларды талдау, оқу үдерісін оңтайландырудың принциптерін анықтау және әдістерін әзірлеу, сонымен қатар қолданылған әдістерді бағалау деп түсінеміз.

Озық оқытуды қарқындалу жүйелілік, зерттеу, бағдарламалық-мақсаттық, технологиялық, проблемалық және өзге де тұғырларды қамтитын оқу үдерісінің барлық компоненттері негізінде жүзеге асырылуы мүмкін. Субъект іс-әрекетінде (және болашақтағы кәсіби) жүйелілік тұғырды жүзеге асырудың әдіснамалық, теориялық, әдістемелік және басқа құралдарымен жедел түрде қаруланған болса, онда олар оған талап етілетін құзыреттер мен кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру мақсатына (мақсаттарға) жетуге және алға қойылған міндеттерді шешуге көмектеседі.

Бұл жағдайда, көбіне субъектінің жүйелілік тұғыр және жүйелілік ойлаудың білік пен дағдыларын меңгеруіне байланысты, оны қалыптастыру және дамыту үшін сәйкес әдістерді пайдалану ұсынылады, соның ішінде: оқытудың мазмұнын зерделеу, меңгеру және жүйелілік құрылымдау әдісі; зерделенетін қоршаған шындық нысандарының тұжырымдамалық модельдерін құру әдісі; мақсатқа жету және жүктелген оқу міндеттерін шешу құралы ретінде мақсатты бағдарламаларды құру әдісі және т.б.

Соңғы жағдайдағы әзірленген мақсатты бағдарламалардың әрқайсысы әртүрлі болатын ішкі және сыртқы (оң және теріс) факторлардың әсерінен тұрақтылығы тұрғысынан қарастырылады. Олардың көпшілігінің тұрақты болуы қоршаған ортаға, білім беру үдерісіне, оған қатысушылардың тәртібі мен іс-әрекетіне және т.б. байланысты.

Қорытынды. Жалпы, жүйелілік тұғырға негізделген озық оқытуды қарқындалу, оқытудың мақсаттарына жедел (озық мағынада) қол жеткізуге, қойылған міндеттерді шешуге және жеке тұлғаның тұрақты оқу-танымдық, ғылыми және басқа белсенділігін қамтамасыз етеді.

Жарияланымдар мен практикада жиі қолданылатын «озық», «қарқындалу» және «белсендіру» ұғымдары үдерістің, іс-әрекеттің және т.б. қарқынын өзгерту мағынасына ие, бірақ мазмұны мен пайдалану аймағы жағынан біршама өзгеше. Мысалы, білім беру үдерісіндегі қол жеткізілген оза оқыту әр түрлі қарқындылыққа ие болуы мүмкін.

Оқу үдерісін қарқындалуға ықпал ететін негізгі факторлар [8, с.44]:

- оқыту үдерісі мақсаттылығын арттыру;
- оқу үдерісі қатысушыларын оқыту және іс-әрекеті қарқынын жеделдету;
- міндеттердің шиеленісін арттыру;
- ойлаудың жүйелілік стилі;

– субъектілердің оқу, ғылыми, еңбек және өзге де іс-әрекеттерінің мотивациясын тереңдету, оған деген қызығушылығын, борышын және оны ойдағыдай орындауда жауапкершілігін арттыру;

– әрбір субъект үшін күрделілік пен қолжетімділікті сақтай отырып, әр сабақтың (аудиториялық, аудиториядан тыс, өзіндік) мазмұның көлемін ұлғайту;

– субъектілердің танымдық, шығармашылық іс-әрекеттерінің белсенділігін арттыратын инновациялық әдістер мен оқыту технологияларын енгізу;

– әрқайсысының бастамасын, дербестігін, белсенділігін дамытатын оқытудың жаңа формаларды енгізу;

– техникалық құралдарды пайдалану, оқытуды компьютерлендіру; субъектілерінің өздігінен білім алу және өзін-өзі тәрбиелеу білік пен дағдыларын жан-жақты дамыту.

Оқытушылардың педагогикалық іс-әрекетін қарқындатуға: оқу-зерттеу жұмысының тиімділігін арттыру; білім беру үдерісі мен білім алушылардың өздік жұмысын жетілдіруге қатысты оқытудың прогрессивті формалары, технологиялары, әдістері, құралдары және инновациялық тұғырлар; өнімсіз уақыт шығындарын қысқарту, жүйелілік, технологиялық, кибернетикалық, басқа да тұғырларды енгізу және т.б. Заманауи ақпараттық технологиялар озық оқытуды қарқындатуда маңызды рөл атқарады.

Әдебиеттер:

[1] Современные образовательные технологии: учеб. пос. / под ред. Н.В. Бордовской. – М.: КНОРУС, 2011. – 432 с.

[2] **Лаврентьев, Г.В.**, Лаврентьева Н.Б., Неудахина Н.А. Инновационные обучающие технологии в профессиональной подготовке специалистов. – Барнаул: Изд-во Алтайского гос. ун-та, 2004. – 182 с.

[3] Профессионально-личностные ориентации в современном высшем образовании: учеб. пос. / под ред. В.В. Рубцова, А.М. Столяренко. – М.: ИНФРА-М, 2014. – 304 с.

[4] **Исакова, Г.О.** Білім алушылардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың жүйелілік әдісі туралы // Қазақстанның ғылымы мен өмірі Хабаршысы ғылыми-көпшілік журналы. – 2018. – №6(66). – Б. 112-115.

[5] **Оконь, В.** Введение в общую дидактику / пер. с польск. – М.: Высшая школа, 1990. – 382 с.

[6] **Беспалько, В.П.** Слагаемые педагогической технологии. – М.: Педагогика, 1989. – 192 с.

[7] **Селевко, Г.К.** Современные образовательные технологии: учеб. пос. – М.: Народное образование, 1998. – 256 с.

[8] **Бабанский, Ю.К.** Интенсификация процесса обучения. – М.: Знание, 1987. – 80 с.

[9] **Кларин, М.В.** Инновационные модели обучения в зарубежных педагогических поисках. – М.: Арена, 1994. – 222 с.

References:

[1] Sovremennye obrazovatel'nye tehnologii: ucheb. pos. / pod red. N.V. Bordovskoj. – М.: KNORUS, 2011. – 432 s. [in Russian]

[2] **Lavrent'ev, G.V.**, Lavrent'eva N.B., Neudahina N.A. Innovacionnye obuchajushhie tehnologii v professional'noj podgotovke specialistov. – Barnaul: Izd-vo Altajskogo gos. un-ta, 2004. – 182 s. [in Russian]

[3] Professional'no-lichnostnye orientacii v sovremennom vysshem obrazovanii: ucheb. pos. / pod red. V.V. Rubcova, A.M. Stoljarenko. – М.: INFRA-M, 2014. – 304 s. [in Russian]

[4] **Isakova, G.O.** Bilim alushylardyn kәsibi quzyrettiligin qalyptastyrudyn zhyjelilik adisi turaly // Qazaqstannyn gylymy men әmiri Habarshysy gylymi-kopshilik zhurnaly. – 2018. – №6(66). – B. 112-115. [in Kazakh]

[5] **Okon', V.** Vvedenie v obshhuju didaktiku / per. s pol'sk. – М.: Vysshaja shkola, 1990. – 382 s. [in Russian]

- [6] **Bespal'ko, V.P.** Slagaemye pedagogicheskoy tehnologii. – M.: Pedagogika, 1989. – 192 s. [in Russian]
- [7] **Selevko, G.K.** Sovremennye obrazovatel'nye tehnologii: ucheb. pos. – M.: Narodnoe obrazovanie, 1998. – 256 s. [in Russian]
- [8] **Babanskij, Ju.K.** Intensifikacija processa obuchenija. – M.: Znanie, 1987. – 80 s. [in Russian]
- [9] **Klarin, M.V.** Innovacionnye modeli obuchenija v zarubezhnyh pedagogicheskikh poiskah. – M.: Arena, 1994. – 222 s. [in Russian]

ПЕРЕДОВЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ НА ОСНОВЕ СИСТЕМНОГО ПОДХОДА

Сардарова Э.А., магистр педагогических наук
Абжекенова Б.Г., магистр педагогических наук
Бекиш Е.Т., магистр педагогических наук

Кызылординский университет имени Коркыт ата, г.Кызылорда, Республика Казахстан

Аннотация. В соответствии с задачами подготовки будущего специалиста в современных вузах в совершенствовании его содержания и деятельности необходимо глубоко рассмотреть сущность и значение проблемы формирования профессиональной компетентности обучающихся вуза на основе системности. Технологии и методы, включенные в систему формирования компетенций и профессиональных компетенций имеют большое значение в развитии профессиональной подготовки, профессиональной социализации, необходимых лично и профессионально значимых качеств обучающихся, системности представлений, а также навыков и умений системного мышления и системного подхода. В этой статье, анализируя передовые исследования и методические труды в мировой практике, на основе системности мы определили основные методические аспекты и проблемы исследования.

В статье подробно описаны технологии обучения, обеспечивающие компетентность будущего специалиста в любой области, методы, используемые в обучении.

Ключевые слова: компетентность, системный подход, метод, передовые технологии, вуз

ADVANCED EDUCATIONAL TECHNOLOGIES BASED ON A SYSTEMATIC APPROACH

Sardarova E. A., master of pedagogical sciences
Abzhekenova B. G., master of pedagogical sciences
Bekish E. T., master of pedagogical sciences

Korkyt Ata Kyzylorda University, Kyzylorda city, The Republic of Kazakhstan

Annotation. In accordance with the tasks of training a future specialist in modern universities in improving its content and activities, it is necessary to consider deeply the essence and significance of the problem of forming the professional competence of university students on the basis of consistency. Technologies and methods included in the system of formation of competencies and professional competencies are of great importance in the development of professional training, professional socialization, the necessary personal and professionally significant qualities of students, systematic representations, as well as skills and abilities of system thinking and system approach. In this article, analyzing advanced research and methodological works in world practice, on the basis of consistency, we have identified the main methodological aspects and problems of research.

The article describes in detail the learning technologies that ensure the competence of a future specialist in any field, the methods used in teaching.

Keywords: competence, systematic approach, method, advanced technologies, university.

ТӘРБИЕ БЕРУ ЖҮЙЕСІН ЗАМАНАУИ ЖАҒДАЙДА ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖОБАЛАУ СИПАТЫ

Муханова М. Ж., педагогика ғылымдарының магистрі
zhan.ina@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-5992-0675>
Үйсінбаева Е.Б., педагогика ғылымдарының магистрі
eseny_a_84@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-3939-2403>
Билтекенова Г.Б., педагогика ғылымдарының магистрі
2013.gulmira70@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-0090-5881>

Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда қ., Қазақстан Республикасы

Андатпа. Мақалада тәрбие беру жүйесінде қазіргі заманғы әдістері, формалары мен технологияларын пайдалану жолдары сипатталады. Тәрбие процесін педагогикалық жобалаудың ерекшеліктері көрсетіледі. Педагогикалық жобалаудың қалыптасқан технологияларымен қатар, заманауи жолдары айқындалады. Тәлімгер жұмысының ерекшеліктері қарастырылады. Отандық білім беру саласының мазмұны әлемдік білім кеңістігіне кіріктірілуі мақсатында жаңартылуы, оқыту мен тәрбиенің жаңа парадигмаларының пайда болуы заманауи білім индустриясын жетілдіруді талап етеді. Білім қазіргі қоғамның ең маңызды мемлекеттік ресурстарының біріне айналууда. Әлемде болып жатқан заманауи үрдістерден қалмау үшін, еліміз барлық жаңалықтарды игеруде.

Бұл мақалада еліміздің тәжірибедегі озық зерттеулер мен әдістемелік жұмыстарды талдай отырып, жүйелілік негізінде зерттеудің негізгі әдістемелік аспектілері мен мәселелерін анықтадық.

Мақалада тәрбие беру жүйесінде болашақ маманның кез-келген салада құзыретті болуын қамтамасыз ететін негізгі компанеттері туралы, тәрбие жүйесінің үлгісін жасап, игеруде қолданылатын әдістер туралы жан-жақты айтылған.

Кілт сөздер: педагогикалық жобалау, мақсат, жоспарлау, тәрбие, жүйе.

Кіріспе. Педагогикалық процесті басқарудың маңызды жолдарының бірі – аудиторияда және аудиториядан тыс тәрбие жұмысын жобалау болып табылады. Бүгінгі таңда «басқару» терминін білім беру процесіне қатысты қолданудың заңдылығына ешкім күмән келтірмейді. Кез-келген әлеуметтік құбылыс сияқты, басқару теориясының жалпы принциптері тәрбиеге қолданылады. Зерттеуші ғалымдар басқарудың кез-келген түрінің процесі арқылы нақты мақсаттарға жету үшін басқарылатын жүйеге барлық белсенді әсерлердің мүмкіндіктерін пайдалануды түсінеді. Кеңес педагогі А.С.Макаренко педагогикалық жобалаудың теория мен әдістемесінің негізін салушы болып саналады. Ол тәрбие процесін «педагогикалық өндіріс» ретінде қарастыра отырып «тәртіп техникасы», «педагогтың тәрбиеленушімен әңгімелесу техникасы», «мадақтау және жазалау техникасы», «өзін-өзі басқару техникасы» әдістемесін жетілдіріп, тәжірибеге енгізді [1, 235 б.].

Зерттеу материалдары және әдістері. Тәжірибеде кез-келген басқару объектісінің, мақсатының және құралдарының болуын қарастырады қамтиды. Тәрбие процесін педагогикалық басқарудың пәні тәрбиеленушілердің өмірі болып табылады; мақсаты – оларда әлеуметтік және моральдық жағынан жетілген тұлғаның маңызды қасиеттерін қалыптастыру; құралы – басқару субъектілерінің қызметі, олар жүзеге асыратын функциялар, формалар мен әдістер екені анық. Сондықтан жастарды тәрбиелеу процесі басқарылуы керек, дегенмен оны қамтамасыз ету күрделі процесс екенін білеміз. Қиындық тек тұлғаның жеке басына әсер етудің көпфакторлылығымен, қарама-қайшылықпен, көбінесе бұл әсердің өзара ерекшеленуімен ғана емес, сонымен бірге тәрбиенің нәтижелері бірден көрінбеуі мүмкін, сонымен қатар олар негізінен осы процестегі белсенділікке, қалыптасқан қажеттіліктерге, мінез-құлық үлгілеріне, жақын ортаның сипатына, оның әсер ету күшіне байланысты. Қазіргі технология өте тез

жылдамдықпен дамып отырған кезеңде педагог тәрбие жұмысын жобалау мен жүзеге асырудың заамануи технологияларын пайдалану қажет.

Тиімді басқару оның циклдік жағдайында қамтамасыз етіледі. Бұл дегеніміз, кез-келген тәрбие жобасы логикалық аяқталған төмендегі компоненттер кіретін цикл болып табылады:

- ұжымның және жекелеген білім алушылардың тәрбиелік деңгейін бастапқы диагностикалау (тәрбиелік деңгейін мониторингтеу);
- білім беру мақсаттарының, міндеттерінің мониторингінің алынған нәтижелері негізінде тұжырымдау (мақсат қою);
- жеке тұлғаның, ұжымның қажетті қасиеттерін, сипаттамаларын дамытуды жобалау және қажет болған жағдайда қажетті түзетулер енгізу;
- ұжымдағы тәрбие жұмысы жүйесінің тұжырымдамалық негізін және процесс моделін (модельдеу) әзірлеу;
- тәрбие жұмысының нақты бағдарламаларының мазмұнын жоспарлау, әзірлеу;
- тәрбиелік әсерді ұйымдастыру; әрбір жеке тұлғада, ұжымда болып жатқан өзгерістер туралы ақпарат жинау; қажет болған жағдайда қажетті түзетулер енгізу;
- қорытынды диагностикалау, қол жеткізілген нәтижелерді тұлғаның бастапқы даму деңгейімен салыстыру (сапа мониторингі) [2, 553-556 бб.].

Тәрбиелік әсердің аталған буындары тығыз, логикалық өзара байланыста болады, бұл оңтайлы нәтижеге қол жеткізуге ықпал етеді және жеке тұлғаның, ұжымның одан әрі дамуын қамтамасыз ететін тиісті күрделі мақсаттармен, міндеттермен жаңа циклды жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Ендігі тұста жобалау ұғымын талдап өтсек. «Жобалау» ұғымы сөзбе-сөз «жобалау, жоба жасау», «бір нәрсені жоспарлау, жасау» дегенді білдіреді. Ал тәрбие жұмысын жобалау» ұғымы болжау негізінде ұжымда тәрбие жұмысының перспективалық стратегиясын әзірлеуге бағытталған педагогикалық қызметті білдіреді [3, 108]. «Болжау» ұғымы алдағы даму идеясымен және қолда бар ғылыми мәліметтер негізінде қандай да бір құбылыстардың немесе оқиғалардың нәтижесімен байланысты. Тәрбие жұмысын жобалау педагогикалық қызметі – бұл диагностикалық тұжырымдалған мақсат негізінде білім алушылар мен білім алушылар ұжымының жеке басының дамуын болжау процесі және соған сәйкес перспективалық білім беру нәтижелерін ұсынуға мүмкіндік беретін оқу процесін ұйымдастырудың белгілі бір стратегиясы.

Жобалау нұсқаларының бірі – тәрбие жүйесінің моделі, оның негізінде тәрбие жұмысының стратегиясы жасалады. Соңғысы, әдетте, тәрбие жұмысын жоспарлаудың негізін құрайтын әртүрлі бағдарламалар жиынтығын (іс-шаралар, ұжымдық шығармашылық іс-шаралар және т.б.) қамтиды. Жоспарлау дегеніміз – кез-келген іс-шараның жоспарын құру немесе бір нәрсені дамыту жобасын жасау.

Тәрбие жұмысының нысандарын жобалау – бұл тәрбиеші мен тәрбиеленушілердің тұлғасын дамыту және әлеуметтендіру, сондай-ақ оны практикалық іске асыруға жеткізу мақсатында өзара іс-қимылының белгілі бір тәртібінің (рәсімінің) прототипін жасау технологиясы. Тәрбие жұмысы нысанының жобасы-нақты шектеулі уақыт кезеңінде тәрбие процесіне қатысушылардың өзара іс-қимылының нақты стратегиясын және осы тактиканың нәтижелерін айқындайтын құжат.

Тәлімгер тәрбие жұмысының жобалық қызметінің нәтижесінде: педагогикалық мәселенің немесе жағдайдың стандартты емес шешімдерін шығарады;

- тәрбие жұмысының әлеуетті жаңа нысандарын құру немесе қолда барын түбегейлі өзгерту есебінен тәрбие жұмысын жетілдіреді;
- практикалық маңызы бар, өйткені ол тәрбие субъектілерінің өзара әрекеттесу процесін өзгертуге, қалыптасқан қайшылықтар мен проблемаларды жеңуге бағытталған;
- іздестіру қызметін де, ойластырылған педагогтарды ғана емес, сонымен қатар білім алушыларды, олардың ата-аналарын іс жүзінде жүзеге асыру жөніндегі қызметті де жандандырады;

- ұжымдық қатынастарды дамыту және тәрбие жұмысының нысанын нәтижелі ұйымдастыру үшін қуатты мотиватор ретінде әрекет етеді;

- іс жүзінде нысанды ұйымдастыру үшін бастамашыл студенттерді анықтауға мүмкіндік береді;

- тәрбиеленуші мен тәрбиеші арасындағы серіктестік қатынастарды бастайды, өйткені ол шешім жолын бірлесіп іздеуді және қызметтің барлық мүмкін жақтарын ойластыруды ұсынады;

- педагогтің шығармашылығын, тәрбие жұмысындағы қайшылықтар мен проблемаларды көру қабілетін дамытады, оны алдағы іс-әрекеттерді жүйелі және мақсатты түрде түсінуге ынталандырады.

Сонымен, тәлімгердің тәрбие жұмысы формалары мен тәсілдері қандай? Тәрбие педагогикасы соңғы бірнеше онжылдықта айтарлықтай өзгерістерге ұшырады. Педагог тәрбие жұмысын жоспарлап, тәрбиеленушілер пассивті отыруға, бастамашылдық танытпай, жай ғана қатысушы ретінде болу артта қалды. Мысалы, бірлескен тәрбие жұмысын жүргізу тәсілін алайық. Мұнда топтық жұмыс, өкілеттік беру, уақытты басқару, ынтымақтастық, шешім қабылдау және әлеуметтік дағдылар сияқты құнды әлеуметтік дағдыларды дамытуға көмектеседі. Бірлескен іс-шаралар арқылы студенттер де өздерінің өзін-өзі тануымен жұмыс істей бастайды, өйткені олар өздерінің күшті жақтарын бағалап, дағдыларына қарай жобаладағы рөлін таңдайды. Топтың барлық мүшелерінің нәтижеге жауапты болуы олардың әрекеттері бүкіл топқа қалай әсер ететінін үйретеді. Тәрбиеленушілер топтық жұмыс, тайм-менеджмент, ынтымақтастық, әлеуметтік дағдылар және т.с.с. сияқты сапаларға ие болады.

Бүгінгі таңда оқу-тәрбие процесі жеке тұлғаның өзін-өзі дамытуын бастауы керек, әр оқушыға өзіндік білім беру траекториясы мен өмір салтын ұсынуы керек. Сөзсіз, «белсенділік» ұғымы оқу-тәрбие процесіндегі бастапқы абстракция, сондықтан білім беру ортасын жүйелі жобалау мұғалімнің жобалық әрекетін де қамтиды. Құзырлы болу педагогикалық іс-әрекетті жүзеге асыру, кәсіби функциялардың тұтас кешенін, соның ішінде талдау, мақсат қою, жоспарлау, жобалау, ұйымдастыру, қарым-қатынас, рефлексияны орындау қабілетін білдіреді, бұл білім беру процесінде жаңа оқу-педагогикалық негізде шешілуі тиіс. Педагогикалық жобалаудың мәні педагогикалық проблемаларды және олардың пайда болу себептерін анықтау және талдау ғана емес: ол құндылық негіздері мен стратегияларын құруға, мақсаттар мен міндеттерді анықтауға, инновациялық процестерге негізделген педагогикалық жобаны жүзеге асырудың әдістері мен құралдарын іздеуге бағытталған. және білім беру жүйесін сапалы түрде жетілдіруге, оның мәнін тереңірек түсінуге бағытталған. Педагогикалық дизайн оқу процесін жетілдіруге бағытталған, ол тек білім мен қызмет әдістерін алуға ғана емес, сонымен қатар бакалаврларды қазіргі заманғы экологиялық жағдайларға бейімдеуге бағытталуы керек.

Педагогикалық іс-әрекеттегі де, педагогикалық жобалаудағы да маңызды кезеңдері диагностика, болжау, модельдеу, жобалау болып табылады және сонымен қатар аталған кезеңдер жеке іс-әрекеттер болып табылады.

Дискуссия және талдау. Оқытудың қандай деңгейіндегі болсын педагог-тәлімгер болсақ та, оқу-тәрбие жұмысының біртұтастығын қамтамасыз ету және ілім алушылардың қызығушылығын сақтау үшін осы заманауи озық тәрбиелеу тәжірибелерін білу қажет. Тәрбиелеудің жаңа әдістері физикалық және виртуалды іс-шараларға біріктірілді, бұл тәрбие процесін және білімді есте сақтауды айтарлықтай жақсартты. Осыдан барып шығатыны тәлімгер-педагогтің құзіреттіліктерінде де өзгерістер туындады. Атап айтқанда:

1. Тәлімгердің медия, яғни цифрлық технологияларды пайдалану құзіреттіліктерінің болуы. Өйткені біз ақпарат дәуірінде жұмыс жасап жатырмыз. Нақтылай кетсек, бұл медия және медия технологиялар, медия ақпарат көмегімен кәсіби педагогикалық мәселелерді тиімді шеше алу қабілеті. Қазіргі заманғы цифрлық

технологияларды пайдалана отырып тәрбие беру студенттерді қажетті білім мен дағдылармен жабдықтап қана қоймай, сонымен қатар олардың ұжымдағы және жалпы қоғамдағы тұлғааралық қатынастарын үйлестіруге, отбасының, жалпы қоғамның әсерін талдауға міндетті заманауи мұғалімдердің кәсіби қызметінің маңызды бөлігі болуы керек.

2. Психологиялық білімдерін үнемі жетілдіріп отыруы;

3. Коммуникативтік қабілеттерінің болуы және т.с.с.

4. Кәсіби ұтқырлықты тәрбие процесінде пайдалану алуы. Яғни, ол кез-келген жерде, стандартты емес жағдайларда тәрбие әдістерін пайдалануға дайын болуы қажет.

Тәрбие процесінің жүйелі құрылысының негізінде білім алушылардың аудитория аудиториядан тыс іс - әрекеттерін ұйымдастыру, тәрбие жүйесінің келесі деңгейлерінде іске асыру жатыр:

- тәрбие жүйесінің мақсаты олардың әлеуметтік-психологиялық қорғалуын ескере отырып, тәрбиеленуші мен тәрбиешінің жеке басының дамуы мен өзін-өзі жүзеге асыру жағдайларын оңтайландыру болуы керек. Бірыңғай тәрбие беру жүйесі жоқ, өйткені оны жобалау және іске асыру процесіне оқу орнының түрі, жетекші идея, педагогтердің тәрбиелік әлеуеті, студенттердің контингенті және оның әлеуметтік сипаттамасы, ата - аналардың әлеуметтік тапсырысы, тәрбиенің материалдық базасы, әлеуметтік-мәдени ортаның ерекшеліктері әсер етеді;

- ғылыми-әдістемелік (базалық педагогикалық қағидаттар мен тәрбиеге көзқарастардың келісілген бірлігі деңгейі);

- бағдарламалық-әдістемелік (тәрбие бағдарламаларының жүйелік кешенінің жұмыс деңгейі, оқыту мен тәрбиелеудегі «олқылықтарды» жою, тәрбиенің құндылық мазмұнын білім беру қызметіне интеграциялау);

- ұйымдастырушылық-практикалық (педагогтар ұжымының, білім алушылар мен олардың ата - аналарының практикалық тәжірибе сабақтастығы мен келісілген өзара іс - қимыл деңгейі) [4, 88 б.].

Ресей зерттеушісі М. А. Горшкованың тұжырымынша, қазіргі жағдайда тәрбие процесі әлемдік қоғамдастықтың қазіргі даму тенденцияларын, ақпараттық ортаның кеңеюін, еңбек әлеміндегі өзгерістерді ескере отырып құрылуы керек [5, 83-87 бб.]. Бұл білім алушының өзін - өзі жүзеге асыруы сияқты тәрбиенің маңызды нәтижесіне ықпал етеді. Осыған дейін қалыптасқан және бүгінгі күні өзектілігі артып отырған тұлғалық-ізігіліктік бағдарлану тәсілдері басшылыққа алынады, яғни: - ізгілік (адамның экологиясын, оның физикалық және рухани денсаулығын сақтау, өмірдің мәнін түсіндіру, жеке бас бостандығы мен адамгершілік қағидаттарын сіңіру), мәдени жасампаздық (адамды мәдениет арқылы тәрбиелеу, атап айтқанда, интеллект – эмоция – сенім – рухани), әлеуметтендіру (тәлімгер мен тәрбиеленушінің біріккен іс-әрекеті нәтижесінде тұлғаның әлеуметтеу жұмысы іске асады); - тәрбиеленушілердің құндылық бағдарларын диагностикалау және тәрбиешінің өзінің педагогикалық құндылықтарын түсінуі; - тәрбие жұмысының нысанын жобалаудың қоғамдағы тіршілік пен мінез-құлықтың қоғамдық бағдарларының және тәрбиеленушілер үшін жеке маңызды құндылықтардың бірлігіне бағытталуы; - тәрбие жұмысының әзірленетін нысаны тәрбиеленушілердің құндылық-семантикалық бағдарларды өзектендіру және іске асыру, оларды дамыту жөніндегі мағыналық қалыптастырушы қызметін көздеуге тиіс, - педагогикалық жобалаудың жалпы принциптерін ескере отырып, тәрбие жұмысының формаларын жобалау кезінде құндылық-семантикалық бағдар принципін қамтамасыз ету қажет.

Сонымен, педагогикалық дизайн:

- оны концепция ретінде көптеген авторлар талдаса да, әлі күнге дейін оның бірыңғай түсіндірмесі жоқ;

- қандай да бір өнертабысқа (инновацияға) негізделген, алайда, инновацияны анықтаушы ретінде «инновация» терминінің мәні осы ұғымнан айырмашылығы соңғы кезде ғана қолданыла бастады;

- бакалаврлар арасында дұрыс көзқарастарды қалыптастырудың негізі болып табылады, сонымен қатар әлеуметтік-мәдени контекст пен дамудың күрделі мәселелерін шешу мақсатында педагогикалық процесті диагностикалау, болжау, модельдеу және жобалау қабілетін білдіреді;

- әрекеттің қолданбалы білім алуға және ғылыми білім қозғалысына бағытталған педагогиканың құрамдас бөлігі қалай; педагогика өзінің конструктивті-техникалық функциясын жүзеге асыру арқылы алатын қолданбалы білімдер педагогикалық шындықты қажетінше көрсетеді;

- білім беруді жетілдірудің көптеген ірі, бұрын жасалынған тәсілдерін қамтитын білім берудегі күрделі құбылысты білдіреді, бірақ біздің зерттеу үшін ең маңыздысы жүйелік, белсенділік және синергетикалық тәсілдер;

- келесі кезеңдерді қамтиды: диагностикалау, болжау, модельдеу және жобалау; аталған кезеңдердің әрқайсысы мақсат қою, жоспарлау, орындау және бақылауды қамтитын жеке педагогикалық әрекет болып табылады; педагогикалық жобалаудың әрбір кезеңінің соңғы нәтижесі диагностика, болжам, модель және жоба болып табылады.

Қорытынды. Ойымызды қорытындылай келе қазіргі білім беру жүйесі тәлімгердің жұмыс мазмұнына өзгерістер енгізіп жатыр деп айта аламыз. Жалпы педагогикалық жобалау, педагогикалық іс-әрекеттің жеке мағынасын ескере отырып жүзеге асырылады. Жоба педагогикалық іс-әрекеттің құндылықтарын анықтаудан басталады. Тәрбие жұмысының формасын жобалау кезінде білім алушылардың құндылықтарын, олардың өмірлік көзқарастары мен ұмтылыстарын ескеру, көрсету маңызды екенін ескеруіміз қажет.

Ақпараттық дәуір, оның ішіне білім беру жүйесін цифрландыру тәрбие процесін жаңа тәсілдермен басқаруға мүмкіндіктер туғызып отыр. Тәрбиенің педагогикалық жобасын тиімді іске асыру педагогтың шығармашылық, ғылыми, жүйелілік принциптерін басшылыққа алып жұмыс жасауына байланысты деп тұжырымдаймыз.

Әдебиеттер:

[1] **Волынкин, В.И.** Педагогика в схемах и таблицах: учебное пособие/В. И.Волынкин Ростов-н/Д. – Феникс, 2008. – 282 стр.

[2] **Подласый, И.П.:** в 3-х книгах.: кн.3: Теория и технология воспитания: учебник для студентов вузов. М. – Владос, 2007. – 463 с.

[3] **Мынбаева, А.К.** Основы педагогика высшей школы. Учебное пособие. – Алматы: Дайк-Пресс, 2008. – 144 с.

[4] **Артюхиной, А.И.** Педагогика и методика преподавания в высшей школе: учебно-методическое пособие/ Под ред. – Волгоград, 2016. – 246с.

[5] **Горшкова, М.А.** К вопросу о сущности воспитательной системы/ //Известия Саратовского университета. Серия Философия. Психология. Педагогика, 2015. – Т.1, вып.2. – С. 83–87.

[6] **Исакова, Г.О.** Білім алушылардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың жүйелілік әдісі туралы // Қазақстанның ғылымы мен өмірі Хабаршысы ғылыми-көпшілік журналы, 2018. – №6(66). – Б. 112-115.

[7] **Оконь, В.** Введение в общую дидактику / пер. с польск. – М.: Высшая школа, 1990. – 382 с.

[8] **Беспалько, В.П.** Слагаемые педагогической технологии. – М: Педагогика, 1989 – 192 с.

References:

[1] **Volynkin, V.I.** Pedagogika v shemah i tablicah: uchebnoe posobie/V. I.Volynkin Rostov-n/D. – Feniks, 2008. – 282 str. [in Russian]

[2] **Podlasyj, I.P.** v 3-h knigah.: kn.3: Teorija i tehnologija vospitanija: uchebnik dlja studentov vuzov. M. – Vlados, 2007. – 463 s. [in Russian]

- [3] **Мынбаева, А.К.** Osnovy pedagogika vysshej shkoly. Uchebnoe posobie. – Almaty: Dajk-Press, 2008. – 144 s. [in Russian]
- [4] **Artjuhinoj, A.I.** Pedagogika i metodika prepodavaniya v vysshej shkole: uchebno-metodicheskoe posobie/ Pod red. – Volgograd, 2016. – 246s. [in Russian]
- [5] **Gorshkova, M.A.** K voprosu osushhnosti vospitatel'noj sistemy/ //Izvestija Saratovskogo universiteta.SeriyaFilosofija. Psihologija.Pedagogika, 2015. – T.1, vyp.2. – S. 83–87. [in Russian]
- [6] **Isakova, G.O.** Bilim alushylardyń kәsibi quzyrettiligin qalyptastyrudyn zhүjelilik әdisi turaly // Qazaqstannyn gylymy men әmiri Habarshysy gylymi-kopshilik zhurnaly, 2018. – №6(66). – B. 112-115. [in Kazakh]
- [7] **Okon', V.** Vvedenie v obshhuju didaktiku / per. s pol'sk. – M.: Vysshaja shkola, 1990. – 382 s. [in Russian]
- [8] **Bespал'ko, V.P.** Slagaemye pedagogicheskoy tehnologii. – M.:Pedagogika, 1989. – 192 s. [in Russian]

ХАРАКТЕР ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ПРОЕКТИРОВАНИЯ СИСТЕМЫ ВОСПИТАНИЯ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Муханова М.Ж., магистр педагогических наук
Үйсінбаева Е.Б., магистр педагогических наук
Билтекенова Г.Б., магистр педагогических наук

Кызылординский университет имени Коркыт Ата, г.Кызылорда, Республика Казахстан

Аннотация. В статье описаны способы использования современных методов, форм и технологий в системе воспитания. Отражаются особенности педагогического проектирования воспитательного процесса. Наряду со сложившимися технологиями педагогического проектирования определяются современные пути. Рассматриваются особенности работы воспитателя. Обновление содержания отечественной образовательной сферы с целью ее интеграции в мировое образовательное пространство, появление новых парадигм обучения и воспитания требует совершенствования современной образовательной индустрии. Образование становится одним из важнейших государственных ресурсов современного общества. Чтобы не отставать от современных тенденций, происходящих в мире, наша страна осваивает все новшества.

В данной статье, анализируя передовые исследования и методическую работу на практике страны, мы определили основные методические аспекты и проблемы исследования на основе системности.

В статье подробно рассказывается об основных компетенциях, обеспечивающих компетентность будущего специалиста в любой сфере в системе воспитания, о методах, применяемых при разработке и освоении модели системы воспитания.

Ключевые слова: педагогическое проектирование, цель, планирование, воспитание, система.

THE NATURE OF PEDAGOGICAL DESIGN OF THE EDUCATIONAL SYSTEM IN MODERN CONDITIONS

Mukhanova M.Zh., master of pedagogical sciences
Uisinbayeva Y.B., master of pedagogical sciences
Biltekenova G.B., master of pedagogical sciences

Korkyt Ata Kyzylorda University, Kyzylorda city, The Republic of Kazakhstan

Annotation. The article describes the ways of using modern methods, forms and technologies in the education system. The features of the pedagogical design of the educational process are reflected. Along with the established technologies of pedagogical design, modern ways are determined. The features of the teacher's work are considered. Updating the content of the native educational sphere in order to integrate it into the global educational space, the emergence of new paradigms of education and

upbringing requires the improvement of the modern educational industry. Education is becoming one of the most important state resources of modern society. In order to keep up with the current trends taking place in the world, our country is mastering all the innovations.

In this article, analyzing advanced research and methodological work in the practice of the country, we have identified the main methodological aspects and problems of research based on consistency.

The article describes in detail about the main companies that ensure the competence of a future specialist in any field in the education system, about the methods used in the development and development of the model of the education system.

Keywords: pedagogical design, goal, planning, education, system

Қолжазбаларды рәсімдеу жөнінде авторларға арналған нұсқаулық

«Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университетінің Хабаршысы». Педагогика және психология журналына мақала жариялау үшін дайын ғылыми жұмысты автор(лар) vestnik.korkyt.kz сайтындағы Онлайн мақала жіберу жүйесі арқылы, арнайы нұсқаулықты пайдаланып жіберуге болады. Мақала Windows 10 оперативті жүйесіндегі Word форматында Times New Roman шрифтіне жазылуы қажет (Осы талапта жазылмаған мақала автоматты түрде қабылданбайды). Жарияланым тілдері – қазақша, орысша, ағылшынша.

Журналда жариялау үшін жұмыс мәтінін ұсына отырып, автор өзі туралы барлық мәліметтердің дұрыстығына, мақалада плагиат пен әдебиеттерді заңсыз алып пайдаланудың басқа түрлері жоқтығына, пайдаланылған барлық мәтін, кестелер, сызбалар, суреттердің тиісті түрде рәсімделуіне кепілдік береді.

Автор мақаланы сөздердің өзара үйлесімділігін қадағалай отырып, педагогика, психология ғылымдары мен білім беру саласындағы заманауи, іргелі, қолданбалы мәселелері бар ғылыми жаңалықтар мен практикалық құндылықтарды, сондай-ақ академиялық адалдық принциптерін сақтай отырып орындауы қажет.

- мәтінді, ойларды, гипотезаларды, қорытындыларды, әдістерді, зерттеу нәтижелерін, кестелерді, кодтарды, суреттерді және басқа авторларға және мәтінді пайдалану дереккөзіне сілтеме жасамай жұмыстарды пайдалану және (немесе) иелену, сондай-ақ басқа тілден аударылған мәтінді пайдаланумен қоса мағынаны өзгертусіз сөздерді және пікірлерді синонимдік ауыстырумен басқа авторлардың мәтінін пайдалануға (плагиат) болмайды;

- жоқ дереккөздерге сілтеме жасау, дәйексіз деректерді және (немесе) нәтижелерді, жазуларды немесе олар туралы хабарламаларды ұсынбайды;

(ғылыми зерттеулердің) нәтижелері болуы керек. Мақаладағы дәйексөз тізімінде тек рецензияланған әдебиет көздері, мақала құрылымына сәйкес DOI индексін иемдеген ақпарат көздері болуы тиіс.

Теориялық ғылыми мақалалар абстракция, синтез, талдау, индукция, дедукция, формализация, идеализация, модельдеу сияқты әдістерімен зерттеулер нәтижелерін қамтуы тиіс. Логикалық заңдар мен ережелер басым мәнге ие болуы қажет.

Эмпирикалық сипаттағы ғылыми еңбектерде бірқатар теориялық әдістер қолданылғанымен, олар биология ғылымында қолданылатын өлшеу, бақылау, эксперимент әдістеріне көбірек сүйенуі керек.

Сонымен қатар, мақалада жаңа ғылыми нәтижелер, ережелер, ұсынымдар мен қорытындылар болуы қажет. Жиынтық педагогика және психология бойынша жаңа ғылыми жетістік ретінде айқындалған жаңа, ғылыми негізделген теориялық, ғылыми-зерттеу нәтижелерінен немесе қазақстандық ғылымның дамуына үлес қосатын ғылыми негізделген шешімдерден тұруы тиіс.

Ішкі бірлігінің болуын, мақалада барлық бөлімдері мен ережелері логикалық түрде өзара байланысты болуын; ғылыми ережелер, алынған нәтижелер мен ұсынымдар мақалада қойылған мақсаттар мен міндеттерге сәйкес болуы қажет.

Мақала құрылымы мен безендірілуі:

1. Мақала көлемі 6-12 бет аралығында болуы тиіс (әдебиеттер тізімі мен аннотацияларды қоспағанда 6 беттен кем болмау).

2. Мақаланы құру схемасы: беті – А4, кітаптық бағдар, туралау – ені бойынша. Сол жақ, үстіңгі және төменгі жақтарындағы ашық жиектері – 2,5 см, оң жағында – 2,0 см. Шрифт: тип – Times New Roman, өлшемі (кегль) - 12

- МРНТИ индексі – бірінші жолы, жоғарыдан, сол жақта (<http://grnti.ru>).

- DOI индексі (журнал редакциясында беріледі);

- Мақала атауы – ортасына қалың қаріппен (12 шрифт).

- Автордың (лардың) аты-жөндерінің бірінші қарпі мен тегі – ортаға, қалың қаріппен; (11-шрифппен, авторлар саны - 5-тен артық болмауы тиіс)

- Ұйым, қала, елдің толық атауы (егер авторлар түрлі ұйымдарда жұмыс істесе авторлардың тегінің жанына бірдей таңба және тиісті ұйымды қою қажет, авторлардың электронды поштасы, орсид номері түсуі қажет) – ортаға, курсив.

- **Аңдатпа** түп нұсқа тілінде (150-300 сөз; мақала құрылымын сақтай отырып), өлшемі (кегль) – 11

- **Тірек сөздер** – қазақ, орыс, ағылшын тілдерінде (3-5 сөз/сөз тіркестері), өлшемі - (кегль) 11.

- **Негізгі мәтін** (12 шрифт, аралық интервал - 1, «азат жол» - 1,25 см) құрылымы:

3) **кіріспе:** тақырыптың таңдалуын негіздеу, тақырыптың немесе мәселенің өзектілігі, объектіні, тақырыпты, мақсаттарды, міндеттерді, әдістерді, тәсілдерді, гипотезалар мен жұмыстың маңыздылығын анықтау.

4) **зерттеу материалдары мен әдістері:** материалдар мен жұмыс барысы сипаттамасынан, сондай-ақ пайдаланылған әдістердің толық сипаттамасынан тұруы тиіс. Бұл бөлімде мәселенің қалай зерттелгені сипатталады: бұрын жарияланған белгіленген рәсімдерді қайталамай-ақ егжей-тегжейлі ақпарат; материалдар мен әдістерді пайдалану кезінде жаңалықты міндетті түрде енгізе отырып, жабдықты (бағдарламалық жасақтаманы) сәйкестендіру және материалдарды сипаттау қолданылады. Кестелер, суреттер жасалған сілтемеден кейін орналастырылуы керек.

Иллюстрациямен жазу өлшемі (кегль – 11) болуы керек. Суреттер анық, таза, сканерленбеген болуы керек. Мақалада мәтінде сілтемелер бар формулалар ғана нөмірленеді. Жалпыға мәлім аббревиатуралар мен қысқартуларды қоспағанда, барлық аббревиатуралар мен қысқартулар мәтінде бірінші рет қолданылған кезде ашып жазылуы тиіс. Мәтінде сілтемелер тік жақшада көрсетіледі. Сілтемелер мәтінде қатаң түрде нөмірленуі керек. Мәтіндегі әдебиетке бірінші сілтемеде [1], екіншісі - [2] және т. б. нөмірі болуы тиіс. Жарияланбаған жұмыстарға сілтеме жасауға жол берілмейді. Лицензияланбайтын басылымдарға сілтеме жасауға жол берілмейді.

5) **нәтижелер/талқылау:** зерттеу нәтижелерін талдау және талқылау келтіріледі.

6) **қорытынды/қорытындылар:** осы кезеңдегі жұмысты қорытындылау; автор айтқан ұсынылған тұжырымның ақиқатын растау. Қорытындылар белгілі бір ғылыми саладағы зерттеу нәтижелерін жалпылау үшін, ұсыныстарды немесе одан әрі жұмыс істеу мүмкіндіктерін сипаттай отырып қолданылуы керек. Жұмысты қаржылық қолдау туралы ақпарат бірінші бетте сілтеме түрінде көрсетіледі

7) **әдебиеттер тізімі** (өлшемі (кегль) – 11, пайдаланылған әдебиеттер саны – 15-тен кем болмауы тиіс). Әдебиеттер тізімінде кириллицада ұсынылған жұмыстар болған жағдайда әдебиеттер тізімін екі нұсқада ұсыну қажет: біріншісі – түпнұсқада, екіншісі – романизацияланған алфавитпен (транслитерация).

Романизацияланған әдебиеттер тізімі келесі түрде болуы керек: автор (лар) (транслитерация) (<http://www.translit.ru>) → (жақшадағы жыл) → транслитерацияланған нұсқадағы мақала атауы [мақала атауын ағылшын тіліне квадрат жақшамен аудару], орыс тіліндегі дереккөздің атауы (транслитерация немесе ағылшын атауы-бар болса), ағылшын тіліндегі белгілері бар. Мысалы:

[5]Бакирулы К.,Тохетова Л.А., Ершин З.Р., Касымжанов М.Т. Влияние ионизирующего излучения на ростовые процессы растений риса и ячменя при использовании ускорителя электронов АО «Парк ядерных технологии» Вестник НАЦИОНАЛЬНОГО ЯДЕРНО-го ЦЕНТРА РК., Выпуск 1(65), г.Курчатов. март, 2016.

[5] Bakiruly, K.,Tohetova L.A., Ershin Z.R., Kasymzhanov M.T. Vlijanie ionizirujushhego izlucheniya na rostovye processy rastenij risa i jachmenja pri ispol'zovaniiem uskoritelja jelektronov АО «Park jadernyh tehnologii» Vestnik NJaC RK., Vypusk 1(65), g.Kurchatov. mart.2016. [in russian]

ГОСТ бойынша Кохберг Л., Кузнецова Т. Стратегия-2020: Новые контуры российской инновационной политики //Foresight-Russia. - Т. 5, № 4. -С. 8-30.

Қазақ және орыс тілдеріндегі әдебиеттер тізімін рәсімдеу стилі ГОСТ 7.1-2003 «Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления» талабына сәйкес жүргізіледі.

8. Авторлар туралы мәліметтер: (автордың(лардың) аты-жөні, ұйымның толық атауы, қаласы, елі, байланыс деректері: телефоны, эл.пошта, орсид номері) 3 тілде.

9. Редакцияға келіп түскен мақаланың рәсімделуі талапқа сай болса, антиплагиат бағдарламасынан өткізіледі. Түпнұсқалылығы 80% - дан жоғары көрсеткіште болған мақала редакция құрамының қарауына жіберіледі. Ал 80% - дан төмен болған мақала автордың толықтыруына жіберіледі. Ал, екінші рет өткізілген жағдайда тиісті көрсеткіш болмаса жарияланымға қабылданбайды (Антиплагиаттан 1-ші рет өткізу құны – 1500 тг, сол мақаланы 2-ші рет өткізу – 1000 тг). Резеценттердің оң пікірінен соң мақала журналға қабылданып, авторға төлем жасау жөнінде хабарлама жіберіледі. Автор төлемақының түбіртегін редакцияның электронды почтасына жіберуге міндетті (Pedagogy_Journal@korkyt.kz).

Мақала құны:

«Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университетінің Хабаршысы. Педагогика және психология» сериясы журналы үшін бір мақала құны – 5000 теңге.

Төлем үшін:

Университет мекен жайы: 120014, Қазақстан Республикасы, Қызылорда қ, Айтеке би көшесі, 29а.

«Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті» КеАҚ ҚР ҒЖБМ

Реквизиттері: "Қазақстан Халық банкі" АҚ

СТН 331000037638

БСН 960540000620

ЖСК KZ 276017201000000125

БСК HSBK KZ KX

КБе-16

ТТК-859

Руководство для авторов по оформлению рукописей

Готовая научная работа для публикации в журнале «Вестник Кызылординского университета имени Коркыт Ата. Серия Педагогика и психология» может быть подана автором (авторами) через систему онлайн подачи статей на сайте vestnik.korkyt.kz, используя специальные инструкции. Статья должна быть написана в формате Word в Windows 10 шрифтом Times New Roman (статья, не написанная в соответствии с этим требованием, не будет принята автоматически). Язык публикаций казахский, русский, английский.

Представляя текст работы для публикации в журнале, автор гарантирует правильность всех сведений о себе, отсутствие плагиата и других форм неправомерного заимствования в рукописи, надлежащее оформление всех заимствований текста, таблиц, схем, иллюстраций. Авторы должны составлять статьи, основанные на научном открытии и практической ценности, а также принципах академической честности, и соблюдать взаимную гармонию слов, сочетая современные фундаментальные и прикладные вопросы в области биологических наук и образования.

Не допускается использование текста других авторов с синонимичной заменой (плагиат) переведенного с другого языка; использование и (или) право собственности на текст, идеи, гипотезы, выводы, методы, результаты исследований, таблицы, коды, изображения и произведения без ссылки на других авторов и источник использования текста, а также слова и мнения без изменения в том числе с использованием текста; ссылаться на несуществующие источники, не представлять противоречащие друг другу данные и (или) результаты, записи или уведомление по ним.

Перечень цитирования в статье должен содержать только рецензируемые источники литературы, информационные источники, которые присвоившие индекс DOI в соответствии со структурой статьи. Теоретические научные статьи должны включать результаты исследований с помощью таких методов, как абстракция, синтез, анализ, индукция, вывод, формализация, идеализация, моделирование. Логическая законодательная и нормативная база должна иметь преимущественную силу. Хотя в научных трудах эмпирического характера используется ряд теоретических методов, в них следует в большей мере опираться на методы измерения, наблюдения, эксперименты, применяемые в биологической науке. Кроме того, в статью следует включить новые научные результаты, положения, рекомендации и заключения. Совокупность должна состоять из новых, научно обоснованных теоретических, научно-исследовательских результатов по биологии, определенных в качестве нового научного достижения или научно обоснованные решения, которые вносят вклад в развитие Казахстанской науки.

Все разделы и положения статьи должны иметь логическую связь; научные положения, результаты и рекомендации должны соответствовать целям и задачам статьи.

Структура и оформление статьи:

- 1) Объем статьи в пределах от 6 до 12 страниц (без списка литературы и аннотации).
- 2) Схема построения статьи (страница – А 4, книжная ориентация, поля с левой, верхней и нижней сторон – 2,5 м, с парвой – 2,0 мм.. Шрифт: тип – Times New Roman, размер (кегель) - 12):
 - индекс МРНТИ - первая строка сверху слева (<http://grnti.ru>).
 - индекс DOI (предоставляется редакцией журнала);
 - Название статьи – прописными буквами, выравнивание по центру полужирным шрифтом, размер (кегель) - 12.
 - Инициалы и фамилию автора(ов) – выравнивание по центру, размер (кегель) – 11, количество авторов статьи не должно превышать пяти человек.
 - Полное наименование организации, город, страна (если авторы работают в разных организациях, необходимо поставить одинаковую цифру около фамилии автора и

соответствующей организации, адрес электронной почты авторов, номер орсид) – выравнивание по центру, курсив, размер (кегель) - 11.

- **Аннотация** на языке оригинала (150-200 слов; сохраняя структуру статьи) размер (кегель) - 11.
- **Ключевые слова** (на казахском, русском, английском от 5 до 8 слов/словосочетаний) размер (кегель) - 11.
- **Основной текст** (12 шрифт, межстрочный интервал - 1, отступ «красной строки» - 1,25 см)
- структура:

3) **Введение:** обоснование выбора темы; актуальность темы или проблемы, определение объекта, предмета, целей, задач, методов, подходов, гипотезы и значения работы.

4) **Материалы и методы исследования:** должны состоять из описания материалов и хода работы, а также полного описания использованных методов. В этом разделе описывается, как проблема была изучена: подробная информация без повторения ранее опубликованных установленных процедур; используется идентификация оборудования (программного обеспечения) и описание материалов, с обязательным внесением новизны при использовании материалов и методов. Таблицы, рисунки необходимо располагать после упоминания.

С каждой иллюстрацией должна следовать надпись (размер (кегель) – 11). Рисунки должны быть четкими, чистыми, несканированными. Названия рисунков и таблиц, полужирные 11 шрифтом. Показатели таблицы оформляются шрифтом 11.

В статье нумеруются лишь те формулы, на которые есть ссылки в тексте. Все аббревиатуры и сокращения, за исключением заведомо общеизвестных, должны быть расшифрованы при первом упоминании в тексте. В статье нумеруются только те формулы, на которые есть ссылки в тексте.

Все аббревиатуры и сокращения, за исключением общеизвестных аббревиатур и сокращений, должны быть расшифрованы при первом использовании в тексте. В тексте ссылки отображаются в квадратных скобках. Ссылки должны быть строго пронумерованы в тексте. Первая ссылка на литературу в тексте должна содержать номер [1], вторая - [2] и др. Ссылки на неопубликованные работы не допускаются.

Ссылки на неопубликованные работы не допускаются. Не желательны ссылки на рецензируемые издания.

5) **результаты/обсуждение:** приводится анализ и обсуждение полученных результатов исследования.

б) **заключение/выводы:** обобщение и подведение итогов работы на данном этапе; подтверждение истинности выдвигаемого утверждения, высказанного автором. Выводы должны быть использованы для обобщения результатов исследования в той или иной научной области, с описанием предложений или возможностей дальнейшей работы. Сведения о финансовой поддержке работы указываются на первой странице в виде сноски.

7) **список литературы** (размер (кегель) – 11, количество используемой литературы не менее 15). 1) в алфавитном порядке на языке статьи без нумерации;

В случае наличия в списке литературы работ, представленных на кириллице, необходимо представить список литературы в двух вариантах: первый – в оригинале, второй – романизированным алфавитом (транслитерация).

Романизированный список литературы должен выглядеть в следующем виде: автор(-ы) (транслитерация) → (год в круглых скобках) → название статьи в транслитерированном варианте [перевод названия статьи на английский язык в квадратных скобках], название русскоязычного источника (транслитерация, либо английское название – если есть), выходные данные с обозначениями на английском языке. Например:

[5] **Резвицкий, Т.Х.**, Тикиджан Р.А., Позднякова А.В. [и др.] Основные болезни на посевах сои // The Scientific Heritage, 2021. – № 59-2(59). – С. 6-8. DOI 10.24412/9215-0365-2021-59-2-6-8. – EDN RQCYKG.

[5] **Rezviцкий, Т.Н.**, Tikidzhan R.A., Pozdnyakova A.V. [i dr.] Osnovnye bolezni na posevah soi // The Scientific Heritage, 2021. – № 59-2(59). – S. 6-8. DOI 10.24412/9215-0365-2021-59-2-6-8. – EDN RQCYKG. [In russian]

Стиль оформления списка литературы на русском и казахском языке в соответствии требованиями согласно ГОСТ 7.1-2003 «Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления».

8) сведения об авторах: (должны содержать ФИО автора(ов), полное наименование организации, город, страна, контактные данные: телефон, эл.почта, номер орсид) на 3-х языках.

9) Статьи, поступившие в редакцию, в случае их соответствия требованиям, будут проведена в соответствии с процедурами антиплагиата. Статья, оригинальность которой превышает 80 %, направляется на рассмотрение в редакцию. А статья ниже 80% отправляется автору для дополнения (Стоимость первой проверки статьи на оригинальность в программе антиплагиат – 1500 тг, при повторной проверки той же статьи – 1000 тг). После положительного отзыва рецензентов, статья принимается для публикации в журнал и автору направляется уведомление об оплате. Автор обязан отправить квитанцию об оплате на электронную почту редакции (Pedagogy_Journal@korkyt.kz).

Стоимость статьи: Стоимость одной статьи в журнале составляет 5000 тенге.

Реквизит для оплаты

Адрес университета: 120014, Республика Казахстан, г.Кызылорда, ул.Айтеке би, 29а.

МНВО НАО «Кызылординский университет имени Коркыт Ата»

АО "Народный Банк Казахстана"

СТН 331000037638

БСН 960540000620

ЖСК KZ 276017201000000125

БСК HSBKKZKX

КБе-16

ТТК-859

Manual for authors of manuscripts

A finished scientific work for publication in the journal «Bulletin of the Korkyt Ata Kyzylorda University». Pedagogy and Psychology Series can be submitted by the author (authors) through the online submission system on the website vestnik.korkyt.kz, using special instructions. The article must be written in Word format on Windows 10 in Times New Roman font (an article not written in accordance with this requirement will not be automatically accepted). Language of publications Kazakh, Russian, English.

Submitting the text of the work for publication in the journal, the author guarantees the correctness of all information about himself, the absence of plagiarism and other forms of illegal borrowing in the manuscript, the proper design of all borrowings of the text, tables, diagrams, illustrations.

Authors should write articles based on scientific discovery and practical value, as well as the principles of academic integrity, and observe the mutual harmony of words, combining modern fundamental and applied issues in the field of biological sciences and education.

it is not allowed to use the text of other authors with a synonymous replacement (plagiarism) translated from another language; use and (or) ownership of the text, ideas, hypotheses, conclusions, methods, research results, tables, codes, images and works without reference to other authors and the source of the use of the text, as well as words and opinions without change, including with the use text;

refer to non-existent sources, do not provide conflicting data and (or) results, records or notification on them;

The list of citations in the article should contain only peer-reviewed sources of literature, information sources that have assigned the DOI index in accordance with the structure of the article.

Theoretical scientific articles should include research results using methods such as abstraction, synthesis, analysis, induction, inference, formalization, idealization, modeling. The logical legislative and regulatory framework should prevail.

Although a number of theoretical methods are used in scientific works of an empirical nature, they should rely more on the methods of measurement, observation, and experiments used in biological science.

In addition, the article should include new scientific results, provisions, recommendations and conclusions. The totality should consist of new, scientifically substantiated theoretical, research results in biology, defined as a new scientific achievement or scientifically substantiated solutions that contribute to the development of Kazakhstani science.

All sections and provisions of the article must have a logical connection; scientific provisions, results and recommendations should correspond to the goals and objectives of the article.

Structure and design of the article:

1. The volume of the article is from 6 to 12 pages (without a list of references and annotations).

2. The layout of the article (page - A 4, portrait orientation, margins on the left, top and bottom sides - 2.5 m, with parva - 2.0 mm. Font: type - Times New Roman, size (point size) - 12):

- MRNTI index - first line from top left (<http://grnti.ru>).

- DOI index (provided by the editors of the journal);

- The title of the article - in capital letters, center alignment in bold, size (size) - 12.

- Initials and surname of the author(s) - center alignment, size (point size) – 11, number of authors of the article should not exceed five people.

- Full name of the organization, city, country (if the authors work in different organizations, it is necessary to put the same number next to the name of the author and the corresponding

organization, the authors' email address, orcid number) - center alignment, italics, size (point size) - 11.

- **Annotation** in the original language (150-200 words; keeping the structure of the article) size (point size) - 11.

- **Keywords** (in Kazakh, Russian, English from 5 to 8 words / phrases) size (point size) - 11.

- **Main text** (12 font, line spacing - 1, "red line" indent - 1.25 cm)

- structure:

3) **Introduction:** rationale for the choice of topic; the relevance of the topic or problem, the definition of the object, subject, goals, objectives, methods, approaches, hypotheses and meanings of the work.

4) **Materials and methods of research:** should consist of a description of the materials and the progress of the work, as well as a full description of the methods used. This section describes how the problem was investigated: detailed information without repeating previously published established procedures; identification of equipment (software) and description of materials are used, with the obligatory introduction of novelty when using materials and methods. Tables, figures must be placed after the mention.

Each illustration should be accompanied by an inscription (size (size) - 11). Drawings must be clear, clean, unscanned. Titles of figures and tables, bold 11 font. Table indicators are formatted in font 11.

In the article, only those formulas that are referenced in the text are numbered. All abbreviations and abbreviations, with the exception of those that are obviously well known, must be deciphered at the first mention in the text. In the article, only those formulas that are referenced in the text are numbered.

All abbreviations and abbreviations, with the exception of well-known abbreviations and abbreviations, must be deciphered when first used in the text. In the text, links are displayed in square brackets. Links should be strictly numbered in the text. The first reference to the literature in the text should contain the number [1], the second - [2], etc. References to unpublished works are not allowed.

References to unpublished works are not allowed. Links to non-censored publications are not desirable.

5) **results/discussion:** an analysis and discussion of the results of the study is provided.

6) **conclusion/conclusions:** generalization and summing up of the work at this stage; confirmation of the truth of the statement made by the author. Conclusions should be used to summarize the results of research in a particular scientific field, with a description of proposals or opportunities for further work. Information about financial support for the work is indicated on the first page in the form of a footnote.

7) **the list of references** (size (size) – 11, the number of literature used is not less than 15). 1) in alphabetical order in the language of the article without numbering;

If there are works presented in Cyrillic in the list of references, it is necessary to submit the list of references in two versions: the first – in the original, the second – in the Romanized alphabet (transliteration).

The romanized list of references should look like this: author(s) (transliteration) → (year in parentheses)→the title of the article in the transliterated version [translation of the title of the article into English in square brackets], the name of the Russian–language source (transliteration, or English title - if any), output data with designations in English. For example:

[5] **Резвицкий, Т.Х.**, Тикиджан Р.А., Позднякова А.В. [и др.] Основные болезни на посевах сои // The Scientific Heritage, 2021. – № 59-2(59). – С. 6-8. DOI 10.24412/9215-0365-2021-59-2-6-8. – EDN RQCYKG.

[5] **Rezviцкий, Т.Н.**, Tikidzhan R.A., Pozdnyakova A.V. [i dr.] Osnovnye bolezni na posevah soi // The Scientific Heritage, 2021. – № 59-2(59). – S. 6-8. DOI 10.24412/9215-0365-2021-59-2-6-8. – EDN RQCYKG. [In russian]

The style of the list of references in Russian and Kazakh in accordance with the requirements according to GOST 7.1-2003 «Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления».

8) information about the authors: (must contain the full name of the author(s), full name of the organization, city, country, contact details: phone, e-mail, orsid number) in 3 languages.

9) Articles submitted to the editorial office, if they meet the requirements, will be carried out in accordance with the anti-plagiarism procedures. The article, the originality of which exceeds 80%, is sent for consideration to the editorial office. And an article below 80% is sent to the author for addition (The cost of the first check of the article for originality in the anti-plagiarism program is 1500 tenge, if the same article is checked again – 1000 tenge). After a positive review by the reviewers, the article is accepted for publication in the journal and a payment notification is sent to the author. The author is obliged to send a payment receipt to the editorial office by e-mail (Pedagogy_Journal@korkyt.kz).

The cost of the article: The cost of one article in the scientific direction of **journal «Bulletin of the Korkyt Ata Kyzylorda University». Pedagogy and Psychology Series** is 5000 tenge.

Payment details

University address: 120014, Republic of Kazakhstan, Kyzylorda, Aiteke bi st., 29a.

Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan

«Kyzylorda University named after Korkyt Ata» NJSC

JSC Halyk Bank of Kazakhstan.

СТН 331000037638

БСН 960540000620

ЖСК KZ 276017201000000125

БСК HSBKKZKX, КБе-16

ТТК-859

МАЗМҰНЫ

Жанета Стойкова Добрева ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚОЛДАУ ФОРМАСЫ РЕТІНДЕГІ КЕҢЕС БЕРУДІҢ ЗАМАНАУЫ ЖӘНЕ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТЕРІ	9
Садыбекова С.І., Ташенова Ж.А., Әбжекенова Б.Г. ЖОҒАРЫ БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТ МӘСЕЛелЕРІ	17
Елшібекова М.Қ., Бекетбаева А.Ә., Сейдахметова Г.С., Сүйіндікова А.Д., Назарова Т.М. ЗАМАНАУИ МЕКТЕПТЕРДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЗИЯТКЕРЛІК БІЛІМ ДЕҢГЕЙІН АРТТЫРУ МӘСЕЛЕСІ	23
Ибраев Ш.Ш., Бисенбай Н.Е. СЫНЫПТАН ТЫС ЖҰМЫС – МЕКТЕПТІҢ ОҚУ ТӘРБИЕ ЖҰМЫСЫНЫҢ ҚҰРАМДАС БӨЛІГІ	32
Хуснутдинова Р.Р., Гумерова М.М. МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖАСТАҒЫ ҚИЯЛ ДАМУЫНЫҢ ФЕНОМЕНОЛОГИЯСЫ	42
Берді Д.К., Нұрділлаева Р.Н., Парпиева Х.Х. ХИМИЯЛЫҚ ОҚЫТУДЫҢ ЖОБАЛЫҚ ТӘСІЛІН АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯ ҚҰРАЛДАРЫН ҚОЛДАНА ОТЫРЫП ДАМУ	50
Сардарова Э.А., Әбжекенова Б.Г., Бекіш Е.Т. ЖҮЙЕЛІЛІК ТҰҒЫР НЕГІЗІНДЕГІ ОЗЫҚ БІЛІМ БЕРУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ	63
Муханова М. Ж., Үйсінбаева Е.Б., Билтекенова Г.Б. ТӘРБИЕ БЕРУ ЖҮЙЕСІН ЗАМАНАУИ ЖАҒДАЙДА ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖОБАЛАУ СИПАТЫ	70

СОДЕРЖАНИЕ

Жанета Стойкова Добрева СОВРЕМЕННЫЕ И ИННОВАЦИОННЫЕ МЕТОДЫ КОНСУЛЬТИРОВАНИЯ КАК ФОРМА ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ПОДДЕРЖКИ	9
Садыбекова С.И., Ташенова Ж.А., Абжекенова Б.Г. ВОПРОСЫ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В СФЕРЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ	17
Елшибекова М.К., Бекетбаева А.А., Сейдахметова Г.С., Суиндикова А.Д., Назарова Т.М., ПРОБЛЕМА ПОВЫШЕНИЯ УРОВНЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ УЧАЩИХСЯ В СОВРЕМЕННЫХ ШКОЛАХ	23
Ибраев Ш.Ш., Бисенбай Н.Е. ВНЕКЛАССНАЯ РАБОТА – СОСТАВНАЯ ЧАСТЬ УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ ШКОЛЫ	32
Хуснутдинова Р.Р., Гумерова М.М. ФЕНОМЕНОЛОГИЯ РАЗВИТИЯ ВООБРАЖЕНИЯ В ДОШКОЛЬНОМ ВОЗРАСТЕ	42
Берді Д.К., Нурдиллаева Р.Н., Парпиева Х.Х. РАЗРАБОТКА ПРОЕКТНОГО МЕТОДА ОБУЧЕНИЯ ХИМИИ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ СРЕДСТВ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ	50
Сардарова Э. А., Абжекенова Б. Г., Бекиш Е. Т. ПЕРЕДОВЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ НА ОСНОВЕ СИСТЕМНОГО ПОДХОДА	63
Муханова М. Ж., Уйсинбаева Е.Б., Билтекенова Г.Б. ХАРАКТЕР ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ПРОЕКТИРОВАНИЯ СИСТЕМЫ ВОСПИТАНИЯ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ	70

CONTENT

Zhaneta Stoykova CONTEMPORARY AND INNOVATIVE METHODS OF COUNSELING AS A FORM OF PSYCHOLOGICAL SUPPORT	9
Sadybekova S.I., Tashenova Zh.A., Abzhekenova B.G. ISSUES OF INNOVATION ACTIVITY IN HIGHER EDUCATION	17
Elshibekova M.K., Beketbaeva A.A., Seidakhmetova G.S., Suindikova A.D., Nazarova T.M. THE PROBLEM OF INCREASING THE LEVEL OF INTELLECTUAL EDUCATION OF STUDENTS IN MODERN SCHOOLS	23
Ibraev Sh.Sh., Bissenbay N.E. EXTRACURRICULAR WORK IS AN INTEGRAL PART OF THE EDUCATIONAL WORK OF THE SCHOOL	32
Khusnutdinova R.R., Gumerova M.M. PHENOMENOLOGY OF IMAGINATION DEVELOPMENT IN PRESCHOOL AGE	42
Berdi D.K., Nurdillayeva R.N., Parpieva Kh.Kh. DEVELOPMENT OF A PROJECT METHOD FOR TEACHING CHEMISTRY USING INFORMATION TECHNOLOGY TOOLS	50
Sardarova E. A., Abzhekenova B. G., Bekish E.T. ADVANCED EDUCATIONAL TECHNOLOGIES BASED ON A SYSTEMATIC APPROACH	63
Mukhanova M.Zh., Uisinbayeva Y.B., Biltekenova G.B. THE NATURE OF PEDAGOGICAL DESIGN OF THE EDUCATIONAL SYSTEM IN MODERN CONDITIONS	70

ҚОРҚЫТ АТА АТЫНДАҒЫ
ҚЫЗЫЛОРДА
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ. ПЕДАГОГИКА
ЖӘНЕ ПСИХОЛОГИЯ
СЕРИЯСЫ

«ВЕСТНИК
КЫЗЫЛОРДИНСКОГО
УНИВЕРСИТЕТА
ИМЕНИ КОРҚЫТ АТА.
СЕРИЯ ПЕДАГОГИКА И
ПСИХОЛОГИЯ

BULLETIN OF THE
KORKYT ATA
KYZYLORDA
UNIVERSITY.
PEDAGOGY AND
PSYCHOLOGY SERIES

2023 жылдан бастап шығады
Издается с 2023 года
Published since 2023

Жылына төрт рет шығады
Издается четыре раза в год
Published four times a year

Редакция мекенжайы:
120014, Қызылорда қаласы,
Әйтеке би көшесі, 29 «А»,
Қорқыт Ата атындағы
Қызылорда университеті
Телефон: (7242) 27-60-27
Факс: 26-27-14, E-mail:
Pedagogy_Journal@korkyt.kz

Адрес редакции:
120014, город Кызылорда,
ул. Айтеке би, 29 «А»,
Кызылординский уни-
верситет им. Коркыт Ата
Телефон: (7242) 27-60-27
Факс: 26-27-14, E-mail:
Pedagogy_Journal@korkyt.kz

Address of edition:
120014, Kyzylorda city,
29 «A» Aiteke bie str.,
Korkyt Ata Kyzylorda
University
Tel: (7242) 27-60-27
Fax: 26-27-14, E-mail:
Pedagogy_Journal@korkyt.kz

Құрылтайшысы: «Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті» КеАҚ
Учредитель: НАО «Кызылординский университет им. Коркыт Ата»
Founder: «Korkyt Ata Kyzylorda University» NJSC

Қазақстан Республикасының Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі
берген бұқаралық ақпарат құралын есепке алу куәлігі
№ KZ37VPY00067263 31-наурыз, 2023 ж

Техникалық редакторы: Абуова Н.А.
Компьютерде беттеген: Кулманова С.А.

Теруге 20.03.2023 ж. жіберілді. Басуға 31.03.2023 ж. қол қойылды.
Форматы 60 × 841/8. Көлемі 5,6 шартты баспа табақ. Индекс 76218.
Таралымы 50 дана. Тапсырыс 0144. Бағасы келісім бойынша.

Сдано в набор 20.03.2023 г. Подписано в печать 31.03.2023 г.
Формат 60 × 841/8. Объем 5,6 усл. печ. л. Индекс 76218.
Тираж 50 экз. Заказ 0144. Цена договорная.

Жарияланған мақала авторларының пікірі редакция көзқарасын білдірмейді. Мақала мазмұнына автор жауап береді. Қолжазбалар өңделеді және авторға қайтарылмайды. Журналда жарияланған материалдарды сілтемесіз көшіріп басуға болмайды.

Опубликованные статьи не отражают точку зрения редакции. Автор несет ответственность за содержание статьи. Рукописи редактируются и авторам не возвращаются. Материалы, опубликованные в журнале не могут быть воспроизведены без ссылки.

The published articles do not reflect the editorial opinion. The author is responsible for the content of the article. Manuscripts are edited and are not returned the authors. Materials published in the journal «Bulletin of the Korkyt Ata Kyzylorda university. Pedagogy and Psychology series» can not be republished without reference.

Университет баспасы, 010012, Қызылорда қаласы, Әйтеке би көшесі, 29А.